

MÉREG

REGÉNY

IRTA
KIELLAND SÁNDOR

NORVÉGBÓL FORDITOTTA
RITOÓK EMMA

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-276-5 (online)
MEK-17719

I.

A kis Marius hallgatagon és mozdulatlanul ült a padban. Csaknem túlságos nagy sötétbarna szemei ijedt kifejezésűvé tették keskeny, halvány arcocskáját; és ha váratlanul kérdést intéztek hozzá, homlokáig elvörösödött és dadogni kezdett.

A kis Marius az utolsó előtti padban ült, kissé előre görnyedt hátgerinczczel; mert a padnak nem volt karja és szigorúan meg volt tiltva, hogy a következő padhoz hátradőljenek.

Földrajz-óra volt 11-12-ig, egy meleg augusztusi napon a szünidő után. A nap ragyogott az igazgató kertje felett, s megaranyozta a kis almafán lévő négy nagy almát. A kék függöny le volt eresztve az első ablakon, de a következőnél Ábrahám ügyesen egy napórát készített az ablakfára s tintával kirajzolta; épen most sürgönyözött szét a kérdezősködőknek az osztályban, hogy elmúlt féltizenkettő.

- Több várost, - mondá a segédtanár a katedráról és belefujt egy lúdtollszárba. Az volt szaktudománya, hogy tollpennákat hegyezett, s minden osztályban, a hol tanított, egy kis csomó lúdtoll hevert, melyet az igazgatón kívül senki sem használt.

Mindamellett Borring segédtanár nagy gondot fordított rendbentartásukra. Gyakran megtörtént, hogy valamelyik pajkosabb tanítvány, szünet alatt, összeszedte a tollakat, beleütötte a tintatartóba, s addig kavart velük, míg hegyeik mindenfelé szétmeredeztek, s a tollszár csupa tinta lett.

Ha aztán a legközelebbi alkalommal Borring bejött az osztályba s kiabálni kezdett: - Haszon-talan ficzkók, ki tette tönkre a pennáimat, - az egész osztály bizonyosan egyhangúlag ráfelelte: - Aalbom!

Mert mindenki tudta, hogy Borring és Aalbom segédtanárok szivükből gyűlölik egymást.

A segédtanár megtisztogatta a pennaszárazakat, s a finom fehér és fekete tollszilánkokat lefújta a katedráról.

- Több várost, - aztán magában morogva szidta Aalbomot. - Több várost, több várost!

Ezenkívül egy hang sem hallatszott az osztályban. Minthogy a legutolsó padon volt a felelés sora, nagy volt a hallgatás. Ezt ugyan tudták a tanárok mindannyian, de a rend kedvéért minden hónapban egyszer kikérdezték őket, hogy bizonyítványukba beírassák az elégtelent.

Az a négy-öt fiú ott a hátulsó padban nem nagyon látszott törődni vele, hogy tud-e felelni vagy sem, s ezért az első padokban senki sem tette ki magát annak a veszélynek, hogy valamit sűgjon nekik.

Csak az, a ki épen a felelő mellett ült, nyugtalankodott kissé, s a térképpel babrált, mely betéve feküdt előtte a padon. Mert a felelés alatt annak, a kit kérdeztek, s a mellette ülőnek be kellett csukni a térképet.

- A földrajz nem tudomány térképről, - mondogatta Borring.

A hosszú Tolleiv ma - szokása ellenére - tanult egy kicsit. A belga városok voltak feladva; kétszer átolvasta otthon és egyszer az iskolában.

A csendben, mely a segédtanár kérdése után mindannyiszor beállt, bizonytalan visszaemlékezése támadt, hogy milyen belga városok vannak még említve Brüsszelen kívül - de az a szokatlan érzés, hogy tudna valamit felelni, becsukta ajkait, ellenére annak, hogy legalább egy várost még bizonyosan tudott; - így csak magában ismételte nevét, de száját nem merte

felnyitni. Meglehet, hogy végre is valami bolondot mondana, s mint rendesen csak nevetségessé tenné magát; legjobb lesz hallgatni.

A többiek a legutolsó padban nyugodt daczczal várták sorsukat. Ezek voltak a legnagyobbak s legerősebbek az osztályban és tengerészeknek készültek; ott pedig az ördög se törődik a bizonyítvánnyal. Csak egy vette elő könyvét, s az asztal alatt olvasgatta Belgium városait, meg azt, a mi utána következik.

A kis Marius nyugodtan ült a padban s nagy szemeit figyelmesen a tanítóra függesztette; de kezei az asztal alatt dolgoztak, mintha görcsöt kötne valamire, s aztán teljes erejéből meghúzná.

Az egész osztály halkán zsongott a meleg déli órában, mindenik a maga dolgával volt elfoglalva. Némelyik semmit sem csinált, hanem kezeit ölében tartva, a levegőbe bámult; másik, egy egész halom könyv mögé bújva, latin szószedetet írt; egy másik lehajtotta fejét karjára s nyugodtan aludt; az ablak mellett ülő az igazgató négy almájára bámult, mialatt arról elmélkedett, hogy vajon hány lehet még a fa túlsó oldalán, a melyeket nem láthat, és hogy miképen lehetne az esteli órákban, mikor már besetédik, átmászni a falon.

Ketten összebújtak egy nagy Európa-térképe felett, és fadarabkákkal hajóztak rajta, melyeket a pad aljáról faragtak le. A csatornán kegyetlen délkeleti szél fújt, úgy hogy «Freya» és «Remény» kénytelenek voltak megkerülni Skótországot. De a másik ott leselkedett Gibraltár mellett egy hosszú kétfelé vágott czeruzával, melyet megmártott a tintatartóban; ez egy algiri kalózhajó akart lenni.

- Több várost - több várost!

- Namur, - szólalt meg egyszerre Tolleiv.

A félosztály meglepetten fordult vissza s egyik fiú az előtte levő padban, elég kiméletlenül, fejét a Tolleiv asztala alá dugta, hogy meglássa, nincsen-e kinyitott földrajz a térdein.

- Namür, - nem pedig Namur, - mondá a tanár kelletlenül, s belenézett az előtte levő könyvbe.
- Nem, még nem ez következik. Még - lássuk csak - még három város jön az előtt, a mit megneveztél; melyik három város ez? - nos, melyik három város?

De most már Tolleiv összes tudománya ki volt merítve; viaszasülyedt az előbbi hallgatag daczba és oda sem figyelt, mikor a segédtanár újra belefűjt a tollszárba, kérdését ismételve:
- Melyek ezek a városok?

A kis Marius, úgy látszik, elkészült titokzatos munkájával a pad alatt, mert egyszerre csak átdobott valamit a mellette ülőnek s aztán arcát hirtelen elrejtette kezeibe, úgy hogy csak a szemei látszottak ki, a mint jobbra-balra forgatta.

A Marius szomszédja odább adta, a mit kapott, a mellette ülő fiúnak és így ment ez tovább az egész osztályon át; néhányan nevettek, mások nyugodtan vették, mint valami megszokott dolgot - tovább adták és aztán mindegyik folytatta saját dolgát - azt, a mivel éppen foglalkozott.

Ábrahám ezalatt az ablakfán levő napórát javítgatta nagyban - s mikor szomszédja a kék csomót odadobta neki, megharagudott. Nagyon jól ismerte a Marius kék pamutzsebkendőjéből készült egereket, s annyira unta már, hogy felkapta s hátradobta az egész osztályon át, a nélkül hogy megfordúlna.

De a Marius kék kendője éppen Spanyolországban esett le, s a kalózhajót a kereskedőhajóval együtt leseperte a földre, szétugrasztva a meglepett két tanulót, kik éppen az érdekesítő csatát nézték.

Erre a segédtanár is felriadt:

- Mi volt az?

- Egy egér, - kiáltották azonnal. De mikor a Marius-féle jól ismert egeret farkánál fogva felvették a földről, az egész osztály nevetésbe tört ki, mert Marius elismert mester volt az egérkészítésben; különösen hegyes fülei sikerültek neki pompásan.

De a tanár haragos maradt:

- Ugyan Marius, már megint ezekkel az ostoba egerekkel állsz elő; pedig - bizony Isten - kinőhettél volna már az ilyen gyerekjátékokból.

Marius visszakapta kék kendőjét, és nagy lassacskán kezdte a görcsöket feloldozgatni; de közben nehányszor el kellett fojtani nevetését; - soha olyan furcsát, mint mikor Ábrahám eldobta az egeret.

A segédtanár megnézte óráját; már csaknem dél volt. Összerakta a drága pennákat, tisztára lefújta a katedra tetejét, kését becsukta, s felvette a könyvet.

- Na, Tolleiv, te semmit se tudsz - sohasem tanulod meg a leczkédet. - Hát te, Reinert! el tudod mondani a belga városokat, a melyek Brüsszel után következnek? Namüirt már hallottuk - hát a többi? Nevezd meg még több várost! Te sem tudod, - na, természetesen. Ti ott valamennyien ugyanabból a tésztábol vagytok gyúrva. Hát te, Sörevsen! - a Brüsszel után következő városokat - te sem tudod - no lám!

- Az óra letelt, - jelentette a pedellus az ajtóban.

- Ime, így megy ez nap nap után, - itt ülünk óráról-óra, és azokra a lajhárokra pazaroljuk az időt, a kik semmit sem akarnak tanulni. Rajtatok már csak egy jó verés segítene, a mit meg is kapnátok, ha tőlem függene.

Ezzel valamennyinek gyorsan beírta az elégtelent, s belekiáltott a lármába, mely az egész osztályban felkerekedett:

- Jövő órára fel lesz adva a franciaországi folyókig.

- A franciaországi folyókig! - ismételték mindenütt. Az «első kitünő» egy kis jegyet tett a körmével a könyvbe; Ábrahám fület csinált a lapon; két testvér, kiknek közös könyvük volt, nyugtalanul futkostak ide s tova, hogy egész bizonyos tudomást szerezzenek róla, meddig van feladva.

- A franciaországi folyókig, - kiáltá Reinert, s szántsándékkal egy nagy tintafoltot cseppentett a könyvbe, s aztán becsapta, hogy jól egymáshoz ragadjanak a lapok.

A kis Marius ijedt csodálkozással nézett rá.

Tizenkettőtől egyig az osztály kétfelé vált. A realisták, ezekhez tartozott természetesen az egész utolsó pad, ott maradtak angolul tanulni; a latin diákok összeszedték könyveiket, s átmentek a szomszéd iskolaépületbe.

Az alsóbb osztályok, a kik ott tanultak, délben hazamentek az iskolából, úgy hogy a diákok az utolsó órára az ő termüket foglalták el. A nyolcz-tíz diák, Ábráhámmal az élén, utat vágott az apróságok tömegén át, kik a folyosókat és lépcsőket előzőnlötték.

- Fi donc, - kiáltott Ábrahám, mikor végre felértek a második emeleti tanterembe, - itt azonnal ki kell szellőztetni a kölykök után.

Valamennyi ablakot gyorsan felrántották és néhány elkésett gyereket, kik még mindig fiókjaikban rendezgettek, könyörtelenül kilöktek a folyosóra.

A kilöketés alkalmával a kisebbek mindannyiszor vad ordítást csaptak odakint, de a diákok nem törődtek vele; becsukták az ajtót és órallónak kinevezték a vastag Mortent, ki nagy türelemmel viselte gúnynevét: a gyapjuzsákot, - felesleges megmagyarázni, miért.

Mert a vakmerő kölykök, kik biztak nagyobb számukban, és a menekülést nyújtó lépcsőkben, egymást az ajtóhoz lökték, s a kilincset rángatták.

Az «első kitünő», a ki nagyon szeretett merész beszédek tartani, azt tanácsolta, hogy a diákok egész serege rendezzen egy kirohanást; de a hangulat nem volt elég harcias. Ábrahám felment a katedrára és a fiókszártyát igyekezett feltörni; feltette magában, hogy megvizsgálja, mi van a kölykök jegyzőkönyvébe írva.

De egyszerre odakint hangos győzelmi ordítás kerekedett. A gyapjuzsák Morten ijedten kiáltott be barátaihoz:

- Segítség! megfogták az egérkirályt!

Ábrahám lerochant a katedráról, a többiek követték, leghátul az «első kitünő». A kis Marius a kölykök hatalmába jutott.

A kis Marius volt a diákok féltett kincse; nagyon gyenge volt, alig nagyobb, mint a kölykök közül akármelyik, és úgy látszott, hogy nem is fog nagyobbra nőni; ennél fogva mindig őrizet alatt állott.

De ma elfelejtkeztek róla, mialatt ő nélkülözhetetlen szöszedeteit és jegyzeteit összekereste. És mikor most elkésve jött s be akart menni társaihoz, egy tucsat kis szurtos kéz megragadta lábát-karját, és ellökte az ajtótól. A kis Mariust körülvették, és most ide s tova bukdácsolt ellenségeinek közepette, kiknél csak annyival volt magasabb, hogy nagy ijedt szemeit látni lehetett, és két kis sovány karját, melyekkel a levegőben vagdalkozott.

Azok pedig ütötték, csípték, ránczigálták, haját és füleit huzogatták, saját könyveit vágták fejéhez, úgy hogy drága szöszedetei és jegyzetei laponként repültek szét a levegőbe.

De ennek gyorsan és győzelmesen véget vetett a diáksereg kirohanása; szétverték a kicsiket, kik gyorsan elbujtak az ajtó mögé s a lépcső alján, míg a megszabadított Mariust diadalmasan bevezették az osztályba. De alig zárták be az ajtót, már újra ott nyüzsögtek a folyosón a kárörvendő gyerekek.

- Bosszú! - kiáltá Ábrahám.

- Igen - bosszú, bosszú! - ismételte az «első kitünő» és hátrább vonúlt.

- Te leszesz a bösz Achilles.

- Igen, - felelt a kis Marius ragyogó szemekkel.

Mikor pedig Marius bösz Achilles volt, felült az Ábrahám vállára és innen ütögette nagy kegyetlenül halálos ellenségeinek fejébüdját egy hosszú vonalzóval.

A diákok fegyvert fogtak. A fiókokból mind előszedték a vonalzókat; az íjászok és parittyások krétadarabokkal látták el magukat a szekrényből; még az «első kitünő» is felvette a legkisebb vonalzót, a mit csak talált, és tüzes biztatások kíséretében suhogtatta a levegőben - mialatt a szoba túlsó oldalán a katedra mögött foglalt állást.

Ábrahám gyorsan kifejtette csatatervét. A mint a bösz Achilles jelt ad, hangozzék fel a csataordítás, a gyapjuzsák Morten rántsa fel az ajtót, az íjászok és parittyások egész zápor nyíllal és kövekkel árasztják el az ellenséget, míg a lovasság és a nehéz fegyverzetű hopliták kirohannak, hogy a fölépcsőt elzárják a futók elől; azután egész nyugodtan el lehet fogni a szétvert kölyköket, és egyenkint itélni felettük.

Minden készen volt; nagy buzgalmukban észre sem vették, hogy kint a folyosó nagyon elcsendesedett. A bösz Achilles lóra pattant, abban a perczen felhangzott a diákok ijesztő csatakiáltása, a gyapjúzsák Morten felszakította az ajtót, és a lövegek zápora elsötétítette a levegőt. «Hastati» és «principes» gyors futással nyomultak előre, élükön a bösz Achilles, lován, - nehéz dárdáját forgatva.

De egyszerre csend áll be - váratlanul, mint egy villámcsapás a felhőtlen égből, vészjóslóan, mintha Hades mélyéből szállott volna fel, - és elfojtja a vad fegyverzajt, s a harcszomjas diákokat a földhöz szegezi.

Mert a feltárt ajtó előtt egy kis vastag emberke állott szürke kabátban, zöld sapkával és szemüveggel; - gyomra közepén egy nagy krétafoltot hagyott a jól irányzott parittyadobás.

Hangtalanul bámult egyikről a másikra. Az «első kitűnő» azóta már régen háttal ült a sereghez, orrát a nyelvtanba dugva; a parittyások leejtették a krétadarabokat; a nehézfegyverzetű hopliták hátuk mögé dugták a vonalzókat; de a bösz Achilles is hamar felhúzta lábaszárait, egész piczikére zsugorodott össze, és gyorsan, mint egy mókus, lecsúszott az Ábrahám hátán.

- Majd megtanítalak én titeket, - kiabált az igazgató, mikor végre szóhoz jutott. - Majd megtanítalak, hogy kell ilyen lármát csapni, vad csínyeitekkel az iskolát felzavarni! Kik voltak azok? kik voltak a dologban benne? - Itt már szigorú büntetéssel kell példát szolgáltatni! Broch, te talán csak nem voltál köztük?

- Oh dehogy, - felelt gyorsan az «első kitűnő», jámbor mosolylyal.

- De Marius - Marius, te köztük voltál! - kiáltott az igazgató elkeseredve, mert a kis Marius volt a kedvencze. - Ugyan hogy jutott ilyen eszedbe? Felmásztál az Ábrahám hátára! Mit akartál ott? - Felelj!

- Én lettem volna a bösz Achilles, - felelt a kis Marius remegő ajakkal s ijedten nézett fel.

- Úgy - hm! te akartál a bösz Achilles lenni; épen így nézhetett ki, mint te; mindig ilyennek képzeltem magam is, - és az igazgató az ablak felé fordult, hogy megőrizhesse komolyságát; de az egész osztály azonnal észrevette, hogy a zivatar elvonult.

Mindamellett bűnbánó arczczal álltak ott, s hallgatták végig az intő beszédet, melyet az igazgató tartott nekik, mielőtt felkereste volna a felvigyázó tanárt. Mert világos volt, hogy ilyen rendetlenség nem fordult volna elő, ha a felvigyázó tanár el nem mulasztja kötelességét.

És milyen szívbeli öröm és boldogság volt Borring segédtanárra nézve, mikor azt jelenthette a igazgató úrnak, hogy a felügyelettel ma Aalbom segédtanár van megbízva, ki - a mint tudomására jutott - átment az Athenaeumba hírlapot olvasni.

II.

A kis Marius volt Ábrahám legjobb barátja, és Ábrahám volt a kis Marius ideálja.

Együtt szokták tanulni leckéjüket otthon az Ábrahám szobájában. És ki tudja, mi lett volna a Marius sorsa az iskolában, ha nincs ilyen hatalmas segítsége. Mert a kis Marius nagyon gyenge volt mindenben, - a latint kivéve.

De a latin az ő szakja volt; ezt nagyon jól tudta.

Nem volt olyan alak vagy mellékalak, nem volt olyan szabály, szabálytalanság vagy kivétel a terjengős, soklevelű Madvig legtitkosabb lapján - melyről, ha a kis Mariust kérdezték, felvilágosítást ne tudott volna adni.

Már az első naptól kezdve, mikor az igazgató a mensa-t adta fel declinálni, feltűnt a kis Marius.

Az igazgató maga ment el az anyjához s megígérte, hogy ha Marius szorgalmas lesz, elő fogja segíteni a tanulásban; az igazgató ingyen helyet fog kieszközölni neki az iskolában, később is figyelemmel fogja kísérni haladását.

Nagy öröm és nagy segítség volt ez a Marius anyjának; és bele is véste a fia emlékezetébe, hogy milyen nagy kegy az az igazgatótól, ha elősegíti a tanulásban; de a latinban szorgalmasnak kell lennie; mert ez volt szavainak az értelme.

Ennélfogva az igazgató minden egyes mondása egyenesen beszállt a Marius fejébe, s ott keményen befúrta magát és biztosan állt, mint a szeg a falban.

De bár elég nagy feje volt, talán túlságosan is nagy a gyenge kis testhez képest, mégis kevés hely maradt benne egyébre, a mit szintén meg kellett volna tanulni.

Az igazgató latinja kiterjeszkedett és rabszolgájává tette minden tehetségét, felhasználta összes képességét, nőtt-nőtt mint a bojtorján a mesében, míg végre az érdeklődés, tudvágy, kíváncsiság minden másra vonatkozó csiráját elfojtotta, és Marius - mint az igazgató büszkén mondogatta - valódi latin tudós lett.

Az igazgató fel és alá járkált az osztályban, kezeit dörzsölgetve, és arcza ragyogott az elragadtatástól, mialatt a kis Marius rettenthetlenül rohant végig a különböző alakokon és végzeteken, mi más embernek kitörte volna a nyelvét; sehol sem hibázott, sehol sem akadt meg, szemei mereven követték az igazgató minden mozdulatát, és ujjai kemény görcsöket húztak a kék zsebkendőre, mint egérvészítés közben:

- Monebor, moneberis, monebitur, monebimur, monebimini, monebuntur.

- Jól van fiam, - nagyon jól van, - mondá az igazgató; és nem tudta felfogni, hogy a többi tantárgyakban miért olyan rendkívül gyenge a kis Marius.

Valamennyi tanító mind panaszkodott reá, és az igazgató kénytelen volt szigorúbban bánni kedvencével; megintette és rendreutasította, - sőt néhányszor célzást tett az ingyenes tanításra is, melyet Marius élvezett, s melyet így könnyen eljátszhatott.

De minden feledve volt, mihelyt Marius egy pompás conjugatiót pergetett le; ilyenkor az igazgató megveregette fejét: - Na, kis Marius, majd csak jobban fog menni a matematika is, ha egy kicsit meghízol, és jobban fölveszed magad. A latinban valóságos kis professor vagy.

Tulajdonképpen az igazgató nagyravágyó álmai közé tartozott, hogy a kis Marius híres, okos emberré legyen - legalább is olyan híressé, mint Madvig; akkor ő megelégednék vele, ha úgy emlegetnék, mint a ki a gyermeket és fiatal embert első lépéseinél támogatta a Parnassusra vezető útjában.

A kis Marius pedig követte őt, a nélkül hogy sokat törődnék vele, hová vezetik. A tanárok és tanulók egyhangú ítélete szerint rendkívül gyermekes volt, és ha a latinban nem lett volna annyira jártas, nem is juthatott volna fel a magasabb osztályokba.

Ennélfogva kezdett már mindenkinek a bűnbakja lenni az osztályban, mikor Ábrahám pártfogásába vette. Ábrahám a mellett, hogy erős volt, jól is tanult és azonkívül mint Lövdahl tanár fia bizonyos tekintélyre tett szert.

Marius a távoból is nagy bámulója volt Ábrahámnak, s most miután jó barátok lettek, nem tudott hova lenni a boldogságtól. Ha anyjához haza ment, szakadatlanul Ábrahámról beszélt; ha pedig egymás mellett ültek és olvastak, oda volt az elragadtatástól.

Ábrahám azért vette pártfogásába a kis fiút, mert Lövdahlné egyszer azt beszélte, hogy a Marius anyja nagyon szerencsétlen és egyedül, elhagyottan áll az egész világon. Ez a szó nagyon meghatotta Ábrahámot, és mikor legközelebbi alkalommal látta, hogy Mariust tanulótsárai bosszantják, az alsóbb osztályú gyerekek pedig üldözik, hirtelen felcsapott védelmezőjéül. Alig néhány nap múlva elválhatatlanok lettek.

Ábrahámnak nem volt ellenére ez a titkos imádás, s azonkívül nagy vigasztalás volt reá nézve, a ki már csaknem félév óta boldogtalan szerelmes, hogy vágyait, panaszait, reményeit és kétségbeeséseit a kis Marius hűséges szívébe kiönthette.

A kis Marius bámulva hallgatta. Eddig is elég magasan látta maga fölött barátját; de hogy ilyen magasztos, ilyen fenséges lehessen valaki: - szerelmes, igazán boldogtalanul szerelmes, - ez felülmulta Marius minden képzeletét, és a leghatártalanabb bámulat szolgájává tette.

Azt hitte, maga is megnőtt az által, hogy e végzetszerű titok súlyát hordhatja; és ha találkozott «vele» az utcán - Sparre esperes egyik felnőtt leánya volt - nagy barna szemeit keményen rászegezte, félig szemrehányó, félig titokzatos tekintettel.

Marius valamelyik délután újra elment barátjához, hogy együtt tanuljanak. Ábrahám, fejét tenyerébe temetve, ült szobájában, az asztalra bámult és nem látszott észrevenni, hogy valaki belépett.

A kis Marius halk léptekkel közeledett és gyöngéden vállára tette kezét. Ábrahám vadul felrezzent - mint a ki álmából ébred. De a kis Marius olyan részvevően tekintett rá nagy nedves szemeivel, hogy a boldogtalan szerelmesnek szinte jól esett.

- Láttad őt ma?

- Ne beszélj róla! - ki ne mondd nevét! - Hallod, Marius, ha barátom vagy, esküdj meg, hogy soha többé nem említed előttem a nevét - esküdj meg!

- Esküszöm, - suttogá a kis Marius meghatottan.

Ez megnyugtatta a másikat. Újra leült az asztal elé, betakarta arcát kezeivel és sohajtozott. Így ültek ott pár perczig.

Végre megszólalt Ábrahám tompa, komor hangon, a nélkül hogy felnézne:

- Hűtlenül megcsalt; mindennek vége - másnak a menyasszonya!

Marius ijedten felkiáltott; de nem mert kérdezősködni, esküje lekötötte.

Újabb hallgatás után halkán, rekedten folytatta Ábrahám:

- Eriksen távirónak...

- Hogyan, - kiáltott Marius, - hiszen az csúfosan megbukott kétszer is a vizsgálaton!

- Igaz ez - Marius?

- Olyan igaz, mint hogy itt ülök! Anyám maga mondta; ismeri az egész családját.

Ábrahám megvetően mosolygott.

- Nem fogom megölni - Marius.

- Azt akartad tenni?

- Első gondolatom vér volt - vagy ő, vagy én! De most már másképp fogom magam megbosszulni.

Felborzolta haját, levette a könyveket a polcra és az asztalra csapta:

- A számtannal kezdjük el; szót se többet másról!

Együtt tanulták a számtant, még pedig úgy, hogy Ábrahám, a ki tudta a szabályokat, átismételte és megmagyarázta s valahányszor megkérdezte: - Érted? - a kis Marius azt felelte: Érttem. A mi ugyan hazugság volt, mert soha egy szót sem értett a számtanból, legkevésbé pedig ma.

Mikor valamennyi feladattal készen voltak másnapra, Ábrahám becsapta az utolsó könyvet is és így szólt:

- Így fogom megbosszulni magam!

Marius először Ábrahámra bámult s azután a könyvre.

- A tanulással - érted! és ha majd hazajövök az egyetemről dicsérettel, - sőt talán kitüntetéssel, ha majd találkozom vele és nyomorult távirójával, akkor úgy fogok végig nézni rajtuk, mint... hiszen ismered már azt a nézésemet! És ez lesz az én bosszúm!

Ábrahám összeráncolta szemöldökét és mereven tekintett Mariusra; ő pedig úgy érezte, hogy ennél borzasztóbb bosszú már nem létezik a világon.

- Itt jön anyám, - mondá Ábrahám; hallotta, hogy a szülei szobájába vezető ajtó felnyílt. A két szobát egy keskeny folyosó választotta el; erre nyílt a konyha is.

Lövdahlné belépett, egy tányérok almát és diót hozva.

- Jó estét, kis Marius; hogy van anyád?

- Köszönöm, jól, - felelé és kissé zavartan állt fel.

- Már most egyetek valamit, fiúk, - azt gondoltam, nem fog ártani egy kis frissítő a sok száraz tudomány után, a mit meg kell emésztetek, szegény fiúk!

Gyorsan beszélt, hangzatos bergeni dialectussal és mosolygott, mialatt megsimogatta az Ábrahám haját, mely még mindig magán viselte a boldogtalan szerelmes haragjának nyomait.

Lövdahlné nagyon szép volt és oly fiatal, hogy állandó multságára szolgált, ha bemutatta az idegeneknek hosszú tizenöt éves fiát. Alig jött Lövdahl Carsten Párisból haza - francziás modort és a legelismerőbb bizonyítványokat hozva az ottani híres szemorvosoktól, - azonnal egybekeltek; akkor még az asszony húsz éves sem volt; férje négy-öt évvel lehetett idősebb.

Lövdahlné leült a fiúk mellé és egy almát kezdett enni.

- Miféle haszontalanságokat kell megint holnapra tanulni?

Ábrahám elsorolta:

- Görög, latin, számtan...

- Huh! - kiáltott Lövdahlné; - görög! az valami rémes lehet!

- Homer Iliása ez; a görögök harczai Trója előtt - felelt a kis Marius gyorsan; nem volt hozzászokva, hogy a klasszikus tanulmányokról így nyilatkozzanak előtte.

- Azt hiszed, nem tudja anyám, mi az Iliás? - mondá Ábrahám és a kis Marius elpirúlt.

De Lövdahlné gyors pillantást vetett fiára, és tette magát, mintha észre sem venné a kis Marius zavarát.

- Ugyan mi haszna van annak, hogy mindig a görögökről tanútok. Azt ugyan nem tudom, hogy milyenek voltak akkor, mikor Trója előtt táboroztak; de azt sokszor hallottam a messziről hazatérő hajósoktól, hogy az egész világon a legcsalóbb népség a görög. Mintha nem lettek volna nekünk is olyan hőseink a régi korban, - sőt még különbek is! Hol van Snorre?

- Ott van a könyves polczon a hátad megett.

- Elolvastad már egészen?

Ábrahám felemelte karját, mintha védekezni akarna.

- Igen, igen - mindjárt megverlek, haszontalan görög-imádók, - kiáltott Lövdahlné, és hirtelen fiára vetette magát, hogy meghúzza a haját; de Ábrahám kézzel-lábbal hadonázott és a kis Marius annyira nevetett, hogy majd legurult a székről az asztal alá.

A harcz azzal végződött, hogy a Lövdahlné nagy szőke haja szétkuszálódott és lecsüngött szemeire, mellűje a földre esett és kézelője összegyűrődött. Ábrahám egész nyíltan diadal-maskodott, a kis Marius pedig titokban.

- Most pedig, - mondá az asszony, miután rendbeszedte magát, - most végig fogtok hallgatni egy jó adag valódi norvég mondát.

- Oh nem - anyám! hagyj nyugton!

- De igen, büntetésül, a miért elhanyagolod Snorrét, magam fogok felolvasni belőle, hogy megtanúld, milyen ember volt.

És Lövdahlné elkezdett olvasni, még pedig rendkívül jól - hiszen annyira ismerős volt a sagakkal, és oly szenvedélyesen szerette őket. Mert otthonában, - a gazdag Knorr Ábrahám házában Bergenben - mikor fiatal leány volt, találkozott mindazokkal, a kik hamisítatlan norvégek maradtak a felcsirázó kék és sárga svéd reactio alatt.

Találkoztak ott egyenes lelkű hajósok és mindenféle fajtájú nemzeti geniek - nagyon különböző társaság, de valamennyi mind tősgyökeres norvég volt; ott találkoztak az első nyelv-újítók, e lelkesült, de szűkszavú hazafiak, egyenes nyakuk kemény gallérba szorítva, honi durva posztó ruhában és norvég szaru-gombokkal.

Csak ritkán hagyta el egy-egy szó ajkaikat; de tömör, erőteljes, jóslatszerű mondások voltak ezek a nép szellemének mélyéből. Mert szíveikben kiolthatatlanul égett a haza, a szabadság, a nép szeretete, - de a félig megértett szeretet aggódó kétkedésével. Makacs és engesztelhetlen emberek voltak, mert sohasem tudták bizonyosan, hogy helyes úton indultak-e? De állhatatosak és hívek maradtak, mintha valami sugta volna nekik, hogy minden ettől függ.

Ilyen emberek között nőtt fel Knorr Wenche; hiszen ő volt Valkürjök, sőt még ennél is több. A Knorr család régi bergeni család volt; nemzedékről nemzedékre szállt át náluk a hazaszeretet, s a nemzeti érzelmek megerősödtek és harciasabbak lettek, mint olyanoknál, kiknek ereiben nincs idegen vér keverve. Knorr Wenche lelkesült nemzetéért és minden áldozatra kész lett volna a népért és szabadságért. Háziszőttes ruhában járt és az újítók nyelvén beszélt; csak azon bántódott, hogy többet nem kívánnak tőle.

Egy szép napon pedig jegyet váltott Lövdahl Carstennel az új tanárral, a ki először is egy régi, nehézkes, dán hivatalnokcsalád fia volt, és azután mást nem tudtak róla, mint hogy az egyetemen nagyon pártfogolták és a fővárosban mint kedvelt gavallér szerepelt.

Mennyi bánatot és levertséget okozott ez a hír!

A nép ügyének bukása volt ez, sőt a legtulzóbbak országos csapásnak nevelték. Mert a még nem házas nyelvújítók és szabadsághősök mindegyike örömmel mondta volna őt magáénak, sőt társai közül bármelyiket érdekesebbnek tartotta volna Valkürjökre, mint ezt a piperkőcz charlatánt, kinek odadobta magát.

És ezt a hangulatot egész tisztán ki lehetett venni a Lövdahl Wenchének ajánlott huszonegy ének közül hatban, melyet nászlakomáján régi szokás szerint lelkiismeretesen elénekeltek.

Hogy Wenche miért választotta éppen Lövdahlt, az úgy történt, hogy egy évet Christiania előkelő társasköreiben töltött; télen az udvar is megjelent, svédjeivel és pompájával.

És mikor Lövdahl Carsten egyszer haza érkezett - szebb, előkelőbb és érdekesebb alak, mint bármelyik, és még hozzá norvég - mert nemzeti jellegét még frissebbé tette a hosszú külföldön tartózkodás, Knorr Wenche azt hitte, hogy ez a legtokéletesebb egyesülése mindazoknak a tulajdonoknak, melyeket otthon megszeretett, és az európai előkelőségnek, melyhez a fővárosban kedvet kapott. Így aztán menyasszonya, és nemsokára felesége lett.

De csakhamar észrevette, hogy milyen tévedést követett el; a régi barátok nem biztak többé olyan rendületlenül benne, pedig ő szívében változatlan maradt: norvég és szabadságszerető. Még rosszabb lett azonban helyzete, mikor az ódon kis városkába jöttek lakni, hol oly elhagyatottnak érezte magát férje barátai között.

De különösen, ha - mint ma este is - olyan dolgokat olvasott, melyek visszavitték fiatalsága eszmekörébe, akkor egyszerre úgy érezte, mintha nagy súly nehezednék lelkére - mintha előérzete támadna, hogy saját lényének e kétfelé választása nem fog jóra vezetni.

Ábrahám eleinte torzképeket vágott a kis Marius felé, azután csakhamar szomorú sorsán kezdett tünődni. Marius tovább hallgatta a felolvasást, és kezdték érdekelni ezek a jobbra-balra osztogatott erőteljes csapások, ez az örökös harcz, karddal a kézben. Úgy találta, hogy hasonlít saját sorsához az ellenséges kölykök között.

- Apa jön, - szólt közbe Ábrahám.

Az asszony elhallgatott, a mint férje belépett; de magában végig olvasta az egész fejezetet, mielőtt a könyvet eltette volna.

A tanár ingujjban volt, felgyúrt kézelőkkel, és sétaközben kezeit a törülközővel szárítgatta.

- Jó estét, fiuk! Mit olvasol nekik Wenche?

- Snorrét, - felelt Ábrahám, és atyjára mosolygott.

- Persze, mindjárt gondoltam. Épen civilizált fiatal embereknek való olvasmány.

- Nagy elődeink hőstettei? - felelt Wenche harckészen.

- Hősök - eh - rablók, gyilkosok és gyújtogatók voltak, igen. Na már akkor szivesebben olvasok a gyorslábú Achillesról és Hektorról, a mint nehéz dárdáját forgatja. Nem igaz, fiuk?

- Igen, - kiáltott Ábrahám és Marius is tódította.

- Nem is méltatlak feleletre, - mondá Wenche haragosan, a könyvet helyére téve.

A tanár fel s alá járkált a saját szobája és az Ábrahámé közt, a kis zárt folyosón át; közben fecsegett és tréfált, mert ez volt rendes szokása, míg átöltözött.

Mikor Wenche kiment, így szólt:

- Nem jössz be hozzám a szobába azután, Ábrahám? Jó éjt, kis Marius - tisztelem anyádat!

Mikor Marius is hazament, a tanár megszólalt:

- Jó fiú a kis Gottwald. Csodálatos, milyen szoros barátság fejlődött ki köztetek az utóbbi időben.

- Marius a legjobb barátom, - felelt Ábrahám kissé zavartan.

- Legjobb barátod, - ismétlé az atya és halkán nevetett. - Az ilyen életre-halálra szóló barátságokat olyan könnyen kötik a fiatal korban - oh igen, ismerem én is az ilyeneket! Szerencse, hogy rendesen olyan kevés marad meg belőlük. Szerencse - a mint mondom - mert ugyancsak alkalmatlan lenne, különösen azokra nézve közülünk, a kik magasabbra törekedünk az életben, ha az ilyen gyermek-barátság csakugyan életre-halálra kötelezne.

Ábrahám, úgy látszott, nem értette egészen jól a dolgot, míg atya folytatta:

- Látod, az iskolás fiuk egyenlők - vagy legalább csaknem egyenlő rangúak; de a mint az iskolából kijönnek, szétoszlanak a világban, és az élet csakhamar véget vet az egyenlőségnek. Csak gondold meg, mire vezetne az ilyen gyermekbarátság folytatása, ha például az egyik fél mindig emelkednék a társadalomban, a másik pedig lejjebb süllyedne, vagy csak ott maradna, a hova tartozik. Épen azért nagyon bölcsen van az úgy elrendelve, hogy maga az élet gondoskodik róla, hogy az ilyen barátságok csak addig tartsanak, míg ártalmatlanok.

- Igen, de Marius is tovább fog tanulni, - szólt közbe Ábrahám.

- Persze, persze! bár ez nem attól függ; nem is egyenesen Mariusra gondoltam. Ő persze nem tehet róla, hogy olyan körülmények vannak az életben, a mit te nem értesz, s a mivel nem is szükséges törődnöd. Különben nagyon jó, derék kis fiú, a kivel bátran közlekedhetel. Csak óvni akartalak az ilyen szentimentális barátságoktól; tudod, hogy nem szeretem az érzelmőséget, nem illik hozzánk, férfiakhoz.

Ábrahámnak mindig nagyon hízelt, ha atya úgy bánt vele, mint fiatalabb barátjával; de különösen jól esett neki, ha a férfiakhoz számították. Az a czélzás, hogy Mariusnak valami különös van életében, fölkelte kíváncsiságát; de látta atya arcán, hogy nem szabad kérdezősködnie.

Lövdahl tanár ezalatt elkészült az öltözéssel, tiszta zsebkendőt vett és füttyörészve indult el, hogy vacsora előtt még egy félórászkát töltsön a klubban. Nagyon rendszeresen élt, jól ápolta férfias szépségét, és nézetei megállapodott rendben voltak elhelyezkedve higgadt elméjében.

Habár csak néhány évvel volt idősebb feleségénél, a különbség sokkal nagyobbnak látszott. Mert fiatal kora óta sokat adott rá, hogy méltóságteljesen nézzen ki, és mindig a régit, a biztosat szerette, azt a mi már erős gyökeret vert, míg felesége az újért, a reményteljes jövőért rajongott, azért a mi most van gyors növekedésben. Ennélfogva mindig nagyon különbözők maradtak belsőleg mint külsőleg.

Ha valaki azt kérdezte tőle, hogy miért jött el a fővárosból, s miért hagyta ott kiváló tanári állását, melyet már ilyen fiatalon elnyert, hogy egy csekély tudományosságú vidéki városkába temesse el magát: Lövdahl tanár szívesen elmondta házassága első évének egy történetét.

- A feleségem - a mint tudják - bergeni asszony, - bergeni - testestől-lelkestől. Ő is olyan lelkesedő kedélyű, a mi az ilyen természeteket az érzékeny és könnyen fellobbanó emberek körébe vonzza; ennél fogva képzelheti, hogy Christiania nem neki való lakhely volt. Én magam részéről - a mint szintén tudhatják - úgy szólván egészen európai vagyok; én mindenütt ellehetek - kivéve Bergent, - biztosítom, hogy csak Bergenben nem! Nos hát ő minden áron el akart menni Christianiából, én pedig semmi áron sem akartam Bergenben lakni; így aztán mindketten engedtünk egy kicsit, és egyetértettünk, hogy ebbe a városba jöjünk.

Ez az elbeszélés csaknem egészen megegyezett a valósággal, és ha volt is más oka az átköltözésre, az az ő titka maradt. De rossz nyelvek azt állították, hogy Lövdahl Carsten sohasem hagyta volna ott az egyetemet, ha állása teljesen kielégítette volna; ezek szerint a dolog úgy áll, hogy tulajdonképpen tudományában volt némi hiány, s így mindig abban a veszélyben forgott, hogy a fiatalabb jelöltek túltesznek rajta.

És így, daczára, hogy erős pártfogói voltak és hogy nézetei teljesen egyeztek azzal a szellemmel, melyben az egyetemet vezették, elég okosan megértette az idők intő jelét. Lemondott tehát, mielőtt eljátszotta volna hírnevét, s úgy ment el, mint az ország legkitünőbb szem-
orvosa.

Itt a városban, mint házi orvosnak, oly széles körű gyakorlata volt, a melyet csak kívánhatott; csak időközönként foglalkozott szaktudományával, és hírnevét ügyesen írt értekezésekkel tartotta fenn, melyeket a hazai vagy külföldi folyóiratokban tett közzé.

Feleségének vagyona nyugodt, kényelmes életet biztosított neki, a mit természete meg is kívánt. Olyan ember, kinek tudományos téren ismert neve van, a ki írni szokott - még francziául is néha, - a ki a mellett nem volt szegény és kopott, hanem a leggazdagabb kereskedőkkel versenyezhetett a társadalmi szereplésben és fényűzésben: - ilyen ember természetesen magas és előkelő állást foglalhatott el a kis városban.

Lövdahl tanár ebben a helyzetben volt; befolyása csaknem határtalanul kiterjedt, és a mellett mindenki tisztelte és szerette, - asszonyok úgy mint férfiak; csak azon az egy tulajdonságán szoktak egy kicsit nevetni, hogy örömmel ragadta meg a szót és szeretett hosszú, ékes beszédek tartani bizonyos oktató modorban.

Gottwald Marius vacsora alatt folytonosan Ábrahámról beszélt az anyjának, a ki nem tudta megérteni, hogy verekedhetik Lövdahlné asszony a fiával?

- Oh, - hát nem érted, anyám - hiszen csak tréfa volt, - kiáltott a kis Marius sértődve, - tudhatnád, hogy csak tréfa volt!

- Igen, igen - természetesen, - felelt Gottwaldné, hogy megnyugtassa fiát; de azért sehogy sem ment a fejébe, hogy kezdhetne ő verekedést a kis Mariussal, ha még tízszer olyan tréfából is.

Gottwaldné asszony, mint a hogy a városban udvariasan nevezték, bár mindenki tudta, hogy sohasem volt férjnél, néhány évvel ezelőtt jött keletről egy kis fiúval és nagyon csekély kis vagyonkával. Lövdahl tanár, a kihez valamelyik kollégája ajánlotta, egy divatárúkereskedés felállításában segítette, Lövdahlné pedig buzgón támogatta az üzletet.

A bolt megett volt az asszony nappali szobája és e mellett mindkettőjük hálósobája; a kis ház többi részét a konyha és előszoba foglalták el, az emeleten egy pár lakó lakott.

Mikor Marius megvacsorált, így szólt:

- Tedd már félre azt a kalapot, anyám; fogjunk már most a tanuláshoz.

- Ne tanulj többet, kis Mariusom; hiszen egész délután egyebet se tettél; pihenjünk egy kicsit, úgy is mindjárt kilencz óra.

- Ugyan mi jut eszedbe, anyám; tudod, hogy tanulnom kell.

- Hát mit csináltatok egész este Ábrahámnál?

- Mindent átismételtünk, csak a latint nem.

- Hát a latint nem együtt tanuljátok?

- Igen - azt is megtanuljuk, - de látod, Ábrahám nem törődik vele, hogy mindent olyan pontosan elemezzem; nincs is rá szüksége, mert már tudja. De nekem még meg kell tanulnom, különben Aalbom megharagszik, és megmondja az igazgatónak.

- Oh, - ne tanulj annyit, kis Mariusom, nem jót tesz neked; - és magához akarta vonni, de a kis fiúnak nem volt erre ideje, kiszakította magát anyja karjaiból és felvette a könyvet.

- Látod, itt kezdjük el, anyám: tum vero Phaëton - kérdezz ki minden egyes szóból.

A szegény Gottwaldné csakugyan beletanult a kérdésbe; de miután egyetlen szót sem értett a feleletből, elég fáradtságos feladat volt ez reá nézve a napi munka bevégezéséül; sőt még a fia nagy tudománya felett való csodálkozás sem birt elég erővel, hogy nehéz szempilláit nyitva tartsa.

Közben gépiesen nevezte meg egymásután a latin szavakat, mire Marius mindent elmondott, a mit arról a szóról tudni lehetett, s így ment ez tovább minden következő szónál.

- Candescere - olvasta Gottwaldné álmosan.

- Candescere - candi - candes - can, - a kis Marius homloka elveresedett és ujjai, melyek eddig nyugodtan játszottak zsebkendőjével, izgatottan kaptak a könyvek után, mialatt kétségbeesetten kereste Madvigot.

De Gottwaldné egyszerre teljesen felébredt; ismerte már ezt a rohamot. Mikor így megakadt a fiú, olyan lett, mint a ki az eszét elvesztette. Ilyenkor nem segített semmi, és minél hamarabb le kellett fektetni.

Ezért gyorsan megragadta fia kezeit:

- Nem, kis Marius! Most már semmi esetre sem szabad tovább tanulnod; most aludjál egyet és fogadni merek, hogy holnapra tudni fogod.

- Nem, nem - anyám - kérlek, hagyj el! Azonnal megtalálom, egy perc alatt - tudom, hogy hol van, engeddd megkeresni; - és olyan könyörögve kérte tágra nyílt, ijedt szemeivel. De az asszony nem hagyta magát, és félig becsalta, félig bevitte a hálószobába.

Egész idő alatt, míg levetkeztette, mindig hallotta, hogy mormolja fia magában a latin szavakat; és még később is, miután elaludt, hirtelen rángatózni kezdett a keze, és homloka forró, száraz volt.

Az asszony soká ült mellette. A szégyen, harag, megbánás nehéz gondolatai előjöttek szokás szerint, és mint rendes vendégek ülték körül a kis ágyat, s rámeredtek a szegény asszonyra.

De ő ma este ügyet sem vetett rájuk. Szemei odatapadtak fia halvány kis arczára, a fájdalmas vonásokra ajkai körül, és a kékes árnyékre szemei alatt.

Igen - már egyszer szólni is mert az igazgatónak a sok latin miatt. De mit ért az ilyen magános asszony szava, a kinek semmi állása sincs; még hozzá az igazgató úgy is sokat segít Mariuson és oly büszke rá a latin tudománya miatt.

Bentzen körorvos pedig elvileg ellensége volt annak a modern fecsegésnek, hogy a gyermekeket túlterhelik az iskolákban. Hát ha még annyi latint kellene tanulniok és annyi verést kiállaniok, mint az ő fiatal korában! Hanem most úgy divatba jött az elkényeztetés és aggodalmaskodás, hogy igazán bosszantó.

A kis Marius pedig táplálkozzék jól és ugráljon minél többet a szabad levegőn; különben is nem szükséges neki magát agyontanulni.

Igen, - hiszen ez mind szép beszéd; hiszen mindenki jóakarója neki. De mégis, - Istenem, - milyen különösen fekszik itt a fia, és hogy dörzsöli a halántékát álmában!

III.

A félévi vizsgálat alkalmával néhány helylyel előbbre jutott Ábrahám; de Mariusnak minden latin tudománya sem akadályozhatta meg, hogy a kis professor le ne kerüljön még a gyapjúzsák Mortennél is hátrább, a legutolsó padba.

Azt is kijelentette a számtan-tanár, hogy ha nem fog a jövő félévben tisztességesebb haladást tenni, akkor megbukik, és nem mehet át a negyedik osztályba.

Ábrahám nem volt ugyan valami szorgalmas tanuló; de most erősen elhatározta, hogy Mariust magával viszi; miután pedig könnyen tanult, elég volt, ha egyszer elolvasta a leczkáját, ellenben Mariusnak folytonosan tanulni kellett, attól fogva, hogy kijött az iskolából, addig, míg Ábrahámhoz ment, sőt még azután is.

Klasszikus kiképztetésök már annyira haladt, hogy hetenkint kilencz latin és öt görög órájuk volt. Phaedrison és Caesaron már túl voltak, és szellemük felüdítéseül Cicero beszélgetéseit olvasták az öregségről; s miután fiatal nyelvük elég hajlékonytá tétetett, a «mi»-vel végződő második osztályú ígékhez, - Curtius után Xenophonnal öt kis parasangát vándoroltak hetenkint az isteni Hellas felé.

És a bojtortán mindig tovább terjedt a fiatal fejekben. Lassan-lassan kiölt minden különbséget a közt, a mit kellemes volt tanulni, és a közt, a mit kín volt. Valamennyi körülbelől egyformán közönyössé vált rájuk nézve, legfeljebb a szerint becsülték, a mennyi súlyt az illető tantárgyra maga az iskola fektetett.

Minden, a mi a tanuláshoz itt-ott egyenesen az életre vagy világra vonatkozott, kisebb jelentőséggel bírt. És a főhelyet holt szavak hosszú processiója foglalta el régmúlt dolgokról; szabályok és hiábavaló szóáradat fészkelik be magukat agyuk mélyébe örök időkre és minden helyet elfoglalnak. - Idegen hangok idegen világból! Elmúlt századok pora, mit mindenhová elhintenek, hol az üde fiatalság termékeny talaja alkalmas a por befogadására.

Nehéz idő ez a fiatalságra nézve, - az Ábrahám és Marius kora - tizennegyedik és tizenötödik évük közt. Szemeik felnyíltak, tudvágyuk olyan kielégíthetetlen, mint a gyermekek étvágya, és jobban izgatja őket, mint egy lázbetegség; képességük és akaratuk felébred, hogy mindent megértsenek, égő vágyuk üzi őket, hogy meghódítsák a világot és azt, a mi azontúl - és ismét azontúl van; - de csak por, ódon, finom por az, mit tudvágyuk termékeny talajába minden felcsirázó kérdésre ráhintenek, minden egyes olyan csírára, a miből nem nőhet bojtortán.

De ez is elmúlik. A tizenhat-tizenhét éves ifjúnál a por jól megragadt és a tudvágyat kiölte; a fiatal ember megtanulta, hogy az a helyes, ha őt kérdezik, - nem pedig, ha ő kérdez. Sőt kezdi érteni, hogy mire való ez az egész bojtortán; kezdi halványan sejteni, hogy azt az ő kedvéért növesztették fel, s ő most olyan szerencsés helyzetben van, hogy a társadalom egy kiváltságos egyéne lehet.

A kis Marius esőköpenyegében, egy déli széllel és havas esővel vegyest nedves téli reggelen nyolcz óra előtt, a felsőtétben, hidegben és sárban, nem valami vidáman küzködött a szegleteken átszivító széllel; térdig sáros lett és cipője átnedvesedett.

Mindamellet főleg arra gondolt, hogy drága könyveit megőrizze az eső elől; gondosan elrejtette köpenyege alá, olyan formán, mintha gyomra féloldalon megnőtt volna.

Az osztályban sötét és hideg volt. A gyapjúzsák Morten a kályha előtt kuczorgott, és egy csomó fát dugott bele; a többiek álltak körül és melegedtek - egyik nedvesebb volt és jobban fázott, mint a másik.

De mégis csak szombati nap volt ez, és akármilyen rideg volt a reggel, mégis olyan ünnepélyes színben jelent meg előttük, a mit sem az eső, sem a hideg nem volt képes tönkre tenni.

Marius először könyveit száríttatta meg, azután önmagát, a mennyire az ismert kék pamut-zsebkendővel lehetett.

Lövdahl Ábrahám az igazgatót utánozta, mialatt az iskolai szabályzatból, mely világoszöld szélű keménypapírra ragasztva csüngött a falon, kiválogatott paragrafusokat olvasott fel.

- Negyedik paragrafus, - olvasott Ábrahám s úgy tett, mintha orrába egy kis tubákot szippantana fel: - a tanulóknak az iskolában mindig rendesen és tisztán kell megjelenenni, kabátjukat, kalapjukat stb. az ezen célra szolgáló butorzonon, a rend és elővigyázat figyelembe vételével elhelyezni, és ezeket ismét hasonló módon elvenni... mire vonatkozik itt az «ezeket»? - kiáltá Ábrahám.

- A butorzatra, - jegyzé meg Morten.

Egy másik azt állította, hogy a «rend és elővigyázatra», mire általános nyelvtani vitatkozás fejlődött ki.

A kis Marius nem vett benne részt; leült és a conjugatiókat mormolta magában, orrát egészen a könyvbe dugva, mert az ő helyén a szegletben csaknem teljes setéség uralkodott.

Szombaton a következő órarend volt:

- 8-9: görög.
- 9-10: történelem.
- 10-11: norvég nyelvtan.
- 11-12: számtan.
- 12-1: latin.
- 1-2: latin.

Mert szombaton kettőig tartott a tanítás; a többi napokon egy órákor már megszabadultak.

Ezalatt az öreg Bessesen tanár becsoszogott sárczipőivel és esernyőjével, esőköpenyegben, nagy keztyűkben és melegítőkkal. Belépése az osztályban a legkisebb hatást se tette. Csak Ábrahám mondta egész nyugodtan: - Itt van már a vén sündisznó. Morten pedig tovább tömte a kályhát.

Csak miután a tanár kiczihelődött felsőruháiból és felment a katedrára, kezdték a fiatal urak helyüket elfoglalni és a tanítás megkezdődött.

- Kezdd el te, Lövdahl Ábrahám, - mondá a sündisznó, miután megnézte jegyzőkönyvét, melybe a feleleteket be szokta írni.

- Tegnap annyira fájt a fejem, hogy képtelen voltam a görögöt megtanulni, - felelt Ábrahám szomorkás arczkifejezéssel, de nyílt, őszinte hangon. Marius nagy szemeket meresztett.

Az öreg elmosolyodott, megcsóválta fejét és valaki mást keresett, a ki vállalkozóbb lesz.

Bessesen tanár hűségesen hintette az ódon port sok-sok év óta tanítványai fejébe, és már régen megtartotta huszonöt éves jubileumát. Tudománya nem nagy kiterjedésű volt, de ebben aztán annál biztosabbnak érezte magát.

A görögből az utolsó betűig tudta mind, a mit az érettségi vizsgálatokon kérdezhettek; előre meg tudta mondani, hogy a törvény által meghatározott szerzők egyes szakaszánál milyen kérdéseket fognak feltenni a vizsgázónak.

És ezeket ő lassan, de biztosan fejébe verte egynéhány jó tanulójának; a többivel nem törődött olyan sokat, azok úgyse mennek feljebb ebből az iskolából.

Oly kicsi volt, és annyira előreesett, hogy csaknem eltűnt a kabátja gallérjában; állta a könyvet surolta, és rövidre vágott vörös haja egyenesen meredezett szét s csak néha-néha emelte fel vöröshéjú szemeit a katedra felé.

Mert nagyon nyugodt tanár volt. Ha valamelyik maga mellett tartotta a fordítást, és abból olvasta fel a feleletet, vagy ha még úgy sugtak is mindenfelül, ő se nem látott, se nem hallott. Egy hosszú élet tapasztalata megtanította, hogy nem érdemes ilyenek felett bosszankodni, és sokkal kényelmesebb is rá nézve, ha a gyengébbeken egy kicsit segítenek a többiek.

De a mellett épen nem volt aluszékony; a legkisebb hiba vagy bizonytalanság azonnal megütötte fülét, és ha valaki eltévesztette az imperfectumot vagy aoristust, úgy felriadt, mintha megcsípték volna; egyébként lehetett láрма és hanczúrozás az osztályban, ha csak túlságig nem ment.

Így vezette ő a tízezereket naponként egy-egy kis parasangával tovább, és a fiatal emberek, kik az évfolyamon át hűségesen követték vezetőjüket, ugyanazzal a rendszerrel mentek át Xenophonon, Homeron, Sophoklesen, Herodoton és Plutarchon, mindig egyformán, kitérés nélkül. Úgy versben, mint prózában a legfőbb kérdés az imperfectum és aoristus között levő különbség volt; és ha véletlenül az, a ki fordított, elnevette magát Herodot valamelyik mulatságos ötlete felett, a sündisznó meglepetten nézett fel: ezt igazán nem volt képes megérteni.

Ennélfogva a szürke téli reggel nyugodtan folyt le, mint rendesen; a kik nem igen akartak felelni, fájt a fejük, ma vagy tegnap; és így a sündisznónak tovább kellett keresni, míg végre akadt egy, a ki felvette a harczot, és megkezdte a felelést, jobb oldalán a kész fordítás, baloldalán a szöszedet és jegyzetek segítségével.

Kilencz órakor a sündisznó összeszedte holmiját és tovább ment a legközelebbi osztályba.

A történelem-óra is nyugodtan folyt le kilencztől tizig. Borring segédtanár volt bent a tollpennáival; s miután az osztály most már csupa diákokból állott - Tolleiv és Reinert már a tengeren voltak, a többiek is eltűntek - így aztán lehetőleg kisegítették egymást a sugással.

Marius feleleténél a történelemben a fődolog az volt, hogy az első szavak eszébe jussanak; de ez nem mindig ütött jól be a Borring kérdezésmódja szerint. Ma is például azt kérdezte:

- Mikor fordult meg a szerencse? - és erre elővette tollpennáit; azután újra megkérdezte: - Nos, mikor fordult meg a szerencse? - belefűjt egy tollszárba és aztán csiszolni kezdte.

Marius tudta a XII. Károlyról szóló egész fejezetet; de az nem jutott eszébe, hogy a szerencse 1708-ban fordult meg. Ábrahámnak kellett előbb megsugnia.

Ezzel aztán a kis Marius pompásan belejött:

- De az 1708-dik évben megfordult a szerencse, - és az egész fejezetet ledarálta.

Vége a gyapjúzsák Mortennek is sikerült a kályhát izzóvá tenni, mire olyan meleg lett, hogy szünet alatt minden ablakot ki kellett nyitni.

- Ki rakta így tele a kályhát? - kérde az igazgató, a mint belépett, hóna alatt a nyelvtani irkákkal.

Semmi felelet; de miután másodszor még szigorúbban ismételte kérdését, az «első kitűnő» megszólalt:

- Azt hiszem, Kruse Morten volt.

- Úgy - hát te voltál Morten? Hát ilyenekbe kell neked belefogni? Gyere csak ki és keresd meg azt a paragrafust a szabályzatban, a hol a tanítványok bizatnak meg az osztály fűtésével.

Morten nehézkes testével odaállt a szabályok elé, és szemeit a magasba meresztette.

- Na hát kis Morten, nem találsz azt a paragrafust? vagy azt akarod, hogy segítsék neked? - kérde az igazgató, és félkezével meghúzta a fiú fülét, míg a másikkal a szabályokra mutatott. - Nem látod az 5-ik paragrafust? Olvasd el hangosan és érthetően.

- Ötödik paragrafus - kezdé Morten vastag hangon: - az osztályban a tanulók *azonnal* foglalják el helyeiket, és ne csináljanak zajt vagy rendetlenséget. Helyeiket pedig, különös engedély nélkül soha se hagyják el.

- Ahá - kis Morten, tudod már, hogy kell viselni magukat a tanulóknak az osztályban - mi? Benne van az, hogy teletömjék a kályhát fával - mi? Benne van - mi?

Minden egyes kérdőjelnél jobban felfelé húzta a fülét, míg végre Morten kénytelen volt lábujjhegyre állni, hogy utána mehessen.

Az egész osztály nevetett és Morten helyére somfordált.

Ezalatt az «első kitűnő» szétosztotta az irkákat, de előbb mindegyikbe belepillantott, hogy lássa, milyen osztályzatot kaptak a többiek.

Marius 4½-est kapott, a mi valamivel rosszabb volt, mint rendszeren s tulajdonképpen némi kis csalódást okozott neki, mert épen most elég jónak képzelte feladatát; hiszen hosszú volt, hogy csaknem egy féloldalt töltött be, ha elég nagy betűkkel írta; már pedig mindig az volt leggyengébb oldala, hogy nem tudta elég hosszúra nyújtani a fogalmazványát.

A feladat így szólt: Hasonlíttassék össze Norvégia és Dánia, tekintettel a talaj természetes viszonyaira és a népesség jellemére s foglalkozására.

Az igazgató leghátul kezdte:

- Nagyon rossz feladatokat irsz - Marius! Micsoda értelmetlenség az, a mit ma is beadtál! Hallgasd meg csak magad: «Ha összehasonlítjuk Norvégiát és Dániát, nagy különbséget találunk a két ország között. Norvégia hegyes vidék, míg Dánia lapályos. Norvégiában, miután hegyek vannak, bányászattal foglalkoznak, míg Dániában nem, miután itt nincsenek hegyek. Azonkívül hegyes vidéken rendszeren völgyek is vannak...» Oh igaz, kedves kis Marius, mind nagyon igaz! de azt hiszed, hogy az ilyet le szükséges írni? - Milyen éretlenség - szomorúan gyermekes, - folytatá az igazgató búsan, s egy darabig elgondolkozva járt fel és alá. Marius jól látta, hogy a nyári vizsgálatokra és a felsőbb osztályokra gondol.

- De, Isten ments - micsoda hőség van itt, - pfüh! - kiáltott a rektor és Mortennek egy barackot adott sétaközben.

Azután újra elővette a Marius feladványát: «Norvégiának jó védelme van hegyeiben; és ha háború ütne ki, nehéz volna a Kjölent áthágni ágyúkkal, különösen télen». - Bámulatos, hogy milyen harcias természetű vagy, kis Marius! Ki akarna a Kjölenen ágyúkkal átjönni? Hiszen a svédek testvéreink és jó barátaink! Nem - akkor az már sokkal jobb, a mit egy másik írt, hogy bár inkább ne volna ott a Kjölen, hogy a két testvér nép annál jobban egyesülhetne; - ki írta ezt?

- Én, - felelt az «első kitűnő» szerényen.

- Helyes - te voltál Broch, - nagyon jól van. Marius ellenben mindent harcias szempontból fog fel; halljuk csak tovább: - «Ha most már a két népet hasonlítjuk össze, azt találjuk, hogy a dánok sokkal elpuhultabbak, mint a norvégok». - Hát ez már mire való? - kiáltott az igazgató haragosan és felborzolta a haját. Mindig melegebb és melegebb lett bent, a hőség kezdett közeledni a 30 fok felé. - Itt többen is vannak az osztályban, a kik a dánok elpuhultságáról írtak; mit akar ez jelenteni? Szép dolog a hazát szeretni, de a hazafiság nagy hiba, ha nemzeti elbizakodottságba megy át, ha lenézi a többi nemzeteket, és csak a sajátját dicséri. Különösen

nagyon nevetséges egy ilyen szegény kis néptől, mint a miénk, a melynek igazán nincs mivel dicsekednie.

A Broch kiváló feladatára nem került a sor, mert a hőség elviselhetetlenné vált, és az igazgató kétségbeesésében megparancsolta, hogy ajtót-ablakot felnyissanak; miután így óriási légvonat keletkezett az egész szobában, a tanulókat mind kiküldte a kertbe. Csak Kruse Morten ült bent - büntetésül.

Az eső megszűnt; de a szél hideg volt, és a kert nedves, úgy hogy a fiúk nem nagyon örültek a hosszú szünetnek. Marius sétaközben a számtan-órától fázott; mert minden emberi számítás szerint ma reá került a felelés sora.

Ábrahám segített ugyan neki, és a kis Marius mondta is, hogy érti. Tényleg volt is valami homályos fogalma róla, de bizonyosan tudta, hogy ha a nagy fekete tábla elé állítják, még azt is elfelejti, hogy $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ mennyi.

Ábel tanár tánczlépésekben jött be a szobába és az ablakokat becsukatta. Új esőköpenyegét a karján hozta és magában dudorászott, a mi biztos jele volt jó kedvének. De ez épen nem volt vigasztaló Mariusra, mert minél jobb kedvű volt Ábel tanár, annál jobban bosszantotta a fiúkat.

Ábel tanár nőtlen volt és az egyetlen piperkőcz a tanárok közt. Büszke volt rá, hogy kopott, gyűrött gallérú kollégáit új, eredeti ruháival meglephette; - majd piros pettyes nyakkendővel, majd világos színű nadrágban jelent meg; ma pedig egy új fehér gummi-esőköpenyeg szerepelt.

Mindannyian megtapogatták kívül-belül, és mindannyian megszagolták; mindegyik megkérdezte az árát, és mindegyik meg is tudta.

Mint tanár a következő elvet vallotta: Az embereket két osztályra lehet felosztani: olyanokra, a kik képesek számtant tanulni és olyanokra, a kik nem képesek. Én magamra vállalom, hogy egy hónap lefolyása alatt felismerem, hogy melyik fiú képes a számtanra és melyik nem.

Ebből az elvből kifolyólag a tehetségeseket elég messze vitte; a többit pedig jó lelkiismerettel ott hagyta, a hol eddig voltak.

A tanár leverte a port a katedráról selyem zsebkendőjével, mielőtt leült volna; Marius titokban reszketett helyén, mialatt amaz jegyzőkönyvében keresgélt.

De Brochot hívta ki; Marius nem mert hinni szerencséjének; úgy látszott, Ábel elől kezdi meg a névsort, és akkor meglehet, hogy ő rá nem is kerül a sor.

A múlt órán az első fokú egyenleteket kezdték el egy ismeretlennel. És a kis Marius figyelmesen követte a különböző példákat, melyekben az x -et keresték.

Hallotta, mikor mondták, hogy ime megtaláltuk, és látta, hogy keresztül húzták a táblán; - sőt mi több, ő maga is felírt valamennyi példát az irkájába; és mégis ez az ismeretlen egészen idegen és érthetetlen maradt előtte.

Erősen szemmel tartotta ezt az x -et; hűségesen felírta, mialatt sorról-sorra kergették, üzték mint egy rókát, a szorzásokon, rövidítéseken, törteken és a világ minden ördögösségein keresztül, míg végre a szegény kimerült állatot a tábla baloldalára leszorították, és akkor kisült, hogy ez a borzasztó x nem volt más, mint egy nagyon egyszerű, ártatlan szám, pl. a 28.

Marius végre nagy nehezen megértette, hogy az x -nek különböző értéke lehet, a különböző példákban. De ugyan mire való ez az egész x , - mire való ez a sok kitérés, - miért üzik árkon-bokron keresztül, le az egész fekete táblán ezt az ismeretlent, mikor egyszerűen csak 28 - vagy pláne 15 sül ki belőle? Nem, ezt a kis Marius csakugyan képtelen volt megérteni.

Mindamelletts elövette irkáját és körülményesen leírta a példát, melyet Brochnak ki kellett számítani.

Pythagorast egyszer megkérdezték, hogy hány tanítványa van?

A bölcs férfiú így válaszolt: Tanítványaim fele filozóphiát tanul, egy harmada matematikát és a többiek, a kik a hallgatásban gyakorolják magukat, azzal a hárommal, kik legutóbb jöttek hozzám, egy negyedrészt teszik annak a mennyiségnek, a mely régebbi tanítványaim számát mutatja.

Hány tanítványa volt Pythagorasnak, mielőtt a három utolsó hozzá ment?

Azt bizony jó volna tudni, gondolá a kis Marius boldogan, hogy biztosságban van helyén. És mialatt Broch azonnal $\frac{1}{2} x$ -szel és $\frac{1}{3} x$ -szel kezdett kergetőzni, Marius mélyen elmerül a csodálatos kérdés szemléletébe.

Különösen szédülni kezdett a feje, mikor ezt olvasta: «régebbi tanítványaim számát»; ezt már csakugyan a lehető legnagyobb képtelenség kitalálni. Azután gondolatai azzal a sajnálatra-méltó $\frac{1}{3}$ részzel foglalkoztak, melynek matematikát kellett tanulni, és végre elhatározta magában, hogy ő mindenesetre a «többiekhez» állana be, «a kik a hallgatásban gyakorolják magukat».

Ijedten riadt fel, mikor kihívták.

Vagy észrevette a tanár, hogy Marius nagyon elgondolkozott, vagy most látta meg jegyző-könyvében, hogy Gottwald már régen nem felelt, elég az hozzá, hogy Brochot visszaküldte a padba a számolás közepéből, - a példa különben is nagyon könnyű volt neki, - és mikor Marius félig eszméletlenül a tábla elé állt, egy pár sor szám és egy csomó x már fel volt írva, a miből ő ugyan semmit sem értett; csak az lebegett halványan előtte, hogy az $\frac{1}{3}$, a melylyel szemben állott, azt a szerencsétlen egy harmadot jelenti, kik matematikát tanultak.

- Nunc - parvulus Madvigius! quid tibi videtur de matrimonio? - kiáltott Ábel szemüvegét lóbálva; - csekély feladat lehet előtted ezt a kis kérdést megoldani; ismered Pythagorast, nemde Madvigius? Pythagoras, qui dixit, se meminisce, gallum fuisse. - Nos - kedves professor úr - csak folytassa, sohase zsenirozza magát. A mint láthatod, a példa csaknem egészen meg van fejtve. Broch megmondta, hogy kell megcsinálni a felelete kezdetén. Vagy talán a professor úr másról gondolkozott és nem hallgatott ide? - pedig jobban tenné a kis Gottwald, ha a nyári vizsgálatokra gondolna, és nem búsítaná meg az édesanyját.

Marius pedig ott állt, arcát a fekete tábla felé fordítva, mely egy nagy állványon állt a szoba közepén, és érezte háta megett az egész osztály gúnyját és nevetését. De mikor az anyját említették, forró könnyek szöktek szemeibe, a krétavonások elmosódtak előtte, és minden reménységgel felhagyott.

Az egész osztály - vagyis az a része, mely a számtant meg tudta tanulni - pompásan mulatott; Ábel tanár rendkívül szellemes volt, ha a «némákat» kérdezte, - mert így hívta azokat, a kik képtelenek voltak a számtant megtanulni.

Csak Ábrahám haragudott; egyrészt, mert legjobb barátjáról volt szó, és főleg azért, hogy Marius ilyen ostoba; de néha ő is kénytelen volt elnevetni magát.

- Mindjárt keresünk egy kisegítő professort, - mondá Ábel és feltette szemüvegét. - Morten te, - a nagynevű - gyere ki és segíts szellemi rokonodnak.

Morten nagy nehezen felállt; csendes ellenszegülési szellem volt benne, de a mi rendesen csak mormogásban és haragos arczkifejezéseiben nyilvánult. Ő sem tudott többet, mint Marius, és úgy a kicsi, mint a nagy egyforma ostoba képet vágott, a mint egymás mellett állva a táblára bámultak.

De egyszerre valami világosság támadt a Morten agyában, mert kréta után kapott, hogy valamit felírjon, és elfelejtette, hogy már egy hosszú krétadarab van a kezében.

- Helyes, Morten! - kiáltotta a tanár, a ki ezt észrevette. - A krétát el ne felejtsd, ha valamit ki akarsz sütni. Ha a krétás-dobozt hónod alá vennéd, a szivacsot öledbe és a vonalzót térdeid közé, meglenne a teljes felszerelés. Ah Morten - Morten, ostoba vagy, és napról-napra ostobább leszel.

A világosság kialudt a Morten agyában és elkezdett szitkozódni magában, úgy hogy Marius is meghallotta. Az osztály mulatott, az «első kitűnő» csaknem lefeküdt a nevetéstől, majd bámuló pillantásokat vetett a katedra felé.

- Nos, lássuk a sereg maradványait, - mondá a tanár, és még hármát-négyet kihívott a «némák» közül, akik képtelenek a számtant megtanulni.

Egyesült erővel végre megfejtették a Pythagoras tanítványainak számát; és Marius, kit ezalatt egészen félretaszítottak, előrehivatott, hogy mondja el újra az egész példát, és magyarázza meg, hogy az x ezúttal 72 volt.

- No lám, - mondá Ábel vidáman. - Most pedig a tömegekkel fogunk működni, mint Napoleon. Itt van együtt a hadsereg magva - gyönyörű hadsereg, mondhatom. Mint a vígjátékban, a hol Jörgeu dobos és két rendőr képviselik a francia nemesség virágát. Jó reggelt húsz liba -

- Mi nem vagyunk libák, - dörögött Morten.

- Jó reggelt húsz liba, - mondá a róka. - Nem vagyunk mi húszan; de ha még egyszer annyian, és még egy félszer annyian volnánk és ha még másfél liba és egy gunár lenne velünk, akkor volnánk húszan. Hány liba volt itt - oh Morten?

De sem Morten, sem a többi néma nem igen akart vállalkozni, hogy a libakérdést megkezdje, s miután Ábel tanár is azt találta, hogy a vígjáték elég soká tartott, felkiáltott:

- Menjetek haza és énekeljétek el egy szívvel-lélekkel a régi dalt: - Pihenjétek polgárok, megérdemlétek azt. - Valamennyien, kivétel nélkül, testvériesen megkapjátok az elégtelent. És ha szeretnétek tudni, hogy mi véleményem van jövőtök felől, ime halljátok: azt hiszem, sohasem kaptok más foglalkozást, az életben, mint hogy libatozások kiköltésére felügyeljétek; legfeljebb te - oh nagy nevű Morten, viheted fel a segédharangozóhelyettesi állásáig! Lövdahl Ábrahám, gyere ki.

Mikor Marius visszajött a helyére, látta, hogy Ábrahám az egész libakérdést egy végtében felírja: $2 \times \frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2} = 20$, de sokkal fáradtabb volt, semhogy csodálkozni tudott volna, és nagyon leverte az újabb elégtelen, a mely haladását még bizonytalanabbá tette; de különösen előre félt attól a kis ráncztól, a mely anyja ajkai mellett keletkezik, valahányszor elégtelent lát meg a bizonyítványában.

Az óra tizenkettőt ütött, és az öreg asszony, a ki a diákoknak pereczet és mézeskalácsot szokott árulni, már ott állt a lépcsőn.

A negyedik osztály kabátban járkált fel s alá a megjelölt sétahelyen; a harmadik osztály, szintén melegen öltözve, egy csomóban állt és reggelizett; míg a szerencsés kicsik, a kik már tizenkét órakor kiszabadultak az iskolából, szombatnap boldogsággal rohantak haza.

A idő kiderült, a szél nyugatra fordult; könnyen megtörténhetett, hogy egészen északra válik, akkor pedig megfagy, és a jég talán elég kemény lesz holnapra.

A kis Marius magában állt s kenyerét ette, nem törődve azzal, hogy az ellenséges kölykök, kik mellette elszaladtak, egérkirálynak és sok más egyébnek csúfolták. Egészen zavarosnak és üresnek érezte a fejét, pedig még teljes két óra állott előtte.

A latintól ugyan legkevésbé félt, de az utolsó számtan-óra nagyon kimerítette.

Egészen másképp érezték magukat a vastag Morten és a többi némák, a kik nem sokat adtak Ábel tanár gúnyolódásaira. De a kis Marius nagyon érzékeny volt; néha hallotta, hogy ellenségei anyját is belevonják sértegetéseikbe, a miket nem értett meg, de mégis felforralták véréét.

- Melyik számár rakta így tele a kályhát? - kezdé Aalbom tanár, a mint az osztályba belépett; már nem volt meleg bent, de az igazgató elbeszélte neki a dolgot. - Ez bizonyosan te voltál, Kruse - te kövér számár, - pfüh! - Hol is kezdjük? 122. vers - quas deas - olvasd fel, Gottwald - hangosan! Micsoda, hát ez is hangos? - quas deas per terras! - Nyisd ki a szádat, ha mondom? Ezek a renyhe keletvidékiek még a fogukat is lusták szétválasztani. Úgy motyog itt, mint egy vakondok - életterlen kölyök!

Ez már rendes szokása volt, hogy így kezdte el a tanítást; különösen az utolsó órákban, mikor már maga is ideges és fáradt volt, miután reggeli nyolcz óra óta haragudott és szitkozódott. - Az osztály meghajlott a vihar előtt; csak a kis Marius folytatta reszketve a felolvasást, s mindent elkövetett, hogy elég hangosan tudjon kiáltani.

Nagy baj volt a kis Mariusra nézve, hogy a két megelőző osztályban az igazgató tanította a latint; mert Aalbom nem akarta elismerni, hogy az igazgató oly rendkívül sokra vitte a kis Gottwaldot; de másrészt épen nem szerette volna, ha az igazgató azt hiszi, hogy kedvence visszamaradt, mióta az Aalbom kezei közé került.

Ennélfogva legtöbbet követelt Mariustól, de soha sem dicsérte meg.

A segédtanár fel s alá szaladgált az osztályban, mint egy ragadozó állat, és leste a hibákat, hogy rárohanhasson az illetőre. Szokatlanul hosszú és sovány alak volt, s még hozzá rövidlátó, a miért is kedves tanítványai vak-barátnak hívták.

Marius rendkívül igyekezett és sikerült keresztülküzdeni magát; de mikor elkészült a felelettel, annyira kimerült, hogy csaknem elaludt.

Ez az óra is lejárt sok lárma és szidás után. Az utolsó szám latin írásbeli volt. Aalbom feladott egy darabot Henrichsen gyakorlataiból, azután felült a katedra tetejére, és lábait lógáza a levegőbe bámult.

Egyik sem igen volt már képes ekkor jó latin gyakorlatot írni; a legtöbb szélvészgyorsan elkészítette, és a kis Marius sem különben, úgy hogy nem is lett abból valami kiváló gyakorlat.

De ezzel valahára vége volt az iskolának, és még a tintás ujjú diákok is jobb kedvűek voltak ma, mikor kimentek a kertből, mert szombat volt.

Hering, édes leves és tészta, - mi lehetne ennél jobb? mert ez volt a szombati ebéd az egész városban.

Csakugyan kiderült, és tiszta, fagyos este következett. A negyedik osztályosok a növendék iskolás leányokat kísérgették; fiatalabb társaik énekelve sétálgattak együtt, és meglökték az udvarlókat, mikor elmentek mellettük.

De Ábrahám és Marius karonfogva járkáltak együtt és megvetették valamennyit; néha-néha Ábrahám nagyot sóhajtott és ököllel fenyegetőzött Sparre esperes nyugalmas otthona felé, mert tudta, hogy a táviró látogatóban van a hűtlennél.

Estére Marius Ábrahámhoz volt meghíva; a tanár feleségével nem volt otthon, és így minden szoba rendelkezésükre állott, vacsorára pedig meleg hurkát és borlevest kaptak.

És semmi dolguk holnapra! Semmit sem kell tanulniok! Alhatnak reggel tíz óráig, mint szabad emberek.

És mégis hányan lehettek vasárnap reggel, a kik félálomban kínozták magukat, hogy most mindjárt fel kell kelni, a félsötét, hideg hálósobában, és készülni az iskolába egy csomó könyvvel, a miből semmit sem tudnak. Végre fölébrednek; - hiszen ma vasárnap van! - Gyorsan vissza a paplan alá! - El lehet-e valaha felejtetni ezt a boldogságot?

IV.

Már régen sokat beszéltek róla, hogy egy gyárat fognak felállítani a város szomszédságában. Azt mondták, hogy valamelyik nagy angol vállalat fiókja lesz és műtrágyát fog készíteni. De a vállalkozók szeretnék a városi tőkét is belevonni, és miután itt nem igen értenek az ilyen dolgokhoz, küldenek egy megbízott szakembert, hogy beszéljen a néppel, magyarázza meg, hogy mit várhat és mit nyerhet és vegye meg egyúttal az alkalmas területet, melyet már kiszemeltek. Ebből az okból nagy társaság gyűlt össze az Ábrahám szüleinél.

Az idegen, kit Mordtmann Mihálynak hívtak, Lövdahl tanárhoz kapott ajánlatot, mint csak-nem minden odautazó.

A tanár különben is ismerte a fiatal embert az egyetemről. Mordtmann a maga idejében orvosi diplomát akart szerezni. De félig-meddig véletlenül átment Angolországba, hol atyja összeköttetései által ismeretséget kötött egy családdal, melynek nagy vegyészeti gyárai voltak.

Váratlanul jó alkalmazást ajánlottak fel itt neki, kedvet kapott a kísérlethez, és több éven át Angliában maradt.

Később rájött, hogy ezt a nagy változást életterveiben nem annyira a véletlen készítette elő, mint a hogy ő eddig hitte.

Atyja, Mordtmann Izsák et Comp. cég alatt, Bergenben tekintélyes forgalmú üzleti vállalattal birt; de senki sem tudta, hogy vagyont is szerzett általa.

Ez az élénk, vállalkozó szellemű kereskedő épen nem örült neki, hogy egyetlen fia az orvosi pályát választja. De Mordtmann Izsák et Comp. megtanulta, hogy jobb várni és aztán a kedvező pillanatot megragadni. Így aztán hagyta, hogy fia saját akarata szerint járjon el, ő pedig azalatt előkészítette angolországi útját; az angol gyár is az ő közbenjárására ajánlotta fel fiának az említett állást; így aztán elérte, hogy fia praktikus vegyész és ügyes üzletember lett, nem pedig valami szegény kis körorvos, Isten tudja hol, a hegyek között.

Mihálynak kellett volna az új gyárat megalapítani és vezetni. De Mordtmann Izsák et Comp. nem igen akart nagy tőkét fektetni bele; az angol cég pedig, mely a tervben úgy szerepelt, mint fő-üzlettárs, nagyon elővigyázóan viselte magát; ennél fogva a tőke nagy részét főleg a városban magában kellett volna előteremteni, hol a rendkívül alkalmas helyet megtalálták és félig-meddig meg is vették.

Ez volt Mordtmann Mihály feladata, és elég ügyesen fogott hozzá. Rideg, angolos megjelenése valami megbízható és szilárd jelleggel ruházta fel, úgy hogy sokan szívesen fektették volna pénzüket a vállalatba, habár a legtöbb semmit sem értett az egészből.

Lövdahl tanár nagyon elővigyázó volt pénzével. Szívesen vásárolt külföldi papirokat és részvényeket, Kopenhágában vagy Hamburgban; de felesége vagyonából a lehető legkevesebbet fektetett belföldi vállalatokba. A helybeli kereskedőknek sokkal nagyobb kötelezettségeik voltak egymással szemben kölcsönök és előlegek, aláírások és kaucziók folytán, semhogy a tanár a kereskedő-világba belépni óhajtott volna.

Ennél fogva szívesen lemondott arról az előkelő állásról, a mit a nagykereskedők körében bizonyosan elfoglalhatott volna, ha a városban helyezi el felesége vagyonát. Inkább nyugodtan élvezte jövedelmét és vagdalta le szelvényeit. A városban körülbelől tudták, hogy mennyit öröklött az öreg Knorr Ábrahámától, és azt is, hogy a pénzt kivonta a bergeni üzletekből; de sokan hiába gondolkoztak rajta, hogy hová fektethette be.

Így Mordtmann Mihálynak is legtöbb baja a tanárral volt. A vállalatnak bizonyos részben tudományos jellege is volt, - vegytan és orvostudomány közel állanak egymáshoz. Annyi bizonyos, hogy az egész városban egyedül csak Lövdahl tanár értette meg ezeket a phosphorsavas összetételeket. És a meddig ő tartózkodón viselte magát, addig semmi kilátása sem volt a vállalatnak.

Mindamellett Mordtmann gyakori vendég volt a tanár házában; és mintegy két heti itt tartózkodása után Lövdahl tanár nagy társaságot hívott össze tiszteletére.

Lövdahlné nagy csalódására Mordtmann Mihályt egészen megváltozottan találta. Három-négy évvel fiatalabb volt, mint az asszony, a ki nagyon jól emlékezett rá Bergenből, mint élénk fiatal emberre, a ki lelkesült a nyelvújításért, a nők jogaiért, a népért és a nép ügyéért.

Most pedig mint rideg angol jött vissza, és a legunalmasabb emberekkel egész nap szódáról és csontlisztről beszélt. Alig szólt tíz szót Wenchéhez, a ki azt találta, hogy fiatal korához képest a lehető legunalmasabb ember.

Csak ma vette észre legelőször, hogy az angolos modor nagyon jól állt neki, és egészen kiemelte ezek közül a mindennapi emberek közül, a kiket ő ismert.

Az ebéd hidegen folyt le; csak urak voltak, és egy részök olyan, kik máskor nem jártak a házba, de a kiknek ismeretsége hasznos lehetett a fiatal Mordtmannra nézve.

A tanár szíves és szeretetreméltó volt, mint mindig; ivott vendége egészségére és szerencsét kívánt vállalatához, valamint a városnak is, egy ilyen nagy és kétségtelenül sok hasznot hajtó üzlethez.

De mindenki tudta, hogy a tanár egyetlen részvényt sem vett ebből a kitűnő vállalatból, melynek sikeréért poharat emelt.

Mordtmann Mihály is érezte a helyzet visszasságát. Feleletében igyekezett humoros lenni, mialatt a nyugatvidékiek lassúságáról és túlzott elővigyázatáról beszélt; de azzal végezte, hogy ha egyszer mégis valamihez hozzá fognak, az gőzerővel halad, a mit ebben az esetben is remél - stb.

Ez a beszéd kitűnő hatást tett volna Bergenben; Wenche nevetett is egy néhányszor, de csak egyedül ő; ezeknek az embereknek, kik régebben nagyjából hajósok vagy heringsózók, és még hozzá haugianusok voltak, nem volt érzékük az e fajta humor iránt, és csak egymásra néztek.

Mordtmann Mihály rossz hangulatban állt fel az asztaltól; érezte, hogy elvesztette a talajt.

Ha ezekkel az emberekkel üzleti dolgokról beszélt sötét irodájában, mely alig volt nagyobb, mint egy ruhásszekrény, mindig komoly volt, és komolyan beszélt; de most, mikor asztalnál ült és bort ivott, könnyű bergeni vére felpeteszült, és tréfás beszédjét ott rögtönözte. Csak azután értette meg, hogy sokkal helyesebb lett volna szárazon a phosphorsavról beszélnie, a hogy eleinte elhatározta.

A ház, melyben Lövdahl tanár lakott, igen ódon és nagy volt, mögötte kert terült el, jóllehet a város közepén állott. A tanár a községtől vette meg, mely régi időkben ezt a házat ünnepélyes alkalmakkor használta, ha egy király vagy herceg utazott át a vidéken.

Nagy, magas szobák voltak benne, melyekbe jól illett az ódon butorzat, mit Wenche hozott magával.

Ma az egész lakás ki volt nyitva, a tanár elfogadó szobájáig, - mert volt vagy ötven férfi vendég. Ott kezdték meg a dohányzást, de a füst csakhamar átszivárgott a többi szobákba is, csak a szalon nehéz függönyei tartóztatták fel, hol Lövdahlné maga töltötte ki a kávé.

Több kártyaasztal volt felállítva, és a toddy mellett, melyet a kávé után adtak fel, egyes csoportok képződtek, melyek a szállítási díjakat vagy a só árát beszéltek meg, vagy összedugták fejüket, és az új gyár felett vitatkoztak.

Mordtmann Mihály bosszankodva sétált közöttük; a hangulatból úgy látta, hogy bolondot csinált; és miután ezt erősen fejébe vette, még rosszabbnak képzelte a dolgot, mint igazában volt.

Tulajdonképen nagyon közletről érintette az egész ügy. Pár nappal ezelőtt még azt írta atyjának, hogy nagy reményei vannak a sikerhez. Most pedig majd be kell vallania, hogy egy ebéd alatt nagyon elvetette a súlykot, és elijesztette az embereket.

Angolországi tartózkodása alatt szívvel-lélekkel üzletemberré vált. Nevetett, ha arra gondolt, hogy milyen lelkesült nyelvújító volt, és hogy életcéljául tűzte ki a népért és a nép között élni.

Az angol jóllét, - örökös fürdőjével, ragyogó fehérenműivel, - megváltoztatta ízlését és elválasztotta a néptől. És a mi elevenség és lelkesedés csak volt vérében, az - épen úgy, mint atyjánál, - élénk üzleti szellemmé, erős tettvágygyá változott át, hogy magasra juthasson és minél többet érhesen el.

Másrészt az a körülmény, hogy mély megvetést érzett minden iránt, a miért huszonöt éves korában annyira lelkesült, - bizalmatlanná tette egyáltalában az erős szenvedélyek iránt; nagyon hideg és elővigyázó volt különösen az asszonyokkal szemben, a mi jól is állott neki.

Atyjával most különösen jó viszonyban volt; együtt készítették a gyár tervét: a fiú igazgató, az apa disponens és egyszersmind az angol ház megbízottja; lehető legnagyobb kilátás a nyereségre, és sikertelenség esetén csaknem kizárólag idegen pénz vész el vele.

Csakhogy ez az idegen pénz nem akart bejönni!

Mordtmann Mihály eldobta szivarját, megivott egy pohár grogot és bement Lövdahlné szobájába.

A kávé felszolgálták, és a szobaleány épen most vitte ki a konyhába. Wenche asszony körül néhány úr gyűlt össze, a kik nem dohányoztak, vagy beszélgetés közben véletlenül mellette maradtak. Leginkább hivatalnokok, és a ház barátai, kik ma egy kicsit idegenül érezték magukat e vegyes társaságban.

- Köszönet a szép beszédért, Mordtmann úr! - kiáltott Wenche barátságosan; emez hidegen meghajtotta magát és bizalmatlanul nézett rá.

Azután a tágas szalon egy szegletében foglalt helyet egy kis állvány megett, és az albumokat kezdte nézni, mialatt Wenche körül a beszélgetés tovább folyt.

- Oh - nem engedhetek önnek ebben a kérdésben, igazgató úr! - kiáltott Wenche asszony. - Ön azt mondja, hogy csak legyen nyugodt és reméljek...

- Nem, bocsásson meg, asszonyom, nem így értettem. Azt mondtam, hogy ha a gyermekek oktatását és szellemi fejlesztését olyan férfiakra bizzuk, a kik szakképzettséget egyesítenek a tapasztalattal és jóakarattal, akkor a szülők megnyugodhatnak, és remélhetik, hogy a gyermekek, Isten segítségével, jó irányban fognak haladni.

- Igen - de ki felel nekem a jóakaratról és a többiről?

- Az állam; az ország oktatásügye és a megbízható kormányzat. Higyje meg, asszonyom, a mi oktatási rendszerünk akármelyik európai országéval vetekedhetik, és vallás-erkölcsi tekintetben pedig a legtöbbnek felette áll.

- Igen, de ha én saját két szememmel látom, hogy az egész dolog fonákul, - felháborítóan, ijesztően fonákul megy! akkor mit tegyek?

Mindannyian jóízűen nevettek a túlbuzgó asszonyon, a ki velük nevetett, bár egészen komolyan gondolta a dolgot.

- Ön igazán - rendkívül szigorú asszonyom, - felelt az igazgató mosolyogva, míg tágas orrlyukait burnóttal tömte meg, - mi itt éppen tanférfiak többen vagyunk együtt, és ugyancsak bűnösöknek érezhetnők magunkat.

- Oh, bocsánat uraim - erre nem is gondoltam; különben azt mindannyian tudják is, úgy-e bár? - és nyílt mosolyával egyikről a másikra nézett. - Ez az én szerencsétlen bergeni vérem, mint a hogy Carsten mondja. Ha egy gondolatom támad, azt azonnal kénytelen vagyok elmondani, elejétől végig; az a gondolatom pedig már régen üldöz, hogy nagyon fonák dolog ez a mi iskolai rendszerünk.

Az igazgatón kívül a tanárok közül Ábel volt még bent a szobában, - a ki szerette, ha azt beszéltek róla, hogy Lövdahlnénak udvarol, - és a népiskola igazgatója, Klausen; csak később jött be Aalbom.

- Nem lenne oly szíves, asszonyom, megmondani, hogy mit talál benne olyan rendkívül helytelennek?

- Mindent - mindent, elejétől a végéig.

- És ugyanezt tartja a népiskoláról is, Lövdahlné asszony? - kérde Klausen igazgató.

- Azt nem ismerem; de meg vagyok róla győződve, hogy ha a gazdag emberek gyermekeit olyan rosszul nevelik, természetesen még sokkal rosszabb dolguk lehet a szegények gyermekeinek.

Kemény szavak voltak ezek, melyeket itt Wenche asszony hangoztatott, még a tőle megszokottaknál is keményebbek; és az urak egy perczre összenéztek. De az igazgató jólelkű, udvarias mosolygása győzött az általános hangulaton; - mert végre is asszonynyal állottak szemben.

- Azt hiszem, egy dolgot mégis eltaláltam, a mi önt bosszantja, asszonyom, - kezdé az öreg igazgató ravaszul.

- És mi volna az?

- Hogy szép kis erélyes kezeivel saját maga nem ragadhatja meg a vezetést, nem rendelkezhetik a tanítókkal, és nem húzhatja meg a fülét egy kicsit még az igazgatónak is.

- Igen, igen! - kiáltott Wenche, - éppen ez az! Látom, hogy mindnyájan nevetnek, pedig én egészen komolyan beszélek; éppen ez az, hogy semmit - de semmit nem tehetek a fiamért, pedig látom, hogy tönkreteszik, és minden tehetségét szétforgácsolják.

- Nem, nem, asszonyom! Reméljük, hogy ilyen rosszul még sem állunk. De nem téved, mikor azt állítja, hogy semmit sem tehet fiáért, holott az iskola téves irányban vezeti? Ha illetékes körökhöz fordul...

- Ah - kedves igazgató úr! hogy is mondhat ebben ellent? Ön maga is nagyon jól tudja, hogy a gyermekek a nyilvános iskolákban háromszoros fallal vannak körülvéve, és jaj az olyan apának, - vagy még inkább anyának, a ki ebbe a darázsfészekbe merne nyúlni.

- Biztosíthatom, Lövdahlné asszony, - szólt közbe Klausen, - hogy alig múlik el nap a nélkül, hogy négy-öt fehérszemély be ne állítna, a kik mind drága gyermekeik ellen elkövetett igazságtalanságról panaszkodnak.

- Bocsánat, Klausen úr, - ezek a fehérszemélyek, - a mint nevezni tetszett, - mind fájdalommal hozták világra a gyermekeiket, a mit semmiféle iskolaigazgatóról nem lehetne állítani, és már ennél fogva is jogukban van, hogy tehetségük szerint felügyeljenek gyermekeikre, - a kik ő előttük épen olyan drágák, mint mi előttünk a magunké, - mikor kénytelenek teljesen idegen emberek kezeire bízni őket.

- Na hiszen, akkor lenne még csak búcsújárás, ha az ember mind igazat adna a sok asszony fecsegésének! Ez sírba vinne tíz iskolaigazgatót is.

- Az tökéletesen közönyös előttem, - felelt Wenche asszony szárazon. - Az anyáknak joguk van hozzá, sőt kötelességük is, hogy gyermekeiknek mindig a sarkában legyenek, a meddig csak lehet; - és adná az Isten, hogy meg is tennék! Ha úgy halnának is tőle az igazgatók, mint ősszel a legyek. Bocsásson meg, uram.

- De - de - de - kedves Wenche asszony! - kiáltott az igazgató, és kezeit könyörögve nyújtotta felé, - csak nem azt érti, hogy az apák és anyák egész serege mindannyiszor felvonúljon...

- Persze, hogy nem, igazgató úr, - szakította félbe Wenche nevetve, és barátságosan megfogta kezeit. - Csak azt értettem, hogy bár több érdeklődés lenne közöttünk, szülők közt, a gyermekeink iránt; akkor ez az érdeklődés végre is valami más alakban nyerne kifejezést, a mi által mi, a kiknek tulajdonképen rovasunkra megy a dolog, ellenőrzést gyakorolhatnánk a felett, a mi az iskola vastag falai mögött végbemegy.

Kahrs ügyvéd nyugodtan ült helyén, és békében élvezte utólag a jó ebédet, a mellett pedig pompásan mulatott rajta, hogy milyen élénk vitatkozásba eredtek ezek, a kik semmit sem képesek jogászai szempontból tekinteni.

Most azonban azt találta, hogy már elegenden összegyűltek a szobában, és ideje lesz egy kis rendszert és logikát hozni a vitába.

- Lövdahlné asszony utolsó felelete olyan benyomást tett rám, a mi egy kérdésre ad alkalmat, - kezdé humoros komolysággal, fényes vörös arcját feléje fordítva - hiszen csak egy asszonynyal állt szemben. - Nem úgy értette, mélyen tisztelt asszonyom, hogy a szülőknek gyermekeiket illető érdekeit kifejezésre kellene juttatni, az iskola tetteire és munkásságára gyakorolt tényleges befolyásuk által?

- Igen, körülbelől ezt.

- A szülők érdekeinek képviselőjét, vagy valami hasonlót...

- Igen, valami ilyet szeretnék.

- De - de - bocsásson meg, asszonyom! - felelt Kahrs és tette magát, mintha nagy zavarban lenne, - de - de hisz' ilyen intézményünk van.

- Igazán? - arról semmit sem tudtam, - felelt Wenche, és elpirúlt. Megtörtént vele néha, hogy vitatkozásai közben olyan ténybe ütközött, a miről fogalma sem volt.

- Ezen igazán csodálkozom, asszonyom! Mert úgy vettem észre, hogy nagyon jártas ezekben a dolgokban, - vagy mindenestre rendkívüli érdeklődést tanúsít a kérdés iránt. Mert tényleg külön intézmény juttatja azt a kívánságot kifejezésre, hogy a szülők érdekei is képviselve legyenek az állami iskolákban, és ez, - ez az ismeretes iskolafelügyelőség, - illetőleg maguk a felügyelők által történik.

- Iskolafelügyelőség? - kérde Wenche bizonytalan hangon.

De mielőtt Kahrs vagy bárki más tovább folytathatta volna győzelmét, egy tiszta, nyugodt hang felszólalt:

- Bocsánat - de ki látott valaha önök közül, uraim, egy eleven iskolafelügyelőt?

Minden szem Mordtmann Mihály felé fordult, a ki tökéletes, előkelő helyzetben állt a szegletben; de a mint pillantása találkozott a Wenchéével, az asszony szokott vidám nevetésében tört ki.

- Köszönet, - Mordtmann úr, - ezer köszönet a segítségért! Igen, már most én is azt kérdem: mi az az iskolafelügyelő? - Ki itt felügyelő a mi iskolánkban?

- De, asszonyom, - kiáltott az igazgató egészen elképedve, - igazán nem tudná, hogy Lövdahl tanár is iskolafelügyelő?

- Carsten - a férjem? - Na ez igazán mulatságos. Ugyan kérem, Ábel úr - legyen szíves, hívja be egy perczre a férjemet, szeretném mint iskolafelügyelőt látni.

Ábel tanár úr mint egy nyíl repült ki az ajtófüggöny között, és a tanárral tért vissza, ki kártyát tartott a kezében.

- Miféle tréfa ez, Wenche? - kérde kissé bosszúsan.

- Nagyszerű tréfák! - Azt mondják, hogy te iskolafelügyelő vagy - Carsten!

- Na persze, hogy iskolafelügyelő vagyok.

- És te képviseled a szülőknek gyermekeiket illető érdekeit az iskolában?

- Igen - hát nem láttad, hogy a vizsgálatokon magas hátú széken ülök a polgármester mellett?

- kérde a tanár vigyázatlanul; - de most már megyek; tele van a kezem tromfokkal.

A többi urak pedig azt gondolták, hogy ha a tanár bent lett volna a vita alatt, bizonyosan más feleletet adott volna. De Wenche asszony egyszerre egészen elkomolyodott:

- No lássák, ez az! Ha a kellő pillanatban nem fojtottam volna nevetésbe ezt a nagyszerű szót - a minél egyebet nem is érdemel - egész nyugodtan azt képzeltem volna, mint annyi más, hogy ebben a tekintetben is minden olyan jól van berendezve felülről, hogy mi egyszerű emberek és asszonyok befoghatjuk a szánkat és hagyhatjuk a dolgot saját útján menni. De máttól fogva - köszönet érte a Mordtmann úr segítségének - máttól fogva nem engedem magam elbolondíttatni a nagy szavak által. Ha Carsten csakugyan felügyelő, akkor látom, hogy az iskolafelügyelőség is csak egy szem a közigazgatási szemfényvesztések egész láncolatában, melylyel kínoznak és butítanak bennünket.

- Csak nyugodtan - csak nyugodtan, kedves asszonyom! - kezdé az igazgató újból; - közigazgatásnak csak kell lenni! Valamennyien csak nem kormányozhatunk!

- Azt nem is kívánom; de minden dologban annak a tanácsát kell követni, ki tényleg a felelősség súlyát viseli; és a gyermeknevelésnél azon van a felelősség, a ki a gyermeket világra hozta. De a helyett, hogy a felelősség kifejezésre jutna az által, hogy a szülők is résztvennének az iskola tevékenységében: az iskolafelügyelőség van szemfényvesztésül felállítva, mely - a mint láttuk - abban áll, hogy magas hátú széken ülhet az illető a polgármester mellett. És ez nagyon illik, - de milyen jól, - a mi egész berendezésünkhöz. A felelősség addig ingadozik ide s tova a nagy szavak és ragyogó színek közt, míg végre lámpával sem lehet ráakadni. És ez az egész felelősséghiány egy nagy pyramissá épül fel végre, a melynek a csúcsa annyira nem felelős, hogy még szent is.

- Csak hidegvér, - kedves asszonyom! - kiáltott fel Kahrs, az ügyvéd; de azért mindenki mosolygott - hiszen csak asszony volt. Mind a mellett nem találták helyesnek, hogy olyan magasrangú ember házában ilyen szavakat ejtenek ki.

De Wenche asszonynak ez eszébe sem jutott; hozzá volt szokva, hogy saját szobájában szabadon beszélhet, és férje sem volt képes hatni rá, legfeljebb szelidítette és elsimította kifejezéseit, - a mennyire lehetett.

Mordtmann Mihály egy darabig csak hallgatta a Lövdahlné beszédjét, és aztán legyőzhetetlen vágyat érzett, hogy ő is bele szóljon. A mennyire bosszús és kedvetlen volt azért, mert a kereskedő vereséget szenvedett benne, annival erősebb volt az inger, hogy a szabadságért küzdő felébredjen, és lerázza magáról az angolos hidegséget; saját üzletét már úgy is bizonyosan eljátszotta.

Egy kicsit közelebb lépett, és kellemes, kerekded előadó modorával el kezdett beszélni, oly nyugodtan, a mi a legnagyobb mértékben izgatta a többieket - különösen pedig Aalbom segédtanárt.

- Én is mindig nagyon helytelennek, sőt fellázítónak találtam, hogy épen az iskola és a mi hozzá tartozik, az legyen olyan zárt aréna, melyben csak a legválogatottabb bölcsesség és szakértelem foglal helyet; míg az atyákat és anyákat nem engedik be, holott ők legdrágább kincsüket adják a játékhoz, nekik csak a szerény néző szerepét juttatván a falon kívül, honnan legfeljebb csak a philologikus port láthatják, a mit küzdelem közben felvernek.

- Bravo, - bravo! - kiáltott Wenche elragadtatva, és mindkét kezét oda nyújtotta. - Kicsoda várta volna ezt öntől, Mordtmann úr? Én, az igazat megvallva, azt hittem - no de már mindegy, akármit hittem; nagyon örülök, hogy csalódtam. De jöjjön mellém, mi ketten egyesülünk, mert az ellenség nagyon körülvelt.

Csakugyan egész sereg úr jött be ezalatt, úgy hogy nemcsak Wenche asszony körül volt a csoport, hanem lassankint betöltötte az egész szobát; a kisebb kereskedők közül többen, a kik nem voltak szokva ilyen nagy társasághoz, szintén bejöttek és a fal mellett foglaltak állást. Az élénk vitatkozás jobban érdekelte őket, mint a kártyázás, a mi legtöbbször nézve visszataszító látvány volt.

- De ha nincs megelégedve azzal, a mint a dolgok most vannak rendezve, - szólalt meg Kahrs ügyvéd, kizárólag az asszonyhoz fordulva, a nélkül, hogy figyelembe venné Mordtmant. De némileg komolyabb hangon folytatta, mint azelőtt, mert most már egészen más volt az eset, mikor egy egyetemet végzett férfi csatlakozik ilyen túlzó nézetekhez. - Miután olyan elégedetlen, asszonyom, például a szegény iskolafelügyelőséggel, nem magyarázná meg nekünk azt a gyakorlati rendszert, a mi által a szülők részvételét az iskola tevékenységében biztosítaná?

- Nagyon szívesen, - felelt Wenche vidáman. - Először is azt szeretném, hogy valamennyi atya és anya, kiknek gyermekeik egy iskolába járnak, egy nagy gyűlést tartanának, hogy kiválaszszák...

- Bocsánat, asszonyom, hogy félbeszakítom, - mondá Mordtmann nyugtalanul; - de miután önmaga volt olyan szíves, és szövetséget kötött velem, engedje meg, hogy mint szövetségese, a leghatározottabban lebeszéljem róla, hogy reformunk keresztülvitelére gyakorlati tanácsot adjon.

- És miért ne? ha szabad kérdezni; - Kahrs ügyvéd most fordult először egyenesen Mordtmannhoz.

- Mert az, a ki alapos reformokat kíván, őrizkedjék gyakorlati javaslatokkal fellépni. Abban a nagy tömegben, mely mindenféle újításnak ellene van, mindig akadnak olyanok, a kik az ilyen javaslatokat nevetséges színben tudják feltüntetni s belőle gúnyt űznek; így képzelik bebizonyíthatni az egész reform állítólagos időszerűtlenségét.

- Azt mondja ön: így képzelik bebizonyíthatni, - kiáltott az ügyvéd fontoskodva; - de engedjen meg, én azt vélem, hogy egy reform időszerűtlensége tökéletesen be van bizonyítva az által, ha gyakorlati kivihetlensége in confesso van.

- No persze! A theoriák nagyon szépek lehetnek, - de a gyakorlat - fiatal ember - a gyakorlat!
- A vakbarát volt, a ki végre így kitört. Mindig a dühösségig felizgatta, valahányszor olyat hallott, a minek radikális színezete volt.

Mordtmann Mihály angolos nyugalmával tekintett a segédtanár felhevült arczába, azután az ügyvédhez fordult:

- Az ilyen fajta újításoknál, mint a milyenről most szó van, a gyakorlati kivitel másodrendű és aránylag lényegtelen kérdés; az, a ki ezen kezdené, visszajáról fogná a dolgot, és elrontaná egész munkáját. De ha sikerül neki a reform alapját képező eszmét általános meggyőződéssé tenni - vagyis a jelen esetben képes a szülők erős érdeklődését felkelteni az iskolák iránt, - akkor ez az érdeklődés, könnyen, természetesen, minden különös megerőltetés nélkül, meg fogja találni gyakorlati kifejezését. De míg ez az érdeklődés nincs felkeltve, hiábavaló a gyakorlati kivihetlenség felett vitatkozni; ha pedig az érdeklődés létre jön, akkor nem lesz többé gyakorlati kivihetlenség, a mi felett vitatkozzanak.

- Ahá! - erről lehet megismerni a fiatalságot - a mai kor fiatalságát! - kiáltott a vakbarát. - Minden fennállót ledönteni, de semmit sem építeni - úgy-e? Ezzel nem törődnek, mert nem is értenek hozzá! Ezt végezzük el mi, vagy majd a jövő! Hanem rombolni - az könnyű dolog!

- Igen, - felelt Mordtmann, - vakon megrontani mindent - például az ifjúságot - csakugyan könnyű dolog. De úgy rombolni, hogy valami csakugyan elpusztúljon, ez az én nézetem szerint legalább is olyan nehéz, mint építeni. Mindazt lerombolni, a mi a Lövdahlné asszony iskolareformjával ellentétben áll - egyrészt a restséget és közönyt, másrészt az elbizakodottságot és makacsságot, - ez bizonyosan nagyon nehéz és hosszadalmas munka lesz, és azt hiszem, hogy önök velem együtt régen a sírban fognak pihenni, mielőtt be lesz végezve. De reményelem, sőt meg vagyok győződve róla, hogy ez a leromboló munka létre fog jönni.

- Igen - hadd romboltassék le! - kiáltott Wenche hevesen. - Eljön az az idő, mikor mindenki be fogja látni, hogy milyen lelkiismeretlenség nemzedéket nemzedék után régi előítéleteknek és túlhaladott doktrináknak áldozni fel!

- Hm! - felelt Kahrs ügyvéd. - Sok szép és lelkesült mondást hallottunk eddig; és talán hiába való is lenne egy egyszerű és gyakorlati kérdést tenni, annyival is inkább, mert a gyakorlatias nem épen látszik helyénvalónak...

- Oh - csak ne olyan élesen - ügyvéd úr! Csak halljuk azt a gyakorlati kérdést; a meddig Mordtmann úr melletttem van, nem félek semmitől.

- Tehát - röviden szólva: miért küldi ön fiát az iskolába? - és mire szeretné gyermekét taníttatni?

- Erre nagyon szívesen felelek, még pedig olyan meggondoltan, hogy szövetségesem egészen nyugodt lehet; mert ezen már magam is elég gyakran gondolkoztam. Tehát mi - apák és anyák, a kik magunk is annyira érezzük, mennyit kell tudni, hogy az ember korának, állásának és különösen pedig a gyermeknevelés feladatainak megfelelhessen, - ha tehát mi iskolába adjuk gyermekeinket, ez természetesen abból a szempontból történik, hogy már jókor elkezdjék azoknak a tudományoknak a megszerzését, melyeket az élet nagyon megkövetel, a mint saját szomorú tapasztalatainkból tudjuk.

- És azt találja, hogy az iskola nem ezt a célt igyekszik elérni?

- Oh dehogy, egy cseppet sem találom! Vegye például az én fiamat - de hol is van Ábrahám egész este?

Lövdahl tanár, a ki éppen akkor lépett be, azt felelte, hogy Ábrahám bement lefeküdni: - Arra kéret, menj be hozzá, jó éjszakát kívánni.

- Igen, azonnal megyek. Szegény fiú - egészen elfelejtkeztem róla. - De éppen azt akartam mondani, hogy nézze meg az én fiamat, Ábrahámot. Már teljes kilencz éve jár ebbe a csodálatosan bölcs iskolába; eleinte minden jól ment; de később, az én véleményem szerint, mindig ostobább és mindig közönyösebb és közönyösebb lett. Ha felnyitja száját, a legóriásibb tudatlanságot árulja el a legköznapiabb dolgok felől. És a mi a legrosszabb az egészben, úgy látszik, mintha megvetésre méltónak találná, hogy az igazi világról tudjon valamit.

- Igen, asszonyom, - szólt közbe Mordtmann, - mert fia a tudomány világában él; a szellem legmagasabb Parnassusa felé vándorol! Ismerem már ezt, mert magam is megtettem ezt az utat.

- Mit ért ezalatt - mi? - kérde Aalbom segédtanár.

- Oh - ezt majd megmagyarázom én! Sejttem már a dolgot, - mondá Kahrs ügyvéd. - Mordtmann úr bizonyosan a klasszikus nevelés modern ellenségeihez tartozik; fogadni merek, hogy gyűlöli a latint.

- Minden bizonynyal - gyűlölöm.

Többen akartak egyszerre felelni, de Lövdahl tanár ragadta meg a szót:

- Csak nem fogja tagadni, hogy rendkívüli módon kifejleszti a fiatal agy éles és logikus gondolkozásmódját, e remek nyelv tanulmányozása!

- Csak egy hatását vettem eddig észre a latin nyelv tudásának, tanár úr; és ez az, hogy kivétel nélkül mindnyájunkat nagyon elbizakodottá tesz.

- Vagy némelyeket közülünk - az meglehet; - felelt az ügyvéd, jelentőségteljes pillantással.

De Wenche vidáman nevetett:

- Igaza van, Mordtmann úr! Már kis koromban bosszankodtam, ha hosszú unokafivéreim latin szavakkal és szabályokkal állottak elő, a melyekben, meg vagyok győződve róla, hogy egy csepp értelem sem volt. Sőt még ma is bosszankodom, ha az öregebb urak ravaszul egymásra mosolyognak és egy kis latin mondással eresztik fel a beszélgetést.

- De, asszonyom, ez csak elég ártatlan mulatság! - kiáltott fel az öreg igazgató, ki egy ideig visszavonult a vitától, mert nagyon is hevesnek találta. - Csak szabad örülnünk közös birtokunk felett, mely bizonyos mértékben szabadkőművességet létesít köztünk?

- Éppen ez az, - felelt Mordtmann, ki ma, úgy látszik, a szélsőségig akarta vinni az ellentmondást; - éppen ez a jellemző a múlt idők nevelésmódjára, hogy a tudomány legfőbb vonzereje abban állott, hogy nagyon kis körben volt elterjedve; nem azért vágytak tanulni, nem azért találtak a tanulásban élvezetet, hogy *tudhassanak*, hanem azért, hogy olyat tudjanak, a mit más nem tud. De szerencsére ma már nagyon kevesen küldik gyermekeiket csak azért iskolába, hogy ilyen módon tanítsák őket.

A csöndben, mely e beszédet követte, Wenche asszony felállt, hogy fiához bemenjen jó éjszakát kívánni; azonkívül a vacsora ideje is következett; már késő volt.

A tudós urak ugyancsak izgatottak voltak; csak néhány öreg kereskedő integetett egymás felé helyeslőleg.

- Ha most ön elmegy, asszonyom, - mondá az ügyvéd, ki végre egészen feltüzelődött, - akkor az érdekes vita bizonyosan félbeszakad. Nagy kár, hogy nem lehetett rávenni, hogy a dolog gyakorlati oldalát is megbeszélje: mit kellene tanítani? Nem nevezné meg szak szerint?

- Miért ne? - felelt Wenche. - Természettudományt, orvostudományt, jogot, csillagászatot...

- Úgy hallottam, az orvostudományt is említetted, Wenche.

- Természetesen. Tanulják meg saját testöknek ismeretét, annak betegségeit és gyógy módjait.

- Ugyan, Wenche, hogy képzelhetsz ilyeneket?...

- Nem magad mondod, Carsten, százszor is egy esztendőben: igen - ha az ember jobban vigyázna fiatalkorában a szemeire, nem lenne olyan hamar félvak, tehetetlen belőle. De hogy tudjon a szemére vigyázni a fiatal ember, mikor csak azt tanítják neki: ha a te jobb szemed megbotránkoztat téged, tépd ki azt! Vagy hogy vigyázzon egyáltalában testére, a miről mindig azt tanítják neki, hogy az csak a halhatatlan lélek megvetésre méltó, idomtalan burka.

- De jogot - mit - jogtudományt! A fiúk jogcsavarásokat is tanuljanak az iskolában? - kiáltott a vakbarát. Haragja folytonosan nőtt a vita közben, annál is inkább, mert nem lehetett senkin bosszúságát kitölteni.

- És miért ne ismerjék hazájuk törvényhozását, hogy és miként tartják fenn az igazságot és rendet. Kérdje meg csak például az én fiamat, a ki különben elég tehetséges gyermek, hogy mi az a járásbíró? - fogalma sem lesz róla.

- De kérde meg csak, mik azok a «curules», «aediles», «tribuni plebis» és más effélék, s az újján végig fogja tudni számolni valamennyit, - mondá Mordtmann.

- Igen, ilyen ódon haszontalanságokkal tömik meg a fejüket szegényeknek; de saját hazájukról, annak kormányzatáról, szabadságharczairól...

- Politikát! Politikát! A fiúk még politikát is tanuljanak! - hangzott minden oldalról és új, lázas szenvedély ragadott meg mindenkit.

- Természetesen, politikát is kellene tanulniok, - felelt Mordtmann Mihály rendületlenül.

Nagy mozgolódás és általános megbotránkozás keletkezett, még Wenche is kissé gondolkozva nézett körül, de valamennyit túlkiáltotta a vakbarát éles discantja:

- Ohó - az Isten bocsássa meg, - még azt a látványt is megérjük, hogy a gyermekek is politizáljanak, mintha felnőttek volnának - mi?

- Sokkal ritkább látvány az, segédtanár úr, hogy a felnőttek úgy politizálnak, mintha gyerekek volnának?

Wenche mosolygó pillantást vetett a fiatal emberre, és aztán elsietett fiához. De a vitatkozó hangulat szétkergette a társaságot a többi szobákba, a hol felijesztették a békés kártyázókat, a mint az egyes csoportokba verődve, perlekedtek a szoba közepén, - míg távolabb a szegletekben egyes párok álltak egymásnak gomblyukába kapaszkodva, és mint mérges kakasok kiabáltak egymás orra alá, - vörös arczczal s felborzolt hajjal.

Nem igen volt egy sem, a ki a Wenche asszony és az idegen vad eszméit teljesen elfogadta volna, de nagyon sokan azt találták, hogy van valami bennök. És a latin tudósok mind, mint az örültek úgy viaskodtak, elkeseredve a szokatlan esemény felett, hogy saját kebelükből válik ki valaki, a ki elszakadást nyilvánítt ezek előtt a heringhalászok és szatócsok előtt.

Az egész vacsora alatt sokat heveskedtek, sőt mikor már a társaság el is távozott, az utcán a csendes éjtszakában újra felhangzottak a jelszavak: Reformok - latin - politika - iskola-felügyelők, - ohó!

Mikor Mordtmann Mihály jó éjt kívánt a háziasszonynak, ez mindkét kezét odanyújtotta neki, és vidáman, de melegen megköszönte segítségét.

A férfi néhány udvarias szóval válaszolt, de ezalatt hosszasan és mélyen szemeibe nézett. És Wenche, ki már nagyon régen nem nyert ilyen pillantást, kivonta kezét és a többiekhez fordult.

Mikor valamennyi vendég eltávozott, Wenche így szólt férjéhez, ki éppen a lapok olvasásához fogott:

- Na de mennyire meglepett ez a fiatal Mordtmann! Nem is sejtettem, hogy mi lakik benne. Majd hívjuk meg többször is; akadt végre olyan ember, a kivel lehet egy kicsit beszélgetni.

- A mi azt illeti, úgy találom, hogy mindegyikkel elég jól tudsz beszélgetni - felelt férje haragosan; csak most jött rá lassankint, hogy milyen helytelen beszédek folytak házában.

- Na-na, kedves iskolafelügyelő úr! - felelt Wenche, mialatt a hajtűket kezdte kiszedni nehéz hajából; de mikor ezt a címet kimondta, újra rájött a nevetés s hálósobájába is nevetve ment be.

Lövdahl tanár felugrott; de miután felesége már betette maga után az ajtót, csak magában mormogott valamit, és újra leült.

V.

Baglyok raktak fészket a székesegyház csúcsíves ablakainak omladozó kódíszítményei közé és a négyszegletű ablaknyílásokba fent a torony tetején.

Hangtalanul repültek hat évszázadon át a templom és zárda ablakai közt ide s tova, egyik kéményről a másikra, az ajtókon és nyílásokon át, be a hosszú, keskeny folyosókra, a hol tudós emberekkel találkoztak, kik posztóczipőben jártak, könyvekkel és pergamentekkel megrakodva.

Viharban és sötét éjtszakákon odaültek a köré a kis íves ablak elé, a honnan a világosság csíkokban szűrődött ki; és vad kiáltozásukkal, felriasztották a halvány embert odabent, ki keresztet vetett és Tacitus egy homályos mondatáról felemelte szemeit a fehér falon függő keresztre.

De a keresztet letépték onnan és elrabolták; a hosszú folyosókon át, le a keskeny csigalépcsőkön ijedt szerzetesek menekültek a betörő, bőrbe öltözött emberek elől, kik véres fejszével kezükben, feltörték a ládákat és szekrényeket, összeszedték az ezüst kelyheket és szent edényeket, előhurczolták a szerzeteseket és kínpadra vonták a zárda kincsei miatt, a püspököt a püspökváron és a titkos folyosón át egészen a főoltárig üldözték és ott ölték meg, hogy vére végigfolyt a khórus köpadozatán.

És a kis halászváros, mely ijedten vonúlt meg szorosan a zárda kőfala mellé, szűk utcácskáival és faházaival, egy pillanat alatt lángba borúlt, és a tűz felemésztette a templomot és kápolnákat.

De a kis faházak nemsokára újra felépültek; nehéz birságpénzek és gazdag adományok ömlöttek a püspöki székhely felé. A kikötő és földek tizedei és a ritka ezüst pénzek ugyanazon az úton vándoroltak vissza s idegen barátok és papok nyüzsgöttek ott, hatalmas, erős angolok és fekete hajú, finom vonású szerzetesek a messze délről.

A hatalom és tudomány felépítették a falakat és tornyokat s tömjénfüst töltötte be a pompás templomot, hol a papok a halászoknak és parasztoknak énekeltek, kik homlokukkal a földön fekve, utána mormolták szavaikat, a mikből semmit sem értettek.

Idegen hajók érkeztek a kikötőbe, s arannyal átszőtt miseingeket, oltári díszítményeket, harangokat szállítottak, és erős bort a klastrom hűvös pinczéjébe.

De a szűk utcácskákon és a járatlan sikátorokban a rend kertje mögött a szerzetesek a leányok után leskelődtek; s mialatt fent a székesegyházban misét énekeltek, addig lent a boltozatos pinczében, a püspök kápolnája alatt, egy néhány felgyújtott lámpa világa mellett, szintén folyt az éneklés, a boros hordók kotyogtak, a leányok nevettek, és a szerzetesek tánczoltak, hogy csak úgy repült a csuhájuk.

De a táncznak vége lett, a fény kialudt és a leányok is békén lehettek a hóbertos szerzetesektől. Egy nagy máglyán a templom előtt megégették a főkáptalan összes iratait, papirokat és pergamenteket s az aranyozott szegélyű, fehér kutyabőrbe kötött könyveket; mindent, a mi csak arany és ezüst volt, összegyűjtöttek; leromboltak, lekapartak, letisztogattak az utolsó porszemig mindent, a mi csak ragyogott, és helyette mész jött kívül és belül, mindenütt csak mész, - holtszínű, fehér, merev, hideg mész.

Most jött csak igazán jó idő a baglyokra, mialatt a zárda és kápolnák lassan romba dültek; s a mit az idő apránként vitt véghez, ugyanazt csinálták az emberek nagyban. A falakat és a vén zárdakertet elpusztították, hogy helyet csináljanak egy új utcának; a másik évben lerontották a szép püspöki «capella domesticát», mert az esperesné asszony minden áron oda akarta az új

disznóolat építtetni. Végre a székesegyház megint egyedül maradt - lassan bomladozva mészterítője alatt, az alacsony kis faházak között, és a régi pápista dicsőségből még csak egy kő, még csak egy pergament sem maradt hátra.

Csak egy maradt meg az ódon romok helyén - a baglyokon kívül.

A hatalom eltűnt, a tudomány eltűnt, a mész eltemetett mindent, a mi szép volt; de a latin megmaradt régi helyén - a latin iskola - egész fegyverzetével, nyelvtanával.

A karénekesekből papnövendékek lettek, majd egyházfiak, és végre közönséges iskolásgyerekek; egy szobából két szobába költöztek át, melyet a vén roskatag zárdafalhoz ragasztottak hozzá; végül pedig az új négyszögletű iskolaépületbe pusztá falak és homályos ablaküvegek közé helyezték át őket, velük a latin nyelvtant egész felszerelésével.

És ha most a baglyok, melyek hűségesen követték őket, az igazgató ablaka alatt levő óriási bükkfákra gyülekeztek, ez is felijedt vad kiáltozásaikra, és felemelte szemeit Tacitusról, - Tacitusnak ugyanarról az érdekes, de homályos mondatáról.

Mert a hosszú századokon át, melyek alatt a tudomány ennek a szép és fejlett nyelvnek szentelte magát, - csodálatos módon semmit sem hozott létre, a mit érdemes lett volna latinul elolvasni. És most már hat évszázad óta hiába gondolkoztak a tudósok, hiába törték fejüket Tacitusnak ezen az érdekes, de homályos mondatán.

És nemzedék, nemzedék után járult a «mensa rotunda» elé, a hol a nyelvtan elfoglalta a fiatalság minden idejét és szorgalmát, és kárpótlásul érte annyira vitte a legtehetségesebbeket, hogy azok is törhették fejüket a Tacitus homályosságán.

... A bükkfák nem is voltak vének a romokhoz képest, a melyek közt felnőttek. De mégis több mint száz év óta emelkedett felül koronájuk az alacsony faházakon, és terjesztették szét gallyaikat a nagy iskolaudvar felett.

És zöld lombjaik alatt az egymást követő fiatal nemzedékek vidám nevetése gyakran felhangzott; nappal egymást váltották fel a tanórák csöndje és a kitörő lármák szünet alatt, mikor apró lábak százai topogtak a földön, és vadmadarakéhoz hasonló kiáltozás hasította a levegőt.

De mikor a nap leszállt, és a tanítók zsarnokságukat és unalmasságukat magukkal vitték otthonukba, akkor az iskola udvarát megtöltötte az elkínzott fiatalság önkényt választott foglalkozása.

Minden, a mit találtak, épületek, fák, lépcsők és ajtók életre keltek és nevet kaptak, s az egyhangú, holt nevekkel és élettelen alakiságokkal teljes nappali foglalkozás után, az ifjúság eleveensége kiszáradt agyukba fantasztikus életet ébresztett, telve hangzatos nevekkal, melyek visszhangot keltettek lelkükben.

Ilyenkor körülhajózták a földet, és kafferek törtek elő a házszegetek és fák mellől, vagy rablók leskelődtek a lépcsők homályában. És ha a szürkület leszállt és a sötétség elsimította agyukban a nappal kemény szigorúságát, felébredtek és megerősödtek az elpazarolt és fel nem használt tehetségek; lovagiasság, törhetetlen barátság és bátorság lobogott fel a kis vad harcokban és csínyekben, melyeket soha sem feledtek el.

Csendes, őszi estén, mikor a bükkfalevelek vastagon terültek el a fák alatt, mielőtt a vihar széthordta volna őket, vagy a pedellus bevitte volna a füstölő kamarába, az indiánok és vad-
orzók előosontak az árnyból; vagy valamelyik trónkövetelő - talán a szerencsétlen Stuart - küzdötte át magát a viharon és szélvészén a Flanagan Betty kunyhójának világossága felé.

És ha a pedellus füstölő kamarájának ajtaja felnyílt, hogy a vöröses világosság hosszú csíkokban hatolt be a fák alatti sötétségbe, bent látható volt a kerekfejük egész serege, a kik a tűz körül ültek nehéz, megvasalt, sarkantyús csizmákban; köpenyegük a kémény mellett volt

felaggatva száradni, és a hosszú keresztes markolatú kardok a falhoz voltak támasztva. Az öreg Betty felemelte a kerek fafedőt, mely feketére égett szélein, és az óriási vasüstből a juhhús, káposzta, burgonya és fűszerek erős illata áradt ki, melyek együtt főttek benne - a felvidékiek kedves étele!

A füstölő kamara mögött és az egész iskolaépület alatt titkos folyosók és rejtékajtók voltak a régi, örökköntartó zárdapinczékkel összeköttetésben, hová a legbátrabbak behatoltak, és pókhálóval, mésszel fedve kerültek vissza.

A mit elmeséltek, osztályonkint járt szájról-szájra; és a gyűlölt iskolának titokzatos hátterét képezték a borzalmas klastromi történetek, rejtélyes találkozások meghalt szerzetesekkel, kik újra eltűntek az alacsony íves ablakon besuhanó sápadt holdsugárral.

És így folyt a játék tovább, míg csak teljesen be nem sötétedett és a baglyok huhogni nem kezdtek. Ilyenkor egy csoportba bujtak össze a fiúk, és fehér alakokkal egymást ijesztgették, melyeket a sötétben láthatni. És a magas tornyú székesegyházból és a sötét klastrompinczéből annyi borzalom és rém szállt elő, hogy hazafutottak leczkájukat megtanulni.

... Nagyon szép fák voltak az óriási vén bükkök az iskola udvarán. De egyszer az, a melyik a legéjszakibb oldalon állt, elkezdett betegeskedni és a következő évben kiszáradt. És időről-időre újra beteg lett egy másik fa; nehéz gallyait, melyek belülről elrothadtak, lerázták a téli viharok.

A kik értettek a kertészethez, mind törni kezdték fejüket az okán, és nagyon sok tanács és javaslat érkezett a baj meggátlására. Némelyek azt mondták, hogy a föld nagyon le van taposva gyökereik körül, és fel kellene egy kicsit lazítani; mások törzseiket akarták megtisztíttatni; némelyek pedig olyan véleményben voltak, hogy nem jut elég világosság az ágakon át az alsó részekre, és le szerették volna vágatni a fák tetejét.

Senki se tudta megérteni, hogy a föld terméketlen volt, a fák pedig elvénuultak és megromlottak, s így semmiféle hatalom sem akadályozhatja meg, hogy el ne hervadjanak és ki ne haljanak.

De mintha a fák senyvedésével együtt valami lidércnyomás szállotta volna meg az iskolát és az ifjúságot is lombjaik alatt.

A bot nem tánczolt többé vígan a nyelvtannal, félretették; s az elszakadás után, úgy látszott, mintha a nyelvtan is szenvedne, mint az özvegy, ki lelke jobbik felét elvesztette. A latin minden fáradozás mellett sem akart többé úgy terjedni, mint a hogy kívánták; senki sem titkolhatta el többé maga előtt, hogy a kitűnő nyelv tudása évről-évre hanyatlik.

És a fiatalság, habár felényi latint sem tanult, mint harmincz évvel azelőtt, mégis halvány volt és túleröltetettnek látszott. Szomorúság volt látni ezeket a sápadt, fejletlen fiúkat, kik ma alig voltak képesek a legszegényesebb feladatokkal az érettségén átcsúszni, - és ha visszagondoltak a régi tanítványokra, hogy milyen vizsgálatokat tettek a múltban!

A tanárok úgy jártak-keltek, mintha a sírból jöttek volna vissza. Egy unalmas, bosszús sereg, mely az évek során át különbségeit karrikaturává fejlesztette ki; míg egyhangú életök abból állt, hogy a katedrán ülve, port hintsenek annak az ifjúságnak az agyába, melyet nem voltak képesek megérteni.

De többen észrevették a tudós iskola elcsenevészését. Az egész országból hasonló megfigyelések és panaszok érkeztek, és valamennyi tanfőúr mozogni kezdett; orrukkal turkáltak a sok papirosban, és egész felhő legfinomabb philologus port vertek fel.

Némelyek azt vélték, hogy minden jóra fordul, ha a tanulók külön asztalokat és zöldre festett tolltartókat kapnak; mások új és tökéletesebb szellőztetési készüléket követeltek; egyesek a drága ifjúság egészségének és tudományának helyreállítását új rendszeröktől várták, melyben a tanítás súlypontja áttétetik a latin nyelvről a görögre.

Senki sem akarta megérteni, hogy az egész rendszer elvénült, maga a tudomány elkorhadt, és semmiféle hatalom nem akadályozhatja meg, hogy a halott meg ne mérgezze az élőket.

Az igazgató sokat sóhajtozott esténként, mikor a hold bevilágította az iskolakertet és a várost, mely a maga módja szerint növekedett és haladt. De az iskola nem fejlődött, minden évben kevesbedett a reményekre jogosító ifjúság száma a latin szakban; de annál több bátor fiú volt, a ki idejekorán ott hagyta az egészet és tengerre ment, vagy külföldön kereskedést tanult.

Az igazgató elfordult és bement a nagy, régi kertbe a ház másik oldalán. Itt volt egy nyugalmas helyecske a vén körtefák alatt, hol a nyári estéken szeretett üldögélni, és elgondolkozva burnótozni. De még itt is - bár a temető magas fala elválasztotta a várostól és az egész világtól - még itt is zavarták a nyugtalanító gondolatok.

Mennyire nem értette ezt az egész új, sürgő-forgó világot - és mennyire aggasztotta, - egész komolyan aggasztotta, a klasszikus tudományok e fitymálása, mely majd itt, majd ott ütötte fel fejét, mintha visszaesést mutatna a barbárkorba.

De még nem akarja elveszíteni bátorságát, hiszen megvoltak - hála Istennek - a régi klasszikusok teljes épségükben: felülmulhatatlanul minden későbbi író által, úgy kiemelkedve az idők felett, mint ez a szép templom, nemes, komoly vonalaival felülemelkedik a szűk, műveletlen halászároskán. És mintha a templomból könnyű szellő lengedezne el a romok, az iskola felett, sőt ő felette is, a mint feláll a padról. Megerősítve, mintha imádkozott volna, nyugodtan és bizalomtelten ment fel szobájába, hogy tovább törje fejét Tacituson.

... És a baglyok sem zavarták többé; az iskola és város nagyon is megnőtt, nagyon is zajos lett nekik; egyszer eltűntek, és soha sem jöttek többé vissza.

VI.

Mordtmann Mihályt meglepetés érte a Lövdahl tanár estélyét követő napon.

Reggel értesítette atyját egyelőre arról, hogy a kilátások nem valami fényesek tervök sikerére nézve. Miután ezt elvégezte, azzal a visszaemlékezéssel vigasztalta magát, hogy milyen nagyszerűen felriasztotta a vén baglyokat, és hogy milyen pompás asszony Wenche.

Igazán szép volt, és a mellett meglepően fiatal. Miután előre látta, hogy most már nem fog olyan soká itt tartózkodni a városban, elhatározta, hogy gyakran meg fogja látogatni. Ha már le kell mondania a gyárt illető terveiről, legalább minden élvezetet kimerít, a mit ez az unalmas hely csak nyújthat.

De mikor másnap felment a klubba ebédelni, a vastag Kruse Jörgen elébe jött az utcán, kezét szorított vele és így szólt:

- Köszönet, Mordtmann úr - ezer köszönet a tegnapiért; ugyancsak odamondogatott a tudós uraknak; és mintha Lövdahlné asszony is a saját gondolatokat vette volna el, mikor a latin tanításról beszélt. Mert csak vegye az én fiamat, Mortent, - olyan ügyes volt, hogy párját kellett keresni, mikor kicsike gyerek korában már rézkrajczárokat gyűjtött és a boltban is segített. És most - Isten bocsá', már ide s tova tizenhat éves lesz - de mióta a latin tudomány a fejébe szállt, olyan ostoba lett, hogy bizony Isten, rá nem merném bízni a boltot egy félórára, még meg se tudna benne állani. Nem sokat bizom az egész latinban, és ha nem az anyja végett volna, még ma kivenném az iskolából.

Mordtmann Mihály hamarjában azt sem tudta, mit feleljen; de mikor fentebb az utcán Aalbom segédtanár halkán fütyörészve ment el mellette, a nélkül, hogy észrevenné, ezt már jobban megértette.

De nem csak a vastag Kruse Jörgen volt elismerő; több vagyonos kiskereskedő jött elébe, többé-kevésbé tartózkodóan, a kiknek tetszett fellépése a tanár estélyén.

És lassankint észrevette, hogy ezekre az emberekre nézve, a kik elégszer hallották, hogy ők semmit sem tudnak, és pénzgyűjtésen kívül semmihez sem értenek, - valóságos ünnep volt, mikor éppen a latintudósok köréből vált ki valaki és fordúlt ellene a nagy, magas állású uraknak.

- *Never mind* - gondoló Mordtmann Mihály; - ha csak ennyit akarnak, legyen kedvük szerint. A tőke volt úgy is a fődolog, és ebben a dologban senki sem fordul hivatalnokokhoz és tanárokhöz; azért, hogy tervét megvalósíthassa és a lealázó visszavonulást kikerülhesse, bizonyára semmi fáradságot nem fog kimélni.

Ennélfogva még nagyobb buzgalommal jött-ment és fecsegett a phosphorsavról a sötét irodákban, a hol nagyon szívesen fogadták; de ha a legfőbb pontra tért át, - magára a részvény-aláírásokra, mindig ugyanabba az akadályba ütközött - és ez az akadály Lövdahl tanár volt.

A meddig Lövdahl tanár tartózkodóan viselte magát, addig minden csak szóbeszéd maradt; hiszen ő volt az egyedüli, a ki értett a dologhoz. Tudós is volt, gazdag is volt, és ő nem akart belemenni; akkor mégis valami hiba lehet a dologban, akármilyen ragyogónak látszik is.

- Ha Lövdahl tanár jegyezni fog, akkor én is ott leszek a többiekkel együtt, - mondá Kruse Jörgen.

Mordtmann Mihály eleven esze nem sokat kínoztta magát ezzel az akadálylyal. Begombolta hosszú angolos szalonkabátját, és elment Wenche asszonyt meglátogatni.

- Végre! - kiáltott ez, mikor belépett.

- Bocsánat, asszonyom, igaza van, már előbb el kellett volna jönnöm, hogy megköszönjem...

- Semmi köszönet, igen tisztelt Mordtmann úr, ebből a hangból nem kérek többet. Egyszer mindenkorra eljátszotta azt a jogát, hogy én előttem angol legyen. Kérem, foglaljon helyet mint régi nyelvújító társam és becsületes radikális. Ha a többi isteneket kiállhatatlan szódájával véli megengesztelhetni, ám legyen. De itt ön az én emberem és földim, s minden tökéletes fessségét, biztosítom, hogy hiába pazarolja rám.

- Azért jöttem, asszonyom... - de tovább nem juthatott, mert mind a ketten nevetni kezdtek, mikor eszükbe jutott legutolsó találkozásuk, a mi miatt most sem sikerült szokott hideg fellépése, míg végre szívélyesen megrázták egymás kezeit, és egy perc alatt olyan mély bizalom fejlődött ki közöttük, melyet hosszabb együttlét sem hozott volna létre.

- Igazán megfizethetetlen volt a múlt kedden, - mondá Wenche és újra hozzáfogott hímzéséhez; Mordtmann egy alacsony széken foglalt helyet, szorosan a varróasztal mellett. - Nem is képzelem, milyen jól esett, hogy végre találkoztam olyan emberrel, ki egy nézetet van velem és elég bátor, hogy ki is mondja. Van itt is egy-kettő, például Ábel tanár, a ki új szabadabb eszméket táplál, de csak titokban, mintha veszedelmes robbanó anyag volna...

- A mi tulajdonképpen igaz is, asszonyom! Láttam, milyen vígan pattantak szét a bombák a multkor a tudós urak közt?

- Igaz, igaz! Soha életemben nem felejttem el, hogy Aalbom segédtanár milyen képet vágott; csaknem féltem, hogy megfúl. De - à propos! Meggondolta, Mordtmann úr, hogy milyen következményei lehetnek bátor beszédjének? Tudnia kell, hogy ilyeneket nem tűrnek el a mi városunkban. Nálam egészen más a dolog; én saját otthonomban beszélek és mindenki tudja, hogy javíthatatlan vagyok, - azonkívül pedig végre is csak asszony! De ön...

- Oh, én pedig nem sokat adok a jó város véleményére.

- De, kedves barátom, önre nézve nagy fontossággal bír, hogy jó benyomást tegyen.

- Igen, a mennyiben az embernek mindig azt kell kívánni, hogy jó benyomást keltsen...

- Nem, nem azt értem! Arra a sok szódára és más ijesztő dolgokra gondoltam, a mit gyártani akar.

- Vagy úgy! A tervben levő gyárra gondol; de abból már hihetőleg semmi sem lesz.

- Úgy? az ugyancsak kellemetlen lenne önre nézve. Carsten azt mondotta a multkor, hogy a hangulat a kereskedők közt elég kedvező.

- Azt hiszi a tanár úr? - én ellenkezőleg más tapasztalatot tettem; mindenesetre nemsokára el szándékozom utazni.

- Elutazni - innen?

- El, - vissza Angolországba.

- Felhagy a gyár tervével?

- Fel - legalább egyelőre; semmit sem tudtam kivinni.

- De ez ugyancsak kellemetlen rám is, - kiáltott Wenche asszony; - végre találtam egy okos embert, a kivel lehet beszélni, és most már az is elmegy. Ez sehogy sem jól van! Magyarázza meg, mik az akadályok; miért kell félbehagyni a gyárat? Talán a pénzüket féltik ezek a kis heringkirályok?

- A kicsik nem a legrosszabbak...

- Hát a nagy házak viselik magukat tartózkodóan: With, vagy Garman és Worse?
 - Feljebb!
 - Feljebb? Ezt nem értem.
 - Megvalljam, asszonyom, hogy ki a legfőbb akadálya a gyár létesítésének?
 - Természetesen, csak minél hamarabb?
 - Az ön férje.
 - Carsten! az iskolafelügyelő? - De, kedves barátom, hiszen annyira érdeklődik ön iránt!
 - Oh azt nem tagadom; a tanár úr mindig rendkívül szeretetreméltó velem szemben; de...
 - Nos? Mit de?
 - De egyetlen részvényt sem akar jegyezni.
 - Ú-úgy! ez igazán különös. Mindenkitől azt hallom, hogy Carsten nagyon elővigyázó és ért a pénzbefektetésekhez. Ugyan mondja csak, de egész őszintén és magunk közt - bízik ön maga is saját terveiben?
 - Akarja látni, asszonyom, a prospectust? - kérde Mordtmann, zsebébe nyúlva.
 - Dehogyan akarom! Csak arra feleljen, hogy bíz-e a saját...
 - A mint látja, asszonyom, - szakította félbe Mordtmann a legkomolyabb üzleti hangon, - a mint látja, itt vannak az analysisek...
 - Hagyjon nekem békét utálatos analysiseivel, - nevetett Wenche.
 - Ez pedig a részletes tervezet a számadásokkal együtt, - folytatá Mordtmann. Most már aztán lehetetlen volt egyetlen okos szót kihúzni belőle; egy darabig ezen a hangon mulattatta Wenche-t, és elmondott néhány jelenetet látogatásaiból, melyeket a városi polgároknál tett, míg végre felállt és elbúcsúzott.
- De mikor már eltávozott, Wenche asszony soká gondolkozott. Igazán bosszantó lenne, ha most elutaznék Mordtmann. Meg is fogja kérdezni Carstent, hogy miért nem vesz egy pár részvényt, ha már tőle függ az egész dolog.
- A tanár azt felelte - a beszélgetés ebéd alatt folyt le, - hogy elvből nem szereti pénzét a helybeli vállalatba fektetni.
- De hiszen ez nagyon előnyösnek ígérkezik!
 - Oh igen, megtörténhetik, hogy nagyon előnyösen üt be.
 - Kérlek, Carsten, mondd csak, - hiszen te értesz ezekhez a dolgokhoz: van bizalmad ehhez a gyárhoz?
 - Őszintén szólva, nincs; - és pedig azért, mert én nem igen értek a gyakorlati vegytanhoz, és a többiek, a kik a pénzt befektetnék, még a semminél is kevesebbet értenek hozzá; az ilyenből nem szokott jó vállalat lenni.
 - De, kedvesem, hiszen Mordtmann vezetné, ő pedig csak ért hozzá - úgy-e bár?
 - Meglehet hogy ért, meglehet hogy nem ért; az atyja czége nem valami nagyon tekintélyes, az angol ház pedig, melyről annyit beszélnek, még eddig semmiféle összeget nem jegyzett...
 - Igen, de nem gondold meg az előnyöket is; Mordtmann, a ki maga vezetett már egy ilyen gyárat Angliában és a ki...

- Beszéltél most újabban Mordtmannal?

- Igen, ma délelőtt volt itt látogatóban. És elmondta, hogy addig egyetlen részvényt sem jegyeznek a többiek, míg te nem mégy jó példával elől.

- Ah, kezdem már érteni! - ennél fogva Mordtmann úr úgy számított, hogy ha téged...

- Pfuj, Carsten! - mindig azt hiszed, hogy más is olyan számító, mint te vagy. Itt ült, és egész természetesen mondta el az egészét társalgás közben, s egyikünknek sem jutott eszébe, hogy én avatkozzam bele a dologba.

- Persze, hiszen Mordtmann Mihály is...

- Látom, hogy azt akarod mondani, hogy Mordtmann is bergeni, - szólt közbe Wenche, kissé keserűen.

- Igen, valami ilyenfélét, - felelt a tanár. - Különben, ha részt akarsz venni a vállalatban, Isten ments, hogy megakadályozzalak; annyi részvényt vehetsz, a mennyit akarsz; hiszen te rendelkezel saját pénzeddel.

- Ugyan, Carsten - tudod, hogy ki nem állhatom, ha ezzel állsz elő; - tudni sem akarok pénzkérdésről; semmi esetre sem akarok részvényeket venni a saját felelősségemre.

Wenche asszony gyorsan tűzbe jött beszélgetés közben; annál nyugodtabb maradt a férje.

- Oh igen, mindenesetre veszek részvényeket - kedves Wenchém; látom, hogy nagy kedved van hozzá; így aztán a kedves Mordtmann urat is itt tarthatjuk.

Ábrahám, a ki ott ült, kíváncsian nézett egyikről a másikra. Nem értette a dolgot, csak azt látta, hogy anyja heveskedik, apja pedig egész nyugodt és udvarias, a mit elég gyakran tapasztalt.

Délután tanulnia kellett volna, mint rendesen a kis Mariusszal együtt; de nem igen volt hozzá, kedve. Május első napjai voltak és folytonosan arra a nagy vizsgálatra készültek, melynek a kis Marius sorsát kellett eldönteni.

Ezért szorgalmaskodott annyira Marius, de Ábrahámnak egy csepp kedve sem volt hozzá. A nap vidáman sütött a kertben a pöszméte bokrok új hajtásaira és fent az égen egyetlen felhő sem volt.

Ábrahám ott ült, de bolondot űzött a latin és görög nyelvtanból a kis Marius nagy ijedtségére; végre misézni kezdett Pontoppidan magyarázataiból, melyet már hetedszer vagy nyolczadszor ismételték át az iskolában.

Marius felváltva nevetett és könyörgött; de Ábrahám ma bolondos kedvében volt. Valamennyi könyvet az ágyra hajított, és felkiáltott:

- Gyere, menjünk csónakázni és halászni.

Igen - a kis Marius elég gyenge volt és engedett, s így kieveztek és horgásztak a csendes, meleg tavaszi estén.

Ennek pedig az volt a következménye, hogy a kis Mariusnak nagyon rossz napja volt másnap. Már csak annak a tudata, hogy nem tanult annyit, mint rendesen, zavarba hozta és bizonytalanná tette a legközöségebb dolgokban.

Szerencsétlenségre még az igazgató is bejött az Aalbom latin órájára, hogy meghallgassa a fiúkat, mint rendesen, ha éppen szabad ideje volt.

Már pedig Aalbom meg akarta mutatni év végével az igazgatónak, hogy mennyire haladtak kedvencz tanítványai az ő felügyelete alatt. Ennélfogva először az «első kitünőt», azután Mariust szólította fel.

Ábrahám tükön ült; nagyon jól ismerte Mariust kívül-belől, és tudta, hogy nagy feje milyen javíthatatlanul belebonyolódik a legcsekélyebb kérdésekbe, ha egyszer zavarba jött. Már az első órán rosszul ment a görög; de a sündisznó a legnagyobb elnézéssel tűrte, hogy Ábrahám minden szót megsugjon a padon keresztül.

Szünet alatt a kis Marius így szólt hozzá:

- Nem kellett volna elcsábítanod tegnap halászni, Ábrahám. Semmit sem tudok, pedig bizonyosan mindenből fogok felelni. Megint elégtelent kapok és nem megyek feljebb a nyáron.

Ábrahám kezdte érteni, hogy mit jelentene ez a kis Mariusra nézve; tulajdonképen még soha sem gondolta meg a dolgot alaposan. De most, mikor Marius ugyancsak hibásan olvasta fel Horatius egy ódáját, eszébe jutott, hogy milyen segélytelenül, elhagyottan marad legjobb barátja, ha megbukik, és idegen társak közé jut az osztályban, mialatt ő, Ábrahám, természetesen a negyedik osztályba megy feljebb.

- Nem, nem - Gottwald, nem tudod, mit beszélsz, - mondá Aalbom macskanyájassággal, mert a kis Marius hibát hibára csinált, de nem merte összeszidni az igazgató jelenlétében; - csak gondolkozzál fiam - nos - fallo, fefelli, mint mondád; eddig nagyon helyes, de most a supinum, hogy van a supinum, kedves fiam - mi?

- ... fe-fe-fe, - dadogott a kis Marius kétségbeesetten; minden gondolat összezavarodott fejében.

- Teringette, mit akarsz a kettőztetéssel a supinumban? - kiáltott Aalbom; de az igazgató egy pillantása lecsillapította. - Gondolkozzál csak, Gottwald! olyan jól tudod ezeket az igéket, hogy csak egy kicsit kellene összeszedni magadat; alig két-három ilyen példa van; nem emlékszel: pello, pepuli, pulsum - nos épen így: fallo, fefelli - nos?

- ... Pulsum, - felelt Marius és kék zsebkendőjét ujjai körül csavargatta.

- Szamárság, Gottwald, - örültt é akarsz tenni! - Igaza van, igazgató úr, csak nyugodtan, igaza van. - Na hát csak nyugodtan, fiam, majd csak eszedbe jut; kezdjük el a kezdet legelején, a mit álmodban is tudhatsz - csak nyugodtan, fiam, - mi? - de hangja reszketett a dühtől; - tehát: amo, amavi, - nos a supinum? nos ama...

- Ama, - ismétlé Marius és leejtette a kék zsebkendőt.

- Nem - ez már mégis sok, - ordított Aalbom, teljesen megfélemlítve az igazgatóról; - hát dacolni mersz, kölyök! Hogy hívják a kerek asztalt latinul - mi? - a kerek asztalt - mi? nem felelsz?

A kis Marius azonban egyetlen hangot sem birt ejteni, és a segédtanár rárohant, mintha meg akarná ütni az igazgató jelenléte ellenére. De akár akarta ezt csakugyan, akár nem, Marius leesett a pad és az asztal közé, mielőtt a segédtanár elérhette volna.

- Elesett? - kérdé az igazgató és Aalbom mellé állt, ki előre hajolt az asztalon át, s a kis Mariusra bámult.

De ezalatt egy hang emelkedett fel az osztályban, mely reszketett a felindulástól és szakadozott volt, mint a zokogás. Mindannyian visszafordultak és Lövdahl Ábrahámot látták, ki egyenesen állt helyén halálsápadt, eltorzult arcczal:

- Ez szégyen - ez gyalázat, - ismételte, és ökölbe szorított kezeit fenyegetőleg emelte Aalbomra. - Ön egy - ön egy valóságos ördög! - tört ki végre, és belekapaszkodott az asztal szélébe.

- De - de - Ábrahám! Lövdahl Ábrahám, megőrültél, fiam? - kiáltott az igazgató. Egész paedagogiai pályája alatt soha sem ijedt meg ennyire. Még Aalbom is megkövesülve állt ott, és csaknem megfedkezett a kis Mariusról, a ki mozdulatlanul feküdt a földön.

De a gyapjúzsák Morten határozottan félretaszította az asztalt a pad előtt, és felemelte a sápadt, lehúnyt szemű Mariust.

- Hozzatok egy kis vizet, - mondá Morten daczos hangján, és igyekezett feltartani Mariust.

- Igen - vizet - mi? - kérde most a segédtanár. - Gottwald beteg; - szégyen, hogy iskolába küldik a fiút, mikor beteg.

Ezalatt az igazgató Ábrahám elé állott és mereven nézett rá. Végre halkán, de szigorúan mondá:

- Menj haza, Lövdahl - szüleidhez fogok fordulni.

Halotti csend volt az osztályban, míg Ábrahám összeszedte könyveit és elment. A keserűség, mely oly erősen tombolt benne, míg a segédtanár Mariust kínozt, most ép olyan gyorsan semmivé lett; és csak mikor egyedül ment végig az iskola kertjén - a tanórának még nem volt vége - kezdett elgondolkozni azon, hogy mit tett, és mit fog atyja hozzá mondani.

Nem ment egyenesen haza, hanem lerakta könyveit a péknél, a hol ismerték, s hosszú kerülőt tett a város keleti széle felé, a hol nem igen találkozhatott az atyjával.

Ezalatt a kis Marius magához jött a hideg víztől; egy félórát feküdt az igazgató szobájában, a hol Hoffmann-cseppeket kapott, míg annyi erőhöz jutott, hogy a pedellus hazakisérhette; Gottwaldné asszony nem messze lakott, a város közepén.

A kis Marius sápadtan és félig öntudatlanul hagyta el az iskolát, a pedellusra támaszkodva, a ki könyveit is vitte. Az ellenséges kölykök körülzajongták és előre futottak, hogy arczába lássanak: egynéhány csúfolni kezdte az egérkirályt; de a nagyobbak közül valamelyik figyelmeztette őket: - ne bántsátok, beteg.

Így jutott a kis Marius először békében át ellenségei között.

Az igazgató talán másképen intézkedett volna kedves kis professoráról, ha az Ábrahám esete el nem foglalta volna.

Hogy valamelyik tanítvány rosszul lett az óra alatt, abban nem volt semmi különös; a kis Marius bizonyosan egész nap nem jól érezte magát; azt látni lehetett a feleletnél is; már a felolvasásnál is csinált metrikus hibákat, a mi még soha sem történt meg a kis Mariuson. És az igazgató végre is kénytelen volt igazat adni Aalbomnak, a ki mindig azt ismételgette, hogy szégyen egy beteg gyermeket iskolába küldeni.

De Ábrahám, - Lövdahl Ábrahám, - kihívó, fellázadó volt, nyílt daczot mutatott! Ezt nem lehetett félremagyarázni; ez a fiú jól nevelt, szíves külseje alatt a legveszedelmesebb természet csiráit rejtí magában.

És ha még durva, neveletlen szülők gyermeke lett volna, a milyen, fájdalom, elég sok volt náluk; de a Lövdahl tanár fia, - egy ilyen finom, művelt, világias ember gyermeke mutasson egyszerre daczot és lázongó szellemet!

- Az anyja erősen radikális jellem, - veté oda Aalbom segédtanár elővigyázóan. Tudta, hogy Wenche asszony milyen nagy kegyben áll az igazgatónál.

De a másik csak félrenézett és nem felelt; a legutóbbi beszélgetés jutott eszébe a tanár ebédje után.

Ennélfogva nem ment egyenesen Lövdahlékhoz, mint a hogy eleinte elhatározta; hanem egy nagyon komoly levelet írt a tanárnak, megmagyarázta a dolgot, és mint paedagog, valamint a ház régi barátja azt a meggyőződését fejezte ki, hogy csak a legnagyobb szigorral, és ha ezt az esetet a legkomolyabban veszik, lehetséges a rossz csírákat elfojtani, melyek, fájdalom, a kedves Ábrahám jellemében ilyen módon jelentkeztek.

Lövdahl tanár a levelet éppen fogadási órájában, 12-1 közt kapta meg; annyira felizgatta, hogy azonnal elküldte azokat a betegeket, a kik másnapig várhattak, és sietett, hogy a többivel is minél hamarabb készen legyen.

Az soha sem jutott eszébe, hogy fia még így is viselheti magát. Ő maga, mint jól nevelt, korrekt ember ment át az életen.

Soha sem alázta meg magát, ezt senki sem mondhatta róla; sőt ellenkezőleg, mindig elég távol tudta magától tartani az embereket; de soha sem mutatott ellenszegülést valamelyik feljebbvalója iránt; soha sem kelt lelkében olyan érzélem, a mi lázadáshoz hasonlíthatott volna.

Eleinte nem is értette meg, hogy mi jutott eszébe Ábrahámnak; utoljára is az egész dolog nem tartozott reá. Ha a tanár még egy kicsit heves volt is Gottwalddal szemben, mi okot adott ez neki arra, hogy felfingerlődjék és a legnagyobb kellemetlenségeknek tegye ki magát más miatt?

De ez volt az eredménye ennek az esztelen gyermekbarátságnak, ezeknek a túlzott eszméknek bátorságról és hűségről, melyeknek forrását a tanár nagyon is jól tudta, hogy hol keresse.

Már régebben előrelátta, hogy elhatározó csatát kell vívnia feleségével a fia miatt. Eddig még mindig kitért előle, és elhalasztotta, mert gyűlölte a vitát és békétlenséget házában.

De most már minden arra mutatott, hogy az elhatározó pillanat közeleg. Azt a vitát, melyet saját estélyén felesége szobájában rendeztek, úgy is nagyon megbeszéltek a városban, és úgy magyarázták, hogy ez fontos szakadást jelöl a város belső történetében; a tanárnak sok kellemetlensége volt barátainál és barátnőinél a házában történt eset miatt, mely annyira közel állott a botrányhoz.

Azóta barátságtalan hangulat uralkodott a férj és feleség között, egész mai beszélgetésükig a gyárrészcényekről.

A tanár egyenesen a kereskedelmi körbe ment, a hol az üres ív sokáig hevert kísértetként, és tíz részvényt írt alá 500 tallérjával. Később maga is azt találta, hogy ez nagyon is sok volt; de összhangozott azzal a rendszerrel, melyet feleségével szemben használt.

Most - az Ábrahám esete után, ő kerekedhetett felül; bármennyire bántotta a dolog, sőt igazán búsította is, bizonyos meglepéssel gondolt az éles szavakra, melyeket most már felesége ellen használhatott.

Éveken át egyhangú és hideg volt családi életük; a feleség gyakran heveskedett, a férj mindig nyugodt maradt, mindig készen arra, hogy neje különbségeit elsimítsa; később az asszony némi kis megvetést kezdett táplálni férje iránt, s ez nagyon is észrevette érzelmeit; égett a vágytól, hogy legyőzhesse és saját nézetei elismerésére kényszerítse.

- Ime, rendszered meghozta gyümölcseit, - mondá ennélfogva, a mint a levéllel kezében belépett a nappaliba; - mindig mondtam, hogy elrontod a fiút túlzott eszméiddel, - most bekövetkezett. Itt az igazgató levele: Ábrahám fellázadt az iskolában.

- De Carsten! mit jelent ez?

- Fellázadt tanára ellen, öklével fenyegetőzött és Aalbom segédtanárt ördögnek nevezte.

- Hála Istennek, hogy csak ennyi az egész! - felelt Wenche asszony megkönnyebbülve.

- Csak ennyi? Csak ennyi az egész? - ez épen hozzád méltó mondás! Nemsokára csak a lázadással és ellenszegüléssel fogsz rokonszenvezni. Hanem most már kijelentem - igen tisztelt asszonyom, hogy az én türelmemnek is vége szakadt. A fiú az enyém is, és nem akarom, hogy radikális bolond legyen belőle, a ki a társadalomból számkivetve, családjá szegényéül és bánatául él. Most már elég hosszú idő óta nézem, hogy oltod bele hóbortos eszméidet, a melyek ime meghozták gyümölcsüket; most pedig meg fogod engedni, hogy atyai hatalmamot felhasználjam és megmentsem, a mi megmenthető. Itthon van Ábrahám?

- Nem láttam.

Wenche asszony nem tudta bizonyosan, hogy mikép álljon szembe férje szokatlan heves ségével; még azt sem tudta, hogy tulajdonképen mit is tett Ábrahám? De nem is akarta megkérdezni mindaddig, míg férje így bánik vele.

Mikor Ábrahám végre fáradtan és éhesen hazajött, s halvány, lever t arczczal sompolygott be a nappali szobába, az anyja így szólt hozzá:

- De mi történt, Ábrahám? mit kellett felőled hallanunk? mit csináltál?

Ábrahám anyjára bámult; ő volt eddig egyedüli reménysége. Mielőtt még felelhetett volna, felnyílt a tanár szobájának ajtaja és apja behívta magához.

Wenche asszony hallotta férje szigorú hangját hosszasan beszélni; ezt nem állhatta ki, bemenni pedig nem akart, így inkább átment az ebédlőbe.

- Hogy okozhattál ilyen nagy bánatot nekem, Ábrahám? - kezdé a tanár komolyan és szomorúan; - azt reméltem, hogy derék és hasznos polgárt nevelhetek belőled, és hogy fiamban egykor örömemet és büszkeségemet fogom találni; e helyett pedig már fiatal korodban olyan hajlamokat mutatsz, melyek a legbizonyosabban romlásra vezetnek. Mert a restség, fiatalos könnyelműség és pajkosság eltűnnek az évekkel helyes nevelési rendszer mellett; de a lázadó szellem napról-napra nő ott, a hol gyökeret verhetett. Eleinte csak a tanárok gunyolásán és az ellenszegülésen kezdik, azután nem adnak többé szüleikre, végre pedig az Isten előtt sem hajolnak meg. De tudod, hogy milyen emberek ezek? A gonosztevők, a társadalom számkivetettjei, a kik daczolnak a törvényekkel, és megtöltik fogházainkat. A mi veled ma történt, jobban megbotránkoztatott, mint a hogy kifejezhetem; nem tudlak sem dorgálni, sem megbüntetni; azt sem tudom, hogy megtarthatok-e ilyen fiút házamban?

És ezzel kiment a szobából.

Ez a beszéd ugyancsak meggondolt volt, és meg is tette a várt hatást.

Ábrahám mindent elképzelt magános sétája alatt; - elképzelte a legkeményebb dorgálást, a legszigorúbb büntetést, de ez mindent felülmúlt.

Ez az aggodalmas, szomorú hang; a kemény szavak és végül az a borzasztó lehetőség, hogy elküldik a házból, el az anyjától! - csak sokára volt képes annyira magához jönni, hogy lefeküdt a pamlagra és sírásra fakadt. Milyen megfoghatatlan volt előtte, a mit tett; mi lesz már most belőle?

Jó idő múlva benyitott a tanár és ebédelni hívta.

Wenche asszony még most sem tudta az egész dolog lefolyását; de azok után, a mit hallott, kénytelen volt beismerni, hogy Ábrahám nagyon helytelenül viselte magát. De mégis nagyon csodálkozott azon, hogy ilyen kicsiség - mert végre is alapjában semmi veszedelmes nem volt benne - hogy tudja annyira lehangolni mindnyájukat? Oly bánatosnak és kimondhatatlanul

szerencsétlennek érezte magát, hogy nagy kedve lett volna ráborítani Ábrahámra, és jól kisírni magát.

Az ebéd alatt senki sem szólt egy szót sem.

Ábrahám megtörten ült levese mellett, és ebben a perczben egy cseppet sem hasonlított ahoz a halvány hóshöz, a ki ökölbe szorított kézzel szállt szembe Aalbom segédtanárral, és ördögnek nevezte őt.

VII.

A városban nagy esemény számba ment, hogy Lövdahl tanár tíz részvényt jegyzett a gyár javára; - Kruse Jörgen jóslata beteljesedett. Egymás kezéből kapkodták el az ívet a kereskedelmi körben; sőt egy pár nap alatt mintha a spekuláció szelleme lengte volna át a különben kihalt vagy lanyha forgalmat.

Két hét múlva Mordtmann Mihály azt sürgönyözte apjának, hogy eddig 96,000 tallért jegyezték.

A fiatal Mordtmann ragyogott a sikertől - boldog volt egyrészt, hogy ilyen nagyszerű gyár vezetésére van kilátása, de nem kevésbé volt büszke arra, hogy kártyáit ilyen finoman játszotta ki. A latin tudósok gonosz pillantásait semmibe sem vette; a kereskedő világot - a realistákat - kellett meghódítania, és ez sikerült neki.

Kapott is egy elismerő levelet Mordtmann Izsák et Comp.-tól és benne közelebbi utasításokat az igazgatóság megválasztására nézve. Lövdahl tanárnak mindenesetre benne kellett lenni.

Mordtmann Mihály ezt a legközelebbi vasárnap felhozta a tanárnál; - minden vasárnap rendszeren náluk ebédelt. Még mindig nyomott hangulat uralkodott a háznál az Ábrahám ügye miatt, mivel atyja állandóan hidegen bánt, a legkínosabb lelkiállapotban tartva őt.

A tanár eleinte visszautasította a megtiszteltetést, hogy részt vegyen az igazgatásban. Nem is volna ideje orvosi gyakorlata miatt, de nem is értett ilyen dolgokhoz. Eddig is elvből tartózkodott az üzletvilágba való belépéstől.

- Hiszen csak a nevét kívánják, - válaszolt Mordtmann; - dolgról szó sem lehet, mert Christensen, a bankigazgató lesz a kormányzó; csak az a fődolog, hogy a Lövdahl tanár neve közte legyen az igazgatóknak.

- Nem segíthetne, asszonyom, hogy rábeszéljem férjét?

- Nem, férjem mindenben a saját akaratát követi.

- Ha te kívánod, kedvesem, szívesen belépek az igazgatóságba, - mondá a tanár nyájasan.

- Én kívánom? ki mondta azt? hogy jut ilyen eszedbe? - felelt az asszony idegesen.

- Igen, igen, tudom, hogy nagyon érdeklődöl a Mordtmann úr gyára iránt; és én szívesen megteszem ezt a kis szolgálatot fiatal barátunknak. Nos tehát elfogadom az ajánlatot s belépek az igazgatóságba, Mordtmann úr.

- Ezer köszönet, - felelt ez és örömeiben észre sem vette a Wenche arczkifejezését; azután felemelte poharát: - most már minden rendben van; most már fogadom, hogy nemsokára készen is lesz a gyár.

Wenche asszony kellemetlenül érezte magát. A bizalmasság, mely oly gyorsan fejlődött ki közte és Mordtmann közt, máris terhére volt; nagyon jól látta, hogy férje minden egyes szavukat, minden pillantásukat megfigyelte; látta, hogy azt hiszi, hogy a gyár dolgában egyetért a fiatal emberrel.

És ez nagyon bosszantotta Wenchét, mert végre is nem volt igaz. De érezte, hogy ha védeni akarná magát, becsületessége rövidséget szenvedne férje gyanakodása ellenében, s a dolgot csak bonyodalmasabbá tenné.

De épen ez a körülmény, hogy szokása ellenére lemondott a nyílt magyarázatokról, annyira bántotta, hogy képtelen volt biztos helyzetet foglalni el férje és a fiatal ember közt.

Ehhez még más is járult. Most vette először észre azt, a mitől annyira félt: hogy fia elidegenedhetik tőle vagy hogy legalább valami közbejöhessen, a mi megronthatja azt a végtelen bizalmat, mely eddig köztük fennállt.

Mikor végre megtudta a Marius és Aalbom egész esetét magától Ábrahámától - a ki lesütött szemekkel beszélte el, még most is csodálkozva önmaga fölött, hogy miképp követhetett el ilyet - az anyja karjaiba zárta és felkiáltott:

- De az Istenért, hát ezért bántottak? hát nyugodtan kellett volna nézned, hogy legjobb barátodat kínozzák? Ez bátor tett volt tőled - Ábrahám!

De fia ijedten nézett fel rá és most először vette észre Wenche, hogy fiának nincs többé hozzá teljes bizalma.

Ugyanabban a perczben eszébe jutott, hogy neki nem szabadna férje ellen dolgozni, s ellenkezőt tanítani neki mint atyja, megdicsérni azért, a miről tudta, hogy a másikat búsítja és kétségbeejti.

Wenche asszony sokszor elgondolta, hogy el fog jönni az az idő, mikor fia észreveszi a nagy távolságot, mely atyját és anyját a legköznapiabb dolgokban is elválasztja.

De főleg a vallás nagy kérdésére gondolt és erre elő is készítette magát. Mihelyt Ábrahám elég nagy lesz, hogy a dologról felvilágosítást kaphasson, nyíltan és őszintén meg fogja neki mondani, hogy ő nem hisz mind abban, a miben a többi emberek.

Sőt már el is kezdte, s többször beszélt fiával ilyen dolgokról. Nehezen ment ugyan, de remélte, hogy a legnagyobb őszinteséggel elérheti azt, hogy fia bizalommal fordul majd hozzá, ha nem fogja ugyanazt a hitet vallani, a mit a többiek.

Nem tartotta volna helyesnek, hogy egyenesen rámutasson arra a sok képmutatásra, melyet látott és mely közt élt. A tanár gyakran elvitte Ábrahámot a templomba, beszélt vele az Istenről, vallásról és hasonlókról; de az asszony nagyon jól tudta, hogy a valódi keresztyénség egyetlen vonása sincs meg férjében.

Ezt azonban nem magyarázhatta meg fiának, és így nagyon sok nehézsége volt a vallási kérdéssel. Különben Ábrahámnak körülbelől olyan fogalmai voltak a vallásról, hogy az iskolában kitűnőnek kell ebből a tárgyból lenni, s hogy bizonyos különös hang és arczkifejezés szükséges, mikor az ember a templomba megy.

És ha meghallotta, hogy fia például azt kérdi: miért nem mégy anyám soha se a templomba, - már tudta, hogy ezt a kérdést külső, idegen befolyásoknak köszönheti; észrevette, hogy mások - bár nem tudta kik - figyelmeztették fiát erre a dologra.

Mindamellett remélte, hogy végre is sikerülni fog a kérdést tisztázni. Sőt azt gondolta, hogy még jobb lesz Ábrahámra nézve, ha eljön a kétkedés kikerülhetetlen kora, és tudni fogja, hogy anyja nincs a hívők közt; ez legalább - azt vélte - komoly választásra fogja bírni és megmenti, hogy gyáván elvegyüljön a képmutatók seregébe.

De most ez az iskolai kérdés, mely olyan csekélység volt látszólag a fontosabb dolgokhoz képest, és mégis oly jelentőségteljes, egyszerre erősen rámutathatott arra a mélységre, mely e két lény közt fennállt, kiknek a fiú közös tulajdonuk volt. Már most, hogy világosítsa fel erről őt?

Szívében meg volt győződve róla, hogy nemes tett volt Ábrahámától; de csak nem dicsérhette meg atyjával és az iskolával ellentétben azért, mert Aalbomot ördögnek nevezte? Ha kezdettől fogva nem veszik olyan komolyan a dolgot, könnyebben átcsúszott volna az egészen, jól megczíbalta volna a fia haját, és egy kis meggondolást vert volna fejébe.

De most, miután ilyen fontos kérdéssé fűjták fel, nem volt képes megoldást találni.

Ezalatt Ábrahám előtte állt, és látta, hogy anyja gondolatokba merült; mikor Wenche végre még mindig határozatlanul felnézett és látta, hogy fia épen olyan aggódalmasan és bizonytalan érzelmekkel állt előtte, nem tudott egyebet tenni, mint karjaiba fogni és ide s tova hintázni fiát, mint szokta volt kis korában, fülébe sugva:

- Oh szegény kis fiam, mi lesz belőled!

Ez még jobban megzavarta Ábrahámot, a ki folytonos izgatottságban volt. Az iskolában úgy bántak vele, mint veszedelmes gonosztevővel, a kit gyöngéd bánásmóddal akarnak jó útra téríteni; még Aalbom is olyan barátságos volt, hogy az Ábrahám hátán végig futott tőle a hideg.

A barátai eleinte dicsérték, azután a legborzasztóbb büntetésekkel ijesztgették. De miután minden csendben folyt le, és a tanárok egyforma szivesek voltak vele, elhatározták, hogy könnyű bátornak lenni, ha az ember Lövdahl tanár fia.

Bár inkább megbüntetnének, gondolá Ábrahám magában; de ez a komoly ünnepélyesség, ez a barátságos fogadtatás minden oldalról végre azt a gondolatot ébresztette fel benne, hogy talán alapjában mégis elveszett embernek tartják, és arra gondolnak, hogy más intézetbe fogják küldeni. Bátortalan és félnék kezdett lenni és mindenkitől elvonúlt.

Legjobb barátja, a kis Marius, nagyon betegen feküdt; agyvelő-gyuladást kapott. A jó igazgató csaknem minden nap meglátogatta és szívből aggódott kedves kis professora felett.

De valahányszor tekintete Lövdahl Ábrahámra esett az iskolában, az egész jelenet egyszerre elevenen előtte állt; és az Ábrahám határtalan merészsége oly közeli összeköttetésben volt ilyen módon a kis Marius betegségével, hogy végre úgy tűnt fel az igazgató előtt, mintha mindennek Lövdahl lenne az oka. Alig is szólt hozzá egyetlen szót.

A tanár titokban megfigyelte fiát és azt találta, hogy a módszer, mit az iskolával egyetértőleg elhatározott, elérte a kívánt hatást. Ha Ábrahám néha halványan és ijedten osont el mellette otthon, szívéből megsajnálta; de jó ideig visszatartotta még magát, mielőtt belátta, hogy elég volt a büntetésből.

Végre így szólt hozzá egy nap:

- Meggondoltuk a dolgot, mi: szüleid és tanítóid; s arra az eredményre jöttünk, hogy megkísértjük, nem tarthatnánk-e meg magunknál, hogy talán végre is jó és hasznos embert neveljünk belőled.

Ábrahám az atyja kebelére vetette magát, és hangosan sírt. Már csaknem magán kívül volt az ijedtségtől; azt hitte, hogy idegen helyre fogják küldeni, azt hitte - de mi mindent nem hitt, milyen borzasztó dolgokat ki nem gondolt, míg ébren feküdt ágyában. És most, mikor itthon maradhatott, azt találta, hogy atyja jósága és elnézése csaknem lesújtó.

A tanár időt hagyott rá, hogy ez a benyomás minél mélyebben gyökeret verhessen, és így szólt:

- Igen, reméljük Isten kegyelmével, hogy nem fogsz többé ilyen bánatot hozni fejünkre.

Nem, soha; gondolá Ábrahám; annyira össze volt törve és meg volt alázva, és mégis mily hálás volt a bocsánatért; nem, bizonyára soha sem fogja a dacnak legkisebb árnyékát sem mutatni.

De Gottwaldné asszony otthonában a kis szobák csendesek és szomorúak voltak; az ajtócsengőt bekötözték posztóval s az asszony egy leányt fogadott fel, hogy segítsen neki a boltban.

Mert a kis Marius mindig rosszabbul lett. Bentzen orvos azt mondta Lövdahl tanárnak, hogy sokkal jobb lesz, ha meghal a kis fiú, mert soha se nyerné vissza ép esztét.

Gottwaldné asszony ezt nem tudta; s éjjel-nappal azt ismételte magában: nem szabad meghalnia, nem szabad meghalnia. Hiszen az lehetetlen, az elképzelhetetlen, hogy ezt az egyetlen is elveszítse; úgy sincs senkije a világon kívül.

A kis Marius ott feküdt és lepedőjére görcsöket kötött, mintha egeret csinálna; homloka forró volt és szemei be voltak hunyva. Egész idő alatt declinációkat és conjugatiókat, szabályokat és kivételeket mormogott - szegény kis feje egészen bele volt bonyolódva a Madvig zavaros végtelenségeibe és kétségbeesetten küzdött a sötétségben.

Ragyogó, szép tavaszi napok voltak, - igazi reménykedésre való idő; és Gottwaldné ide s tova járkált, mindig azt képzelve, hogy fia már jobban van.

De este felé világosan látta, hogy tévedett; a kis Marius nagyon nyugtalan lett és mindig gyorsabban mormolt magában.

- Kis Marius, - kedves kis Mariusom! Ne halj meg, ne hagyd itt anyádat, nem tudod, hogy milyen drága vagy nekem; mondd, hogy nem fogsz elhagyni - csak egy szót szólj!

- Monebor, moneberis, monebitur, monebimur, monebimini, monebuntur, - felelt a kis Marius.

- Igen - nagyon okos kis fiú vagy, - a legjobban tudod az egész osztályban a latint, azt mondta az igazgató tegnap is, mikor itt volt; de te nem ismerted meg; - hanem engem megismersz, úgy-e, kis Marius? - úgy-e, megismered anyádat, - no mondd, megismersz?

- Ad, adversus, ante, apud, circa, circiter, - felelt a kis Marius.

- Nem, nem, kedves kis Marius - csak ne latint, édes fiam. Tudom, hogy milyen okos vagy, de én meg, látod, olyan ostoba vagyok. Csak annyit mondj, hogy megismersz, hogy örülsz nekem, hogy nem hagysz itt, - hogy szereted édes anyádat, csak annyit mondj: édes anyám - csak annyit: anyám!

- Fallo, fefelli, falsum, - felelt a kis Marius.

- Oh Istenem, Istenem, mindig ez a borzasztó nyelv! Mit csináltak szegény kis fiamból! - még meg fog halni a nélkül, hogy egy szót szólana anyjához, - szerencsétlen, nyomorult anyjához, a ki megölte fiát ezzel az átkozott tudománnyal!

Kirohant a folyosóra, azt hitte, hogy az orvos jön; pedig csak egyik lakója jött haza.

Visszafordult a hálósobába, de az ajtóban összecsapta kezeit és nagy örömmel felkiáltott:

- Oh hála Istennek, most már bizonyosan jobban vagy kis Marius, - milyen elégedetten mosolyogsz!

- Mensa rotunda, - felelt a kis Marius és meghalt.

VIII.

Mordtmann Mihály rendesen bement Wenchéhez, mikor tizenkét óra után hazajött a gyárból.

Tekintélyes munkássereget állítottak hozzá a messzeterjedő alpmunkálatokhoz. A parton végig tartós kőgátat építettek, s falakat és kéményeket kellett felállítani a számtalan gyár-épülethez.

A részvénytársaság megalakult 100,000 tallér alappal; a város végre nagyon felbátorodott és elhatározta, hogy az angol házat nem kéri fel részvények aláírására, miután eddig olyan előkelő tartózkodást tanusított.

Az egész tőkét, úgyszólván, a városiak adták, és «Fortuna», a gyár, a mint pezsgőpalaczkok mellett elkeresztelték, - a város büszkesége és kedvence lett.

Mordtmann boldog volt és duzzadt a reménységtől. Soha sem volt még ilyen elégedett önmagával és az emberekkel. Külföldi alárendelt helyzetéből egyszerre első embere lett a vállalatnak, melynek vezetése kezdettől reá lesz bízva.

Miután sem az igazgatóság, sem a részvényesek nem értettek a dologhoz, csakhamar valószínű jóslatnak tartották minden szavát, és ő nem is takarékoskodott a hatásos mondásokkal. A hol tudománya már kevés volt, ott nem félt a nagy szavakat előszedni, melyek mindenkit elkábítottak.

Egész tömeg munkást foglalkoztatott; ő osztotta ki a bért szombati napokon. Az asszonyok hozzá mentek előleget kérni és csakhamar jól ismerték az alsó és felső körökben. Csak a hivatalnoki osztály és néhány ó-konzervatív család mutatott nagy megvetést iránta; és itt Lövdahl tanárt is nagyon sajnálták, hogy felesége ilyen emberekkel hozza összeköttetésbe, és ilyeneket hív meg házához.

De Mordtmann nem törődött ezekkel; boldognak és vidámnak érezte magát, mikor a szép nyári napokon a gyárba ment, mely egy kevéssel a város határán túl feküdt. A munkások nem olyanok voltak, mint az angolok, a kik csak munkájukra gondoltak. Itt mind levették sapkájukat, jó reggelt kívántak, sőt beszélgettek is egy kicsit, ha az úr úgy akarta.

De büszkeséggel is tölthette el, mikor látta, hogy minden saját tervei szerint alakul és emelkedik. A sok különálló épület, melyet a város az ő szellemessége csodájának tartott, az egész pompás telep, mely felett teljes hatalommal rendelkezett, és a pénz, mely fölösleges mennyiségben volt rendelkezésére bocsátva, mindez egy tevékeny fiatal embert boldoggá is tehetett.

És mégis nem ez volt, a mi lassan-lassan legkedvesebb lett előtte, hanem a Wenche asszony társasága.

Mordtmannak nem volt sok nőismerőse a városban; üzlete eleitől fogva inkább férfiakkal hozta összeköttetésbe; és most, mikor csakugyan egész nap el volt foglalva, nem volt alkalma más társaságot is felkeresni, a klubbon és Lövdahl tanár otthonán kívül.

De annál gyakoribb vendég volt a tanár házában.

Egyszer mindenkorra megmondták neki, hogy akármikor szívesen látják; és Mordtmannak nem volt oka azt hinni, hogy a tanár nem őszintén beszél, mert állandóan szíves és udvarias volt vele szemben.

Mindamellet világos volt, hogy az asszonyt látogatja inkább, a ki ezt maga is észrevette. Minden nap tizenkettőtől egyig egy pohár borral várta, a mit Mordtmann megivott és azután egy félórát vidáman elcsevegtek.

De ha esett és sáros idő volt, akkor csak az ablakhoz állt, s megmutatta sáros csizmáit és nedves felöltőjét, a mikor rendesen megbeszélték, hogy este vissza fog jönni.

Wenche asszony elhatározta, hogy kissé anyailag bánik majd vele; a mi állásánál fogva nem is volt olyan nehéz, bár alapjában alig volt köztük korkülönbség.

Mordtmannak ez nem nagyon tetszett, de nem volt bátorsága mást követelni; Wenche pedig inkább tréfás modorban beszélt vele, a mely mellett sok szó és pillantás kevesebb értékkel látszott bírni, mint valósággal birt.

Sokkal többre becsülte a Mordtmann társaságát, és sokkal jobban szerette, semhogy meg akarta volna érteni, hogy mennyire udvarol neki. Hiszen Ábel tanár is éveken át sohajtozott mellette, és mégis a legkevésbé sem volt alkalmatlan neki.

Mordtmann egészen más ember ugyan, mint Ábel; mindamellett nem fogja szégyelni magát azért, a mit tesz, és nem félt attól, a mit róla beszélnek.

Férjét illetőleg épen nem táplált aggodalmakat; soha sem vette észre, hogy valaha féltékeny lett volna. Mióta megesküdtek, Lövdahl Carsten a szívesség maga volt a fiatal emberekkel szemben, a kik időnkint közeledtek Wenchéhez, - szépsége vagy szellemessége által házukhoz vonzatra.

Néha még azt is találta Wenche, hogy férje nagyon is túlozza az engedékenységet; de később mindig belátta, hogy ez a meggondolt, okos magaviselet sok dolgot elsimított, a mi különben elég zavarosnak mutatkozott.

Őt magát sem érintették soha komolyan ezek az udvarlások, - talán épen azért, mert olyan nyugodtan és szabadon folytak le. Pedig nagyon rövid ideig volt még a Lövdahl Carsten felesége, mikor már belátta, hogy mily kevésbé egyeznek meg nézeteik.

Férje oly elővigyázó, oly kétségbeejtően tökéletes magaviseletű volt, hogy néha csaknem gyávának és megbízhatatlannak találta. De egyszersmind volt valami finom és lovagias a jellemében, a mi ismét felemelte szemei előtt. De ha nem tartotta is olyan nagyon sokra, és nem volt is nélkülözhetetlen társa, másrészt soha sem jutott odáig, hogy teljesen elforduljon tőle.

És most már meg is öregedett - félig felnőtt fia van, a tapasztalatok meggondoltabbá tették, miért lennének épen most kétségei? - nem volna-e inkább nevetséges, ha azt képzelné, hogy még veszedelmes lehet?

Így aztán hagyta az embereket fecsegni - a mit azok meg is tettek, - és aggodalom nélkül átengedte magát annak az élvezetnek, hogy egy csinos, művelt, elfogulatlan ember legyen mindennapi barátja, a ki örömmel meghallgatta mindazt, a mit férje túlzott eszméknek nevezett.

De ezáltal öntudatlanul Ábrahámot rövidítette meg. És ezt annál kevésbé vette észre, mert ugyanakkor nagy változás ment végbe fiában. Nem kért többé tőle felvilágosítást ezerféle kérdéseire, nem kívánta, hogy tréfáljon vagy kártyázzék vele; azonkívül még maga Wenche sem győzhette le bizonytalanságát fiával szemben, úgy hogy talán nem is kereste annyira társaságát, nem volt vele szemben oly odaadó és vidám, mint rendesen.

A kis Marius temetésénél Gottwaldné asszony azt szerette volna, hogy Ábrahám menjen a koporsó után a pap mellett; úgy is ő volt legjobb barátja, rokonai pedig nem voltak.

De az igazgató ellenezte; Ábrahám csak arra kapott engedélyt, hogy társai közt követheti a temetést, s még örülhetett, hogy ennyit is megengedtek neki.

Végre is az egész iskolában, sőt a város nagy részében az a hit terjedt el, hogy Ábrahám valami nagy dolgot követhetett el.

A tanárnak szinte kényszerítnie kellett magát, nehogy nagyon is gyorsan megbocsásson fiának; annyira örült, hogy rendszere ilyen fényesen sikerült, és alapjában annyira sajnálta szegény fiát, a ki oly elhagyatottnak érezhette magát, ellenére annak, hogy mindenki figyelemmel kísérte. Végre nem tudta magát visszatartani, s egy kis mosolygást és néhány barátságos szót megengedett magának.

Ez az első mosoly boldogsággal töltötte el az Ábrahám lelkét. Még sincs több olyan ember, mint az ő apja, gondolá, és igazán sehogy sem tudta megérteni, hogy okozhatott ilyen apának bánatot.

Most már a legcsekélyebb dologban is azon igyekezett, hogy megdicsérhessék: figyelmes és szolgálatkész volt az asztalnál, s mikor a vizsgálat közeledett, többet tanult mint valaha.

Az ünnepélyes vizsgálaton Wenche asszony rendesen megjelent. Fiának kis korától fogva mindig nagy örömmel várta, míg azt nevén szólítják, mire a katedra elé jött s átvette nagy ívnyi bizonyítványát, csinosan meghajtva magát, melyhez ő maga is hozzájárult egy kis fejbólintással.

De ma, mikor meglátta férjét, a mint fehér nyakkendőjét felkötötte, hogy mint iskolafelügyelő szerepeljen, - eddig mindig azt hitte, hogy csak az Ábrahám iránti érdeklődés vezeti oda, - megvetésre méltónak találta, hogy a szülők csak egyetlen egyszer jelennek meg egész év alatt az iskolában; míg különben szegény gyermekeiket esőben és szélben magukra hagyják.

Nem akart többé résztvenni ebben a nevetséges szemfényvesztésben; nem akarta látni férjét a magas hátú széken ülni a polgármester mellett, ezzel képviselvén a szülők érdeklődését az iskola iránt. Nem akarta saját könnyeit a meggondolatlan anyák könnyei közé vegyíteni, a kik sírnak az igazgató fellengős beszédén, mikor meghatott szavakat ejt ki az iskola hivatása, a haza és földöntúli hazánk felől.

Ennélfogva magában eresztette el a tanárral Ábrahámot, a nélkül, hogy okát adná elmaradásának; férje megértette, és nem kérdezősködött.

De a délelőtt nagyon unalmasnak ígérkezett; kezdett kedve jönni ehhez a vizsgálati ünnepélyhez, de határozott akart maradni, hogy nem megy el. Végre is vette kalapját és napernyőjét, s kiment egy jó nagy sétát tenni; június tizenharmadika volt, tiszta üde nyári nap, kellemes északi széllel.

Az új gyár felé sétált. Mordtmann Mihály már gyakran kérte erre, hogy megmutathassa a pompás berendezéseket.

Minden aggodalom nélkül ment el, hiszen nem járt tiltott úton; mindenki megnézte már a gyárat és különben is - mit törődnék az emberekkel.

Mindamellett nem tudott egy kis szivdobogást elfojtani, mikor a magaslaton megállt, honnan az öbölíig le kellett szállani, a dombok közt fekvő épületekhez.

Már messziről meglátta Mordtmant. A kőparton lent egy óriás, faragatlan gránitdarabon állott; egyik kezében egy papirtekercset tartott, a másikkal előre mutatott, parancsot osztogatva a munkásoknak, kik csolnakokról nehéz vaslemezeket szállítottak át az új emelőgép segélyével.

A szürke nyári ruha szorosan simúlt Mordtmann karcsú alakjára; fején különös alakú angol kalapot viselt, mely pompásan állt neki; térdnadrágban volt, de a magasszárú csizmák helyett, a meleg száraz idő miatt, vitorlavászon cipőt viselt sárga csattokkal.

A munka megszemélyesítését nem lehetett volna előkelőbb alakban elképzelni. Az erős gránittalapzaton állva, rajztekercsével kezében, értelmisége magasan kiemelte a többiek közül, s olyan volt, a milyennek egy XIX. századbeli mérnöknek lennie kell.

Mikor másodszor rápillantott Wenchére, leugrott a kőről; mert mindjárt először észrevette volt fent a dombon, és akkor lépett fel a gránitdarabra. Gyorsan elébe sietett, és vidáman üdvözölte saját birodalma területén; azonnal meg akart mindent mutogatni.

- De úgy láttam, dolga volt; félbehagyhatja a munkát a nélkül, hogy zavar álljon be? Nem szeretném, ha miattam...

- Oh, nem olyan fontos; most már elindítottam a gépezetet, nálam nélkül is tovább fog forogni.

Igen, ez igaz, - gondolák a munkások; - nem tudták az elébb eltalálni, hogy a főnök - a mint Mordtmann-t nevezték - miért ugrott fel egyszerre a kőre, s miért kezdett el mutogatni és parancsolgatni; de a mint a hölgyet meglátták, mindent megértettek.

Kettesben mentek az épületek közt tovább, és Mordtmann mindent megmagyarázott. Wenchét nagyon mulattatták ezek az új ismeretlen benyomások; a férfi pedig az ő kissé fonák kérdéseire mulatott.

Ennélfogva nagyon sokat nevettek és vidám, fesztelen hangulatban értek az irodai épületekhez, a hol Mordtmann felkérte Wenchét, hogy lépjen be hozzá és ízlelje meg portói borát.

A gyár órája ezalatt deket ütött, s a munkás nép nagy tömegben özönlött a város felé és a munkáslakokhoz, a hol étkező helyiség is volt.

Az irodai személyzet is eltávozott akkorára, mire a főnök és Wenche asszony az épülethez értek; a folyosó, mely a Mordtmann magánlakására vezetett, telve volt egyes aczélból vagy fényes sárgaréz-ből készült géprészekkel, melyeket egyelőre itt helyeztek biztonságba; Mordtmann bocsánatot kért, hogy olyan szűk a hely.

A főnök irodája volt egyedül teljesen készen az egész gyárban - angolos kényelemmel és csinnal berendezve.

Mikor Wenche asszony a zöld bőrrel bevont pamlagra leült, kissé mégis aggodalmaskodni kezdett. Olyan csendes és néptelen lett egyszerre minden, nem hangzott többé a vaslemezek zörgése, sem a kalapácsütések lármája, egyetlen egy hang sem, - csak néha hallott odáig valamelyik munkás gyors lépése, a mint ebédre sietett.

- Nekem is mindjárt mennem kell, - mondá, feloldva kalapja szalagját. Nagyon meleg volt.

- Oh Istenem - van még elég időnk; férje bizonyosan nem jön haza ebéd előtt?

- Nem - Carsten különben is ma iskolafelügyelői tisztjét teljesíti, - felelt vidáman, de abban a pillanatban megbánta; mert azonnal észrevette, hogy a másik úgy fogta fel e mondást férjéről, mintha ez közös nevetség tárgya lenne; pedig ezt épen nem akarta.

- Férje általában, úgy hiszem, sokkal jobban elfoglalja magát, mint kellene.

- Jobban mint kellene?...

- Úgy értem, hogy ha valakinek olyan felesége van, mint ön - asszonyom! - Ha egy férfi ilyen szerencsés lehet, azt hiszem...

- Kérem, kérem, Mordtmann úr! Csak mindig a helyes úton.

- Hiszen épen ön kívánta, asszonyom, hogy ne legyek nagyon helyes.

- De most már az ellenkezőt kívánom, legalább ebben az egy pontban - érti?

- Nem értem, de engedelmeskedem. Különben is nincs olyan a világon, a mit egy szavára...
- Ne vesztegesse a szavait, hanem igya meg a borát.
- A szerelem ellen nagyon gyenge orvosság a bor - asszonyom.
- Bah! - felelt ez, megfordult és kalapját megigazította.
- El akar menni? - haragszik rám?
- Nem, nem haragszom; de félek, hogy nemsokára kényszeríteni fog rá.
- De miért? - csak nem tilthatja meg, hogy szeressem.
- Mordtmann úr! Ez igazán helytelen volt; ostobaság öntől, hogy barátságunkat eljátszotta; bocsásson, most már megyek.
- Csak azt mondtam, a mit már régóta tudott, - felelt a férfi tiszteletteljesen, de leverten, mialatt kinyitotta az ajtót Wenche előtt. - Megengedi, hogy hazakisérjem?
- Nem, - felelt Wenche, és gyorsan elment előtte; de nagy sietségében, a mint haragosan távozni akart, beleütközött egy géprészbe, mely a folyosón fel volt támasztva; erős surlódó zaj hallatszott, mintha valami le akarna csúszni; abban a perczen Mordtmann megragadta Wenchét és derekánál fogva visszarántotta a szobába; már a másik perczen valami nehéz tárgy esett végig a küszöbön.
- Bocsánat, - szólt Mordtmann, és visszatámasztotta a nehéz acélrudat a falhoz. - Igazán nem jó helyen vannak itt ezek a dolgok; kérem, csak vigyázzon és szorosan a fal mellett menjen végig.
- Szent ég! - kiáltott Wenche, ki alig jött magához az ijedtségtől és kire nagy hatást tett a férfi nyugalma; - álló helyemben agyonüthetett volna; ez ugyancsak veszedelmes ház!
- És nagyon szerencsétlen látogatás, - tette hozzá a másik, meghajtva magát, a mint Wenche kilépett a kapun és kívül megállt a kőlépcsőn, mialatt keztyűjét begombolta.
- Nos, mi lesz? - kérde ez, a nélkül, hogy feltekintene; - velem jön a városba vagy nem?
- Hiszen megtiltotta...
- Igen, de azóta megmentette életemet, - felelt Wenche nevetve; - és természetesen *arról* a dologról egy szót se többet.

Mordtmann mindent megígért és kalapjáért futott.

Wenche asszony meglepetésére, meg is tartotta ígéretét; vidáman beszélt, a nélkül, hogy bármilyen célzást tett volna; még szemeiben sem volt olyan kifejezés az elváláskor, mi a legkevésbé is kellemetlenül érinthette volna Wenchét.

Wenche asszony nagyon meg volt elégedve önmagával; most már egyszer mindenkorra visszautasította Mordtmannt; de vele is meg volt elégedve, mert, úgy látszott, megértette, hogy minden udvarló törekvése hiábavaló. Így megmaradhat barátjának, az eddigi kellemes, fesztelen találkozásokat folytathatják s nem kell aggódnia, hogy a barát túl fog menni a kiszabott határokon.

A legjobb kedvvel érkezett haza; már régen nem érezte magát ilyen könnyűnek, vidámnak, fiatalnak; - lelkiismeretét is megnyugtatta; most már határozott válaszával mindent rendbe hozott.

Leült a zongorához játszani, míg férje és Ábrahám hazajönnek; de csakhamar felállt és a tükör előtt haját kezdte rendezgetni, halkán dúdolván magában.

Ezalatt Ábrahám beszorítva ült tanuló társai között, míg atyja a polgármester mellett foglalt helyet. Az iskola díszterme tömve volt gyermekekkel és felnőttekkel, kiállhatatlan hőséggel és fojtó gőzzel.

A fáradhatatlan igazgató a katedrán állt, és a bizonyítványokat osztogatta szét, mindegyik fiút olyan sorrendben szólítva elő, a milyen tanuló volt.

Először néhány szót intézett az eltávozókhoz, kik az egyetemre készültek; azután a negyedik osztály első tanulói jöttek, majd a harmadik osztályból azok, a kik átmentek a vizsgálaton.

- Broch Egede János! - kiáltott a rektor, mert ő volt az «első kitűnő»; de ő utána Lövdahl Knorr Ábrahám következett.

Ábrahám meglepetten ugrott fel; nem is álmodta, hogy második lehessen, habár derekasan tette le a vizsgálatot. Beletelt egy kis idő, míg ki tudott jönni a padból a fiúk közül; atyja követte szemeivel, hogy intsen neki, de Ábrahám nem nézett fel.

Az igazgató átnyújtotta a bizonyítványt és így szólt:

- Szorgalmas voltál, Ábrahám, ennél fogva meg voltunk elégedve a vizsgálatoddal, bár jobban meg lehetnének tanítói más tekintetben is elégedve veled a jövő évben, mint a múltban.

Ábrahámnak minden öröme oda volt; visszatántorgott helyére, és úgy érezte, mintha egyszerre nagy hideg és halotti csend terjedt volna el az egész teremben, azoktól a hideg pillantásoktól, melyek bűnös fejét érték.

Lövdahl tanár erősen köszörülte a torkát; azt találta, hogy már elég lehetne ebből a dologból; egyáltalában nem szerette, hogy fiát nyilvánosan megbélyegezzék.

A bizonyítványok felolvasása tovább folyt; atyák és anyák izgatottan figyelték, hogy mikor kerül rá a sor arra a névre, melyet vártak. Míg kedves fiuk a katedra elé állott, felélénkült az arcuk; de azután visszasüllyedtek előbbi közönyösségükbe: oly meleg és kényelmetlen volt a terem; csak már vége lenne az egésznek, hogy az igazgató elmondhatná beszédét!

De a kisebbekre másként hatott a bizonyítvány felolvasása. Becsvágy és hiúság, csalódás és kétségbeesés, egészen le az érzéketlenségig; - rosszakarát és gyűlölet, elbizakodottság és káröröm, fel a bosszúállásig - járta keresztül a sűrűn egymás mellett levő fejcskéket; az életre előgyakorlatul szolgálhatott ez a könyöktaszigálók küzdelem az előrehaladásért, - hacsak egyetlen lépéssel is. Az egyenlőséget és barátságot el kell felejteniök a rangért és dicsőségért való küzdelemben, hogy megtanulják felfelé az irigységet, lefelé a megvetést érezni.

És a mint egész év alatt semmit sem mondtak vagy tettek arra nézve, hogy a tudomány fáradságos megszerzését az öröm és testvériesség közös munkájává tegyék, úgy a befejezésnél sem hangzott egyetlen szó, mi a tudományban a testvériességre és egyenlőségre mutatott volna rá; sőt ellenkezőleg, még ezt is arra használták fel, hogy gondosan szétválaszszák és osztályozzák általa őket - felfelé és lefelé.

Végre mind a háromszáztizenkilencz bizonyítványt felolvasták és szétosztották; az igazgató megtörülte kopasz tarkóját, és egy-egy fél lat burnóttal ajándékozta meg mindegyik orrlyukát.

Azután elkezdte nagy beszédjét, - először az eltávozókhoz intézve szavait - négy hosszú halvány fiatal emberhez, négy hosszú fekete kabátban; úgy álltak ott, mintha kemény papírból lettek volna kivágva.

Ha a fát gyümölcséről lehet megismerni, különösnek tetszhetik, hogy ez az egész nagy, tudományos apparátus, túltömött osztályaival, nem volt képes e négy díszpéldánynál többet átszolgáltatni az egyetemnek.

De a Parnassusra nehéz feljutni, és sok elesik útközben; de a kik aztán a célra elérnek, azok valóságos tudomány-kivonatok.

Az igazgató azt a kívánságát fejezte ki, hogy a négy példány dicsőséget hozzon az iskolára; a mellett kérte őket, hogy őrizzék meg a gyermekes kedélyt és hitet, melyet az iskolából magukkal visznek. Azután kifejtette az iskola fogalmát és tételül a szó eredetét választotta:

- Az iskola, - mondá, - olyan szabad köztársaság, hol a fiatalság még érintetlenül az élet gondjaitól...

- Tisztelem én az ilyen szabadságot - mi? - sugá Kruse Morten Ábrahámnak.

De ez meg sem moczczant, egyetlen vonása sem változott. Még azt hihetnék, hogy ő nyugtalanodik, ezt pedig nem szeretne volna. Miután elérte azt, hogy második lett, nem akarta kockára tenni sikerét. Ezalatt az igazgató azt beszélte, hogy az iskola előkészítés az életre, és ennél fogva főleg az erkölcsiségre nevel.

- Ez a kifejezés, - folytatá, - melyet a mi nagy tanítóink, a görögök és rómaiak a nevelés legvégső és legnemesebb céljaként jelöltek meg, korántsem éri el a nevelés azon eszményét, melyet mi tartunk szem előtt. Mert mi felettünk a kinyilatkoztatás napja ragyog; mi nemcsak szürkületként sejtjük a földi lét mögött az életen túli magasabb létet, hanem fényesen, szabadon és pompásan nyílik meg előttünk a földöntúli hazára való kilátás. Nem csak polgárokat, nem csak embereket, hanem mindenekfelett keresztyéneket nevelünk a fiatalságból, mert a vallás fényének kell a tudományt bevilágítani és igazságainak abban kell kezdetét, magyarázatát találnia és tetőpontját elérnie.

A kisebbek álmosan bóbiskoltak a melegtől és a hosszú beszédétől, mely olyan unalmas volt, akár egy prédikáció; a nyári nap keresztülsütött a vékony függönyökön, halványkék, halottias világlátással árasztotta el a tanítók fekete csoportját, kik a katedra baloldalán gyűltek össze.

A sündisznó egyenesen állva aludt - legalább az iskolában azt beszélték, hogy erre is képes; Ábel tanár a hölgyeket vette szemügyre; Borring segédtanár elbujt a szegletbe s a többiek háta megett megragadta az alkalmat, hogy egy tollat megheggyezhessen. Csak a vakbarát merült el gondolataiba és ijesztő, ájtatos torzképeket vágott az igazgató keresztyéni beszédjénél, a mik nagy mértékben mulattatták kedves tanítványait.

De mindannyin látszott, hogy szívéből unják az egészet és alig várják, hogy vége legyen a komédiának.

- És ti, kedves társaim, - mondá az igazgató meghatott hangon, - ti, a kik azt a nehéz, de szép feladatot választottátok, hogy a fiatalságot az ismeretek és erkölcs útján ilyen keresztyéni szellemben vezessétek, adjon a Mindenható nektek erőt, hogy ugyanazzal a szeretettel, szorgalommal és komolysággal szentelhessétek magatokat annyi felelősséggel járó életcéloknak ezután is. Fogadjátok az iskola köszönetét és az enyémet az elmúlt évért, és adja Isten, hogy egészségesen találkozzunk együtt jövőre is, hogy Jézus nevében elől kezdhessük a nagy munkát.

Azután a gyermekekhez fordult és kérte őket, hogy a keresztyéni tettekben és Isten szolgálatában gyakorolják magukat, mint a keresztyén világ gyermekeihez illik.

Ennél a pontnál az anyák sírni kezdtek, míg az igazgató tovább beszélt a gyermekekről, a gyermeki hitről és gyermeki szívről. És végre egy forró imádság után felállt az egész osztály és énekelni kezdett:

Őrizz meg minket, oh atyánk,
Te, ki világokat teremthetsz -

mire az igazgató még egy miatyánkot elmondott - és az ünnepély valahára véget ért.

A kimenetelnél nagy volt a tolongás, mert semmiféle hatalom sem tarthatta volna vissza a gyermekeket. Ellenére annak, hogy parancs szerint a tanulóknak várni kellett addig, míg a hölgyek és a hallgatók elhagyják a termet s csak azután volt szabad nekik a legnagyobb rendben és osztályonként távozni, mégis a legtöbben elfutottak helyeikről, a hölgyek közé furakodtak, és eltűntek.

Felmelegedve, kisírt szemekkel jutottak ki az anyák a teremből - az apák közül nagyon kevés jelent meg; - pedig milyen szép volt a fiatalságot így egybegyűlve látni, és milyen meghatóan beszélt az igazgató. Egy célzást elhagyhatott volna ugyan a végén, tudniillik mikor azt állította, hogy nagy közöny uralkodik a szülők között az iskola tevékenysége iránt, mert ez semmiesetre sem vonatkozhatik rájuk; inkább azokra a szülőkre illett, a kik nem jelentek meg, - mint például Lövdahlné asszony. Ez annál inkább illetlen volt tőle, mert a férje iskolafelügyelő! De hát persze ő ott sehol sem látható, a hol Isten ígését hirdetik.

Gyermekek és felnőttek kiözönlöttek az iskolakertbe; a jó gyermekek szépen szüleik mellett mentek, összehajtott bizonyítványokkal kezükben; mások a magukét az iskola mögött széttépték és összetaposták; némelyek indián diadal-ordítások és ugrálások közt rohantak el; csak a négy kemény fekete kabátos követte a tanítók csapatát, hogy a rektor szobájában egy pohár bort felhajtsanak.

Ábrahám hazament atyjával. Lövdahl tanár meg volt hatva; mialatt egymás mellett mentek, így szólt fiához:

- Derék fiú vagy, Ábrahám; most már látom, hogy igyekszel kijavítani azt, a mi helytelent elkövettél. Így hát nem fogunk többé arról a dologról beszélni. Majd szólok az igazgatónak is, hogy ne érintsük többé az elmúltakat.

Ábrahám kiabálva rohant be anyjához:

- Anyus - anyus! a második lettem!

Wenche asszony ragyogó arcczal futott eléje, megfogta, megcsókolta, és körültánczolt vele a szobában; s mikor a tanár is belépett szokásos mondásával: - Csitt - gyerekek! - Wenche nevetve nézett rá, és fia karján bement az asztalhoz.

A tanár bort hozatott; valóságos kis családi ünnepélyt rendeztek. Ábrahám oly könnyűnek érezte magát, mint a madár, s mikor a tanár kocczintott vele, azt gondolta, hogy mégis csak az ő atyja a legnagyobb és legkitűnőbb ember a világon.

De ma anyjához is nagyon vonzódott, jobban mint valaha. Tulajdonképen mindkettőt nagyon szerette, és csak úgy úszott a boldogságban; a mi elmúlt, az csak sötét emlék maradt, melyet el akart felejteni örökre.

- Nem mindig mondtam, - szólt a tanár, mikor Wenche elbeszélte, hol járt, - hogy mégis nagyon érdeklődöl te a gyár iránt?

Wenche csak nevetett és nem mondott ellent; ma oly szokatlanul könnyűnek és boldognak érezte magát.

IX.

Ábrahám confirmációját mindig halasztgatták, vagyis helyesebben szólva, mindig csak beszéltek a dologról.

A tanár nagyon jól tudta, hogy Wenche minden erejéből ellene fog szegülni, mert fia kicsi korától fogva mindig azt mondta, hogy Ábrahámot nem fogjuk confirmáltatni.

Férje csak fejét hajtogatta és nem felelt; azt gondolta, hogy majd eljön annak is az ideje; nem szeretett kellemetlenséget okozni magának, addig míg valami módon kikerülhetne. Ennélfogva hagyta a dolgot nyugodni, míg csak Ábrahám tizenhat éves nem lett; ezt a kort tartották a városi szokás szerint a confirmáció idejének.

És most ősszel be akarta iratni fiát, mert hogy Ábrahám confirmációra megy, azt épen olyan erősen feltette magában, mint a mennyire felesége ellenezte.

Egy reggel öltözködés közben - Ábrahám már elment volt az iskolába, - a tanár egészen nyugodtan és természetesen hozta fel a dolgot:

- Arra gondoltam, hogy már most Ábrahámot is be kellene iratni Sparre esperesnél.
- Beiratni az esperesnél? Ugyan mit akarsz ezzel? - Wenche gyorsan megfordult a széken; épen a tükör előtt ült, és nagy haját fésülgette.
- A confirmációra, kedvesem; talán nem is tudod, hogy már tizenhat éves lesz.
- Talán inkább te felejtetted el, hogy régen megbeszéltük, hogy Ábrahámot nem fogjuk confirmáltatni.
- Megbeszéltük? Nem, Wenche, ezt soha se tettük.
- De nem mondtam el százszor is, hogy nem fogjuk confirmáltatni?
- Igen, - de ez még nem megbeszélés.
- De te is beleegyeztél! Legalább soha sem ellenkeztél egy szóval sem.
- Mert soha sem akartam egy szót se vesztegetni rá addig, míg nem volt szükséges. De magad is beláthatod, sőt ismerve engem, tökéletesen meg lehattél róla győződve, hogy a fiút confirmáltatni akarom, az illemmel és szokással megegyezően.
- Oh Carsten, hogy hozhatod az illemet és szokást elő ilyen komoly dolgoknál.
- Igyekezzünk heveskedés nélkül megbeszélni ezt a komoly dolgot, kedves Wenchém, mert a heveskedés soha sem használ. Gondold meg, hogy van-e jogod fiadat ilyen kivételes helyzetbe hozni, mely a legtöbb esetben kellemetlenséget fog okozni neki és akadályokat fog elébe gördíteni az életben?
- Épen ez által fogok nagy jót tenni vele, ha megakadályozom, hogy olyan képmutatóvá és hazuggá legyen, mint a többiek.
- Nagy szavak, kedves Wenchém! Úgy látom, azt véled, hogy fiad soha sem volt, és soha sem lehet egyéb, mint saját magadnak képmása.
- Mit értesz ezalatt?
- Nem gondoltál soha sem arra a lehetőségre, hogy Ábrahám keresztyén legyen? Igen - már látom, mit akarsz mondani; tudom, nem sokat adsz az én keresztyén hitemre; de hát azt nem tudod elképzelni, hogy Ábrahám őszinte keresztyén lehessen?

- Igen, - felelt Wenche asszony, és elgondolkozva nézett maga elé; - nagyon sokszor gondoltam erre is, és ne hidd, hogy valaha ellene szegülnék hitének, vagy szerencsétlenségnek tartanám akár magunkra, akár ő reá nézve. Hiszen előttem az őszinteség a fődolog. Habozás, hazugság és képmutatás! - csak ezeket szeretném távol tartani a fiam jellemétől.

- Igen, de ha teljes őszinteséget akarsz, teljes szabadságot is kell engedned.

- Épen azt akadam, - válaszszon tetszése szerint.

- Bocsáss meg, de nem engeded meg neki a szabad választást, ha épen azt a fejlődési fokot zárod el előle, melyen a fiatalság többi része átmegy.

- De épen ez a fejlődési fok - a mint nevezed - a hazugsághoz vezető lépcső; erről meg vagyok győződve.

- Azt nem kétlem, Wenche. Sokat lehet érvelni a confirmatio ellen, az igaz; de most nem a te hitedről, nem is az enyémről, hanem az Ábrahám hitéről van szó. Nem is azért akarom, hogy fiam keresztyén szellemben legyen nevelve, mert én magam - hm - - (tekintete találkozott a Wenchéével a tükörben) - nos, igaz, hogy én magam nem vagyok nagyon vallásos kedélyű, épen úgy mint te nem vagy az; de sem nekem, sem neked nincs jogunk ahhoz, nézetem szerint, hogy bármit is elraboljunk tőle, a mi választását megkönnyebbíti; olyanra meg épen nem kényszeríthetjük, a mi a választást lehetetlenné teszi. Nem járhatnánk el helyesebben a fiúval szemben, mintha azt mondjuk neki: Aláveted magad ennek a próbának, vagy talán már választottál is?

- Egészen kifordítod a dolgot - Carsten.

- Nem én! De Ábrahám elég nagy arra, hogy megértse, miről van szó; ezért vártam ennyi ideig. Most pedig hagyjuk rá, hogy válaszszon saját belátása szerint a confirmatióra nézve. Azt hiszem, hogy ebbe erős igazság- és szabadságérzeted is beleegyezhetik.

- Legyen hát - válaszszon ő maga, - kiáltott Wenche, de azonnal hozzátette: - Oh nem, ez nem ér semmit; ilyen gyerek természetesen azt fogja választani, hogy olyan legyen, mint a többiek, csak békében maradjon. Nem, nem - Carsten, nagy vétet követünk el, ha a helyett, hogy felnyitnánk fiunk szemeit, egyenesen a hazugság és képmutatás útjára küldjük.

- Ugyan mondd csak Wenche, meddig akarod fiadat a saját belátásod szerint vezetni? Majd annak idején feleséget is magad akarsz neki választani?

- Ugyan Carsten, hát nem mindig én vagyok legjobban rajta, hogy meglegyen a szabadsága?

- Különös szabadság! - Ha Ábrahám csakugyan azt kívánja, hogy confirmáltassék...

- Akkor azért fogja tenni, mert még nincs elég esze hozzá.

- És ha majd egynéhány év múlva sem lesz elég esze, s olyan asszonyt fog választani, a kiről épen úgy, szentül meg leszel győződve, mint rendesen, hogy boldogtalanná fogja tenni fiadat - akkor mi lesz?

- Igazán lehetetlen valamit megbeszélni veled, Carsten; mindent összekeversz.

- Csak ne heveskedjünk ok nélkül. Azt találom, hogy eddig elég nyugodtan és komolyan beszéltük meg a dolgot. De kérdés, hogy én keverek-e mindent össze. Nem hihetőbb-e az, hogy nagy szeretetteddel önkénytelenül összevegyítéd azt a zsarnokságot, melyet - megbocsáss - de nem lehet elválasztani a szeretettől. Vajjon nagy buzgalmadban, hogy fiadat a leghelyesebb úton vezesd, nem ragadtatod-e el magadat; nem akarsz-e mindent magad kiválasztani számára, - holott magad mondod leggyakrabban, hogy legjobb az embert saját szabadságára bízni.

- Szívesen nyugodt leszek, Carsten, s nem akarlak megbántani azzal, a mit mondok: de veled igazán lehetetlen valamit megbeszélni, mert az ujjad körül tekered az embert, és mindent kiforgatsz a maga valóságából. Soha sem hittem volna, hogy valaha belenyugodjam a fiam confirmációjába, és most mégis azt találom, hogy van valami igaz abban, a mit mondasz.

- Igen, sőt azt találom, hogy most az én ajánlatom felel meg jobban a te elveidnek, - felelt a tanár, ki most már egészen felöltözködött és menni akart.

- De azt megmondom előre, - kiáltott fel Wenche egyszerre, mikor már férje az ajtóban állott, - hogy fenn fogom tartani anyai jogomat, és azon a reggelen, melyen Ábrahám a templomba menne, ezt a szerencsétlen fogadalmat letenni, kikérdezem, hogy tudja-e, mit csinál? És ha nem tökéletesen igaz és tiszta hitű, akkor sem te, sem a világ valamennyi papja el nem fogja vinni fiamat, hogy hazug fogadalmat tegyen le.

- Azt teheted, a mit jónak látsz, - felelt férje távozás közben; az idő úgyis mindent megmutat, gondolá; addig is elért annyit, a mennyit akart.

De Wenche asszony nyugtalan és rossz kedvű maradt; kellemetlenül érezte, hogy férje kicsalta ezt a beleegyezést fia confirmációjához - melyet mind közt a legnagyobb szemfényvesztésnek tartott.

Később Mordtmannal is beszélt a dologról, a ki teljesen igazat adott neki, csak hogy erőteljesebb szavakkal fejezte ki magát, bár tulajdonképpen ez a kérdés nem érdekelte olyan közelről.

Wenche egy este behívta magához Ábrahámot, míg a tanár a klubban volt.

Kifejtette előtte, a mennyire csak tudta, hogy mit tart erről a papok találmányáról, a mit confirmációnak neveznek.

Megmagyarázta neki, hogy az a fogadás, melyet a még fejletlen gyermekektől követelnek és fogadnak el, nem más, mint a legaljasabb játék a komoly és szent dolgokkal. És mikor a fiatalságot nyájankint vezetik be az életbe, egy nagy hazugságon keresztül, ez nem más, egyáltalában nem lehet más, mint a legrosszabb hitszegés - mindaddig, míg a valódi keresztyéni hit követelményei fennállanak az emberekkel szemben. Nyílt szemekkel akar-e ezen átmenni, vagy már választott?

És ha félelem nélkül meri azt választani, hogy átmegy az életen e nélkül a fogadalom nélkül, - melyet csak azért tesznek, hogy annál könnyebben megtörhessék, - ha ezt választja, mindig számíthat anyja hű támogatására.

Ábrahám lesütött szemekkel ült előtte, a nélkül hogy felelne, a nélkül hogy félbeszakítaná. Mindig kínos volt reá nézve, ha a vallásról beszéltek előtte. Az iskolában ezt is úgy tanították, mint akármelyik más tantárgyat, csak az igazgató tartott beszédjeiben - vagy ha valami helytelen dolgot megrótt - beható vallásos intelmeket; atyjától is hallott néha napján ilyen mondásokat: a mi Urunk őrizzen meg attól - vagy más hasonlót.

Ábrahám tudta ugyan, hogy kell állani, s milyen arcot kell mutatni ilyen alkalmakkor, sőt helyes hanghordozással is tudott felelni rá, de mindig kellemetlen volt neki, ha ilyen adta elő magát.

De legnehezebb helyzete volt az anyjával szemben, mert ő előtte hiába hozta fel a szokásos mondásokat, sőt a hanghordozással sem volt megelégedve. Már pedig hogy feleljen egész komolyan az ilyen kérdésekre?

Persze, hogy akar confirmációra menni, épen úgy mint a többiek; eddig is kellemetlenül érezte, hogy e tekintetben a legutolsó kortársai között. Hiszen ez egészen magától érthető. Csodálatos, hogy az anyja most mint valami olyan rendkívüli dolgot adja elő, mely forduló pontot képez életében.

És mialatt Wenche asszony ilyen komolyan és elfojtott hangon beszélt arról, hogy igaznak és becsületesnek kell lennie, akármelyik hitben akar neveltetni, vagy ha egyáltalán semmiféle hitben sem - Ábrahám arra gondolt, hogy milyen különös és felfordult dolog az, hogy éppen anyja beszél így.

Az igazgató, a kit az egész világ úgy ismert, mint a szokásosnál is istenfélőbb embert, saját atyja, a ki a maga módja szerint szintén vallásos volt - éppen annyira, a mennyire azt Ábrahám is kíváncsnak találta, - és azonkívül minden keresztyén ember a városban nagy tiszteletben tartotta a confirmatiót, sőt minden szót, a mit e szent cselekedet ellen mondanának, mindenki egyenesen vallásellenes gúnynak tekintené.

De hogy éppen anyja, ki maga is gyakran mondta, hogy gyengén áll hit dolgában - és a világban még sokkal rosszabb czélzásokat is hallott róla - hogy éppen ő, ki maga sem hitt ezekben a dolgokban s ennél fogva igazán meg sem érthette - tartotta sokkal komolyabbnak, nagyobb jelentőségűnek a confirmatiót, mint maguk a hívők, ezt igazán különösnek találta; és nem tehetett róla, de ezek a gondolatok kissé türelmetlenné tették. Hogy követelhetett az, a ki maga nem hitt - többet mint a legjobb a valódi hívők közt.

De Wenche is türelmetlen lett, mikor fia még mindig olyan feszesen és hallgatagon ült mellette, mint egy bot.

- Felelj, Ábrahám, mit választasz? Akarsz-e confirmációra menni vagy nem?

- Nem tudom, - felelt Ábrahám.

- Igen, de tudnod kell; most már elég nagy vagy és megértheted, hogy magadnak kell határoznod. Gondolkozz felette pár napig. De neked is megmondom azt, a mit apának mondtam; az nap, mikor a templomba akarsz menni, előbb meg kell gyónnod nekem és ha nem jelentheted ki teljes őszinteséggel anyádnak, hogy: igen, le akarom és le tudom tenni ezt a fogadalmat, - nem fogsz a hazugság ez ünnepére elmenni; az oly bizonyos, mint hogy Wenche a nevem.

Egy idő múlva haza jött a tanár is; azután megebedeltek és más tárgyak jöttek szóba; csak Ábrahám járt-kelt néhány napig gondolkozva, s a választással kínozza magát.

Persze, hogy akart a confirmációra menni! Mikor az iskolában megkérdezték tőle, hogy fog-e az ősszel a lelkészhez járni, azt felelte: igen. Még csak pár hét választotta el a beiratástól, de sem anyja, sem apja nem kérdezősködött. Így tartott ez egy ideig.

Az iskolában semmi különös nem történt; csak több latint és görögöt kellett a felsőbb osztályban tanulni. Lassankint jó barátságba jött Brochhal, a kit régebben ki nem állhatott. De most egymás mellett ültek az osztályban mint legelső és Ábrahám szorgalmas maradt tovább is.

A kis Marius semmi nyomot sem hagyott maga után. Eltűnt, helyét betöltötték, a hullámok összecsaptak fölötte és soha sem említették még nevét sem, mert mindannyian elfelejtették. A napi munka, mely ugyanabban a szobában, ugyanazokban az órákban, hasonló tantárgyakkal, ugyanazoknak a tanulótársaknak, tanítóknak és szomszédoknak a körében folyt le, gondolataikat annyira elfoglalta, hogy nem voltak képesek azzal foglalkozni, a mi már nem létezett. Gottwald Mariusra legfeljebb úgy emlékeztek vissza, mint egy kis fiúra, a kit ezelőtt régen ismertek, mikor még maguk is kicsik voltak.

Az egyetlen, ki megőrizte emlékét, Ábrahám volt. De nem csak azt az emléket, hanem azt is, mely még most is bántotta, s melyre lehetőleg keveset akart gondolni.

Gottwaldné asszony, a kinek most már egyetlen gondja, foglalkozása a kis Marius emléke volt, erősen ragaszkodott fia legjobb barátjához és ha észrevette az utcán Ábrahámot, kiszaladt eléje a kapuba vagy kopogtatott neki az ablakon át.

Ábrahám nem örült ennek; nem szerette volna, ha meglátják, hogy Gottwaldnéhoz megy s nem nagy kedvvel hallgatta a jó asszonyt, a ki, ha maga mellé ültethette a pamlagra, azonnal Mariusról kezdett beszélni. Hiszen egész nap egy szót sem szólhatott senkivel arról, a ki éjjel-nappal foglalkoztatta gondolatait.

A milyen elvonultan élt és félénk volt, nem tett szert barátnőkre sem. Csak este jöttek el a régi rendes vendégek: a szégyen, harag és megbánás nehéz gondolatai a kis szobába, körülültek a falnál és mereven bámultak rá.

De egy új vendég is jött, mely kegyetlenebb volt, mint a többiek. A keserű szemrehányás, hogy hiúságból többet akart taníttatni fiának, mint a mennyit szegény kis feje elbirt; de erről soha sem mert beszélni.

A helyett minden alkalommal ugyanazokat a történeteket mesélte el Ábrahámnak; mindig megkérdezte, hogy úgy-e, a kis Marius volt a legjobb a latinban; és nem győzte eleget ismételni, hogy mennyire szerette barátját, mennyire bámulta, milyen nagyra tartotta. - Igen, annyira ment - és itt nevetett a szegény halvány asszony, rövid, hangtalan nevetéssel - hogy én, bolond, kezdtem féltékeny lenni erre a Löwdahl Ábrahámra. Ide a szószeredete utolsó lapjára nagy betűkkel felírta: «L. Á. a legnagyobb hős az egész iskolában». Ez te vagy - ez ön... - Gottwaldné asszony zavarba jött, nem tudta, tegezheti-e még mindig Ábrahámot, most mikor olyan feszes felnőtt fiatal ember lett.

Arra sem volt képes rávenni, hogy gyakrabban jöjjön hozzá és tovább maradjon, míg egyszerre eszébe jutott, hogy megkínálja borral és kalácscsal; ez segített is valamit.

Így aztán néha eljött Ábrahám magától is, rendesen szürkületkor, és türelmesen ülve hallgatta végig a régi történeteket, sőt néha maga is elbeszélte egyet-mást abból az időből, mikor még együtt voltak, a mivel a szegény Gottwaldnét teljes elragadtatásba hozta.

De Ábrahám mindig csak lopva jött ezekre a látogatásokra és lopva távozott, mert jól sejtette, hogy atyja semmi esetre sem egyeznék bele, hogy fenntartsa az összeköttetést a kis Marius anyjával.

De tizenhat éves korában ki tudna ellentállani a sherrynek és süteményeknek.

Ezalatt Mordtmann Mihály szorgalmasan dolgozott a gyár létesítésén, mely már félig-meddig készen is volt. De mikor az őszi esőzések bekövetkeztek, nem volt többé olyan kellemes a gyárba kijárni, ennélfogva a városban is rendeztetett be irodát a Fortunának.

Csak Wenche asszonynyal nem elégitette ki a viszony sehogy sem; alig haladt valamit előre, sőt talán nem is haladt semmit sem. Pedig kezdte nagyon izgatni a dolog, és azt találta, hogy ezzel a szép érdekes asszonynyal folytatott ismeretség, a kinek annyira elfogulatlan volt a férje - igazán megérdemli a fáradságot. Hogy Wenche is szereti, vagy legalább is nagyon közel áll hozzá, hogy megszeresse, erről meg volt győződve; akárhányszor tapasztalt már kisebb mértékben ilyeneket.

Wenche asszony utóbbi időben valami különös, izgatott, ideges változékonyság hatása alatt volt, és gyakran hallgatag merevségből csaknem kínosan ható bőbeszédűségbe csapott át.

Mordtmann meg volt győződve, hogy ő az oka ennek az izgatottságnak, s még hozzá Wenche éppen ebben az időben oly szép és elragadó volt, hogy a különben elővigyázatos férfi is kezdte elveszteni önuralmát.

A délelőtti látogatások helyét a hosszú őszi estéken a szürkületi bizalmas összejövetelek váltották fel a kályha vörös világánál. Wenche az asztal körül szokott sétálni, míg Mordtmann a tűz világa mellett ült a pamlagon.

A tanár csaknem mindig távol volt ilyenkor; de néha időközben is hazajött, és ebben a helyzetben találta őket, a nélkül, hogy bármelyik fél zavarba jött volna megjelenésekor.

De a Mordtmann Mihály vére mindig izgatottabb lett, míg Wenche nyugodtan, rendszeresen ment el előtte sétája közben.

Ma este Wenche nagyon lehangolt volt; halálról és hasonló szomorú dolgokról beszélgettek, nagy ritkán váltva egy-egy szót, s megegyeztek, hogy az élet nem sokat ér.

De a Mordtmann hangulata nem hasonlított az övéhez, csak Wenchét utánozta. Ő maga telve volt türelmetlen reménységgel; nem számította többé ki a következményeket, nem aggódalmaskodott; valahányszor Wenche elment előtte, mindig nehezebben tarthatta magát vissza, hogy tovább bocsássa, a helyett, hogy karjaiba ragadná.

Egy hosszabb szünet után Wenche megállt előtte s erősen arczába tekintett:

- Miért ül itt így, s miért beszél olyan dolgokat, a miket maga sem hisz?

- Hiszen nem én ülök itt, nem én beszélek! Nem tudom, mit mondok, nem tudom, hol vagyok, nem tudom, mit csinálok, csak azt tudom, hogy így soká ki nem állom...

E szavak közben a Wenche derekát átkarolva, magához vonta térdeire, a tűz fellobogó világánál.

Lehajtotta fejét magához és megcsókolta:

- Minek tagadjuk el többé egymástól, hiszen igaz!

- Igen, igaz, - mormolá az asszony fáradtan és karját a férfi vállára fektette.

De a másik perczben bágyadtan kiszabadította magát és felállt.

- Nem, nem! - mondá még most is félig magán kívül.

Mordtmann felállt és újra át akarta ölelni - szenvedélyes, szerető szavakat suttozva összefüggéstelenül.

- Nem, nem! - kiáltott Wenche hevesebben, mintha álomból ébredne, - ne nyúljon hozzám! - Megőrült? Azt hiszi, két férfit szerethetek?

- De most az enyém vagy - egyedül csak az enyém...

- Nem - nem gondolja meg -

- Gondold meg magad! Nem te védted-e mindig a szerelem jogát?

- De nem most - nem így - ne ejtsen kétségbe, hagyjon békén, jusson eszébe, mi mindent tennénk tönkre; - nem, csak maradjon minden úgy, a hogy volt, vagy ha ez nem lehet, utazzék el! - Kérem, kérem, Mordtmann, hagyjon békében.

- De hát én - én - reám nem gondolsz? Mi lesz én belőlem?

Wenche megfogta a férfi vállait, a tűz felé fordította és figyelmesen vizsgálta arczát. Mindketten röviden lihegve lélegzettek s a férfi arcza halavány, izgatott volt, mialatt érthetetlen szavakat dadogott és az asszony kezeit szorongatta.

- Mit tettem? - kiáltott fel Wenche, mert a szenvedély oly nyilvánvalón, oly őszintén látszott a férfi arczkifejezésén, hogy meghatotta és meggyőzte őt. - Szerencsétlenné tettem mindkettőnket!

- Nem - nem - te választottál és az enyém vagy; ha csak meg nem csalsz.

- Nem csalom meg, kedves barátom!

- Akkor ne félj, tedd meg az elhatározó lépést, - légy az enyém!

- Hallgasson meg! Hallgasson az okos szóra! Hiszen mind a ketten beszámíthatatlan állapotban vagyunk ebben a pillanatban; most én fogok tanácsolni mint idősebb.

- Ah - szakította félbe Mordtmann türelmetlenül; de Wenche ajkára tette kezét.

- Menjen - menjen - kedves Mordtmann és jöjjön néhány nap múlva vissza; - addig mindketten gondolkozunk és megfontoljuk a dolgot. Ne hozzunk szerencsétlenséget egy pillanat mámorában magunkra és másokra. Hallgasson rám, tudja, hogy nekem van igazam.

Mordtmann nem akart ráhallgatni, de Wenche szerető szavakkal és könyörgésekkel az ajtóig tuszkolta; itt még egyszer visszafordult, megragadta és megcsókolta őt, azután kitámolygott az ajtón s félig öntudatlanul ment át az előszobán.

Wenche a pamlagra vetette magát és eltakarta szemeit kezével; - az a csók úgy égette! - Szerette őt! - oly fájdalom volt ebben a gondolatban, és mégis boldog rettegéssel szorította össze szívét, minden eszmét összezavart a fejében.

Képtelen volt férjére és fiára gondolni; és az a bizonytalan aggódás, melylyel egy darab idő óta küzdött, fájdalmasan vegyült közbe kimondhatatlan zavarába.

Férje hazajött, de az előszobából egyenesen saját szobájába ment. Egy kis szekrény volt a falban, melynek kulcsát magával hordta, és melyben egyes ritkább gyógyszereket tartott; a helybeli gyógyszerár nem volt nagyon megbízható.

A tanár valami erősítő cseppeket keresett ki; egy jó adagot víz közé vegyített és kiitta. Azután megnézte magát a tükörben; arcza nagyon halovány volt.

Miután egy darabig állva maradt, kioltotta a világot és a nappalin keresztül hálósobájába ment megmosdani, mint rendesen, ha este a beteglátogatásokról hazajött.

- Jó estét, Wenche. Nem gyújtatod még meg a lámpákat? - kérde, mikor felesége mellett elment.

- Igen, azonnal, - felelt ez a pamlagról, a nélkül, hogy megmozdúlna.

Ábrahám szobájában ült könyvei mellett. Brochhal együtt Kruse Mortennél volt látogatóban és ott szivaroztak; feje forró volt, és egész bőre viszketett - egy cseppet sem érezte magát jól.

- Nos, Ábrahám, - kérde atyja, ki szokása szerint fel s alá járt a két szoba közt öltözés közben, - elhatározta már magadat a confirmációra nézve? Minél előbb meg kell tenned, ha most akarsz beiratkozni - vagy talán nem is akarsz?

- De igen, - természetes, hogy akarok.

- Jól van; a mint láttad, egészen szabadon választhatál; ha akarsz, csak tőled függ. Megmondtad már anyádnak?

- Még nem. - Nem tehetnéd te meg helyettem, apa?

- Nem; minek, fiam? Csak menj be te és mondd meg magad; anyád bent van a szobájában.

Ábrahám félénken ment be.

- Hallod, anyám, - monda, miután egy darabig hallgatagon üldögélt a kályha mellett; - mégis azt hiszem, hogy elmegyek a lelkészhez beiratkozni.

- Igen - gondolhattam volna előre! - felelt Wenche csaknem durván; annyira távol volt gondolataiban ettől a tárgytól.

Ábrahám egészen megriadt.

Hogy fogadhatta anyja így elhatározását, miután előbb oly szeretetteljesen és nyíltan biztósította, hogy szabadon választhat. Épen olyan félénken osont ki, mint a hogy bejött, s már előre borsózott háta attól a reggeltől, mikor anyja majd bejön hozzá és alaposan meggyóntatja.

Mikor Mordtmann Mihály kilépett a kapun, Lövdahl tanárba ütközött bele, a ki épen hazajött.

A tanár a kövezetre ütött botjával és Mordtmann észrevette, hogy valamit elkezdett mondani, de aztán félbehagyta. Homályosan látta, hogy a tanár arcza nagyon szokatlan kifejezésű, mikor felnézett és köszönt.

De sokkal jobban elfoglalta Wenche, semhogy sokáig gondolkozott volna rajta. Gyorsan hazasietett, bezárkózott szobájába, hogy zavartalanul egyedül lehessen boldogságával.

Levetette magát egy karszékbe, de csakhamar felugrott, s hevesen kezdett fel s alá szaladgálni, majd előkereste a Wenche arczképét, beszélt hozzá, kérdezte és felelt helyette - boldogan, minden árny nélkül, büszkén, hogy elérte célját.

De lassankint vére lecsillapult s a tanár többször eszébe jutott. Csodálatos arczkifejezése igazán nyugtalanítani kezdte Mordtmannt.

Lassankint belátta, hogy milyen esztelenül, könnyelműen viselték magukat; - csak egynéhány pillanat különbség, és a tanár oly rendkívüli izgatott hangulatban lepte volna meg őket, melyet nem lehetett volna eltitkolni.

Ennek a viszonynak másként kell alakulni, ha folytatni akarják, s ez az eszme más irányba terelte gondolatmenetét.

Szivarra gyújtott s átengedte magát gondolatainak.

X.

Sparre esperes a confirmálandókat a haugiánusok nagy gyülekezési termében tanította, s bár nagyon sok fiú jelent meg, mégis csaknem üres maradt a nagy, szürke, sokablakú terem.

A tanulók jól elkülönzött padokban voltak elhelyezve.

A katedra előtt levő hosszú padban ültek a népiskolai tanulók, a legtávolabbi szegletekben a westendi és többi külvárosi szegény gyermekek.

A pap jobb keze felől, épen a katedra mellett levő padokon, jól öltözött fiúk foglaltak helyet a felsőbb iskolákból, a diákok a legelső sorban, Ábrahámmal élükön, ki épen a pap mellett ült.

Sparre esperesnek mindig sok tanítványa volt, mert azt beszélték, hogy nála könnyebben át lehet menni, mint a többi papoknál a városban.

A legostobább gyermekek, a kik már kétszer-háromszor próbálkoztak hiába, nála a legkönnyebben átmentek a confirmatió, pedig azt sem lehetett mondani, hogy keresztül nézne az ujjain, a keresztyén vallás tudományának a kedvéért. Csak meg kellett hallgatni ezeket az ostoba fiúkat, mikor a templomban a katekizmusból feleltek, és a Pontoppidan magyarázataiban levő legnehezebb kérdésektől sem riadtak vissza.

Ennélfogva Sparre esperest nagyon csodálták, - az igazat megvallva, talán még jobban is, mint megérdemelte; mert volt egy kis titkos furfang a dologban.

Sparre esperes épen olyan jól tudta, mint valamennyi pap és tanító, hogy a szegény gyermekek közül egyetlen egy fiú vagy leány sem ért egy istenadta szót sem a Pontoppidan biblia-magyarázataiból; ennél fogva csak gépiesen maradhatott meg valami a gyengébb fejekben raktáron.

Így aztán, míg a legjobbak minden kérdésre meg tudtak felelni az egész könyvből, az esperesnek csak arra kellett vigyázni, hogy szóról-szóra adja fel a kérdéseket, - addig a legtöbbször csak egyes részletek találtak termékeny talajra, a könyv többi része egy halmaz kérdőjelként állott előttük.

Nos hát Sparre esperesnek az volt a módszere, hogy kifürkészte az ilyen darabka megtermékenyített talajt a szegény kis agyakban, és mikor észrevette, hogy egynéhány kérdés egész biztonsággal beékelte magát a leggyengébb fejekbe, ezeket felírta jegyzőkönyvébe.

És a nagy napon, mikor a confirmálandókat ki kellett hallgatni az egyházközség előtt, valósággal meglepő volt, milyen könnyedén ugrott át egyik tárgyról a másikra, hogy tette fel összevissza a kérdéseket, és a tanulók mindig jól el voltak készülve a felelettel.

De Sparre esperes nagyon is féltette titkát; a kis jegyzőkönyvben csak a kérdés száma volt felírva, melyet a be nem avatottak szorgalomjegynek tarthattak: félt, mert nagyon jól belátta, hogy ezt az eljárási módot mennyire félreérthetnék és félremagyarázhatnák.

Saját lelkiismerete azonban egész nyugodt volt a dolog felől.

Hiszen a szellemi adományok olyan egyenlőtlenül vannak felosztva, és Pontoppidán sem képes mindenki egyforma könnyen megérteni és megtanulni, - de azért rendkívüli igazságtalanság volna megakadályozni a fiatal embert, hogy az egyházba és az Isteni kegyelembe bejuthasson, mert nincs elég tehetsége a könyvnélkül való tanuláshoz.

Confirmálni végre is okvetetlenül szükséges és mindig kellemetlenséget okoz az előljárásnak, valahányszor valamelyik gyermeket vissza kell utasítani; minek túlságos szigorú követelések által nehézségeket teremteni? Úgyis az együgyűeké a mennyeknek országa.

Pedig voltak ugyancsak együgyűek, és Sparre esperes gyakran restelhetette a dolgot a műveltebb fiúk előtt, kik kaptak az alkalmon, ha nevezhettek. Ennélfogva első napokban kissé tartózkodó és hideg volt Ábrahám iránt is.

Ábrahám szokatlanul nagy volt a többi confirmálandók között, és az esperes nem sok jót hallott róla; az anyja szabad gondolkozását pedig mindenki ismerte és megróta.

De később jó benyomást tett rá a fiatal Lövdahl; tiszteletteljes volt vele szemben és komolyan viselte magát; alig mosolyodott el, ha a hosszú padból valami bolondot beszéltek a világba. A mellett figyelmes volt; felségítette a lelkész kabátját, a könyvet felnyitva adta át neki és rohant lehajolni, ha az írón a földre esett.

Utoljára az esperes megelégedett örömet érzett, hogy ilyen jól nevelt fiatal ember ült mellette. Lassankint bizonyos barátságos szabadkőművesség fejlődött ki köztük, úgy hogy egyetértő pillantást váltottak, ha valami különös adta elő magát felelés alatt, és ha az esperes egy latin idézetet mormolt, Ábrahám lekötelezőleg mosolygott, - akár értette, akár nem.

Így aztán a confirmációra készülés valóságos multságot szerzett Ábrahámnak. Már az is kellemes volt, hogy az iskolából az előadás közepén két-három órára elmehetett, mikor pedig az esperes mellett ült, hízelt hiúságának, hogy itt ő az első.

Pontoppidan magyarázatait már az iskolából könyv nélkül tudta, ennélfogva nem kellett azzal a borzasztó munkával kínoznia magát óra előtt és nem érezte azt a kétségbeejtő aggodalmat feleléskor, melynek hatása alatt a népiskola legvadabb fiai is halványan és szótlanul, ijedtségtől tágra nyitott szemekkel ültek helyükön.

Míg ezekre nézve életük legfontosabb pillanata az volt, mikor tehetségük legkeservesebb megfeszítésével kellett magukat a tűfokán átküzdeniök - addig ez Ábrahámról nézve semmi fáradsággal nem járt, legfeljebb csak unalmas lehetett.

De nem is unta magát, mióta az esperessel olyan jó viszonyba jött; s mikor egyetlen egyszer felelnie kellett, szívesen eltértek Pontoppidan kérdéseitől, hogy inkább theologikus beszélgetést folytasson az esperes vele, mint idősebb a fiatalabbal, míg a többiek szájukat tátották, vagy az asztal alatt olvasták leczkéküket.

Sparre esperes a hit czikkelyeit kérdezte:

- Pedersen Ole Martinus, meg tudnád mondani, hány Isten van?

- Kétféle, úgymint: jó és rossz, - felelt Pedersen Ole Martinus egyszerre.

- Nem, fiam, ez nem jól van; más kérdésre feleltél; melyik kérdésre illik ez a felelet, meg tudná valaki mondani?

- Az angyalokról! - kiáltott egy kis vereshajú fiú a kályha mellől.

- Helyes, Hansen Jens! Az angyalok kétfélék: jók és rosszak; de Isten csak egy - úgy-e bár, Ole Martinus?

- Csak egyetlen egy Isten van, - felelt Pedersen Ole Martinus, ki a legjobb tanulók egyike volt a hosszú padban.

- Hogyan nyilatkozik meg ez az isteni lény az irás szavai szerint?

- Mint egyetlen lény atya, fiú és szentlélek alakjában; de ezek egy személyt képeznek és szentháromságnak neveztetnek.

- Fel tudjuk-e fogni értelmünkkel, hogy Isten csak egy és mégis három?

- Nem, mert ez felette áll értelmünknek, bár nincsen ellentétben vele; épen azért hitcikkely és nem az értelemre tartozik; Isten nem volna Isten, ha eszünkkel felfoghatnók.

- Nagyon jól van, Ole Martin! Jól tudod a leczkédet, csak figyelned kell. Hát te, Monsen Mons! Ezek a szavak: atya, fiú és szentlélek, az Istennek három különböző tulajdonságát vagy nevét jelentik-e?

- Igen, nemcsak a névben van a különbség, hanem a tulajdonságokban is; mert mindegyiknek olyan cselekedetek tulajdoníttatnak, melyek nem illetik meg a másikat.

- Ne siess úgy, fiam. - Miben nyilvánul ez a különbség?

- Nem a lényegben, a mint mondtuk, - folytatá Monsen Mons rohamosan, megállás nélkül, - nem a lényegben, hanem - ha... hanem - a szentírás szavai szerint...

- Nem, nem, Mons, hiszen ez már más kérdéshez tartozik. Nem a lényegben, a mint mondtuk, hanem bizonyos...

- Hanem bizonyos különböző cselekedetekben, mint - mi... mi... mint például ruhák és cipők, - étel és ital - ház és föld - házastársak és gyermekek...

- Nem, nem, Mons, már megint másba csaptál át; - különböző cselekedetekben, melyek mindegyiknek...

- Melyek mindegyiknek személyes tulajdonságát képezik; az atya, ki örökkévaló és teremtő, létrehozta a fiút és a szentlélek mindkettőtől származik. Mindez tisztán felfogható...

- Nem, nem, Mons. - Mindez a hit...

- Mindez a hit titkaihoz tartozik, melyet az értelem nem képes kikutatni.

- Jól van, Monsen Mons, derék fiú vagy, csak engedj időt magadnak a gondolkozásra; de annyira sietsz, hogy mindig más kérdésbe csapsz át. - Itt egy kis különbség van a könyvek közt, a mit a latin tanulók bizonyosan észrevették - és Ábrahám felé fordult. - A népiskolások és a falusiak közül többen régiebb kiadás után tanultak.

Ez is olyan tulajdonsága volt Sparre esperesnek, a mit a többi papok bámultak és irigyeltek.

A legtöbben ugyanis azt gondolták, hogy a keresztyéni ismeretek a hívőknél egyesítő jelentőséggel bírnak, ennél fogva a tankönyveknek teljesen egyformáknak is kell lenni; ezért a Pontoppidan legutolsó kiadása szerint tanítottak, mely állami engedéllyel jelent meg, és mást nem fogadtak el.

De Sparre mindent elfogadott, a mit neki nyújtottak, csak azt kívánta, hogy hiba nélkül felmondják. Csodálatos jártassággal bírt a régi és új kiadásokban, és mindenkinek a magáé szerint fel tudta tenni a kérdést, vagy szájába adta a feleletet.

Mikor a kiadások közt levő különbségről beszélt az esperes, eszébe jutott, hogy van neki egy szerencsétlen tanítványa, a kiről Martens lelkész kijelentette a sekrestyében, hogy javíthatatlan idióta.

Nagy, erőteljes, tizennyolcz éves fiú volt, ki úgy kivált a többiek közül, mint egy óriás, és a kinek kétségbeejtő tudatlansága felett sok elnyomott nevetést hallottak az üres gyülekező terem falai.

Maga az esperes is kezdett kétségbeesni. Mind a mellett nagy fáradságot vett magának és erősen megfigyelte azokat a szaggatott mondatokat és egyes szavakat, melyeket a szegény Osmund minden kérdésnél rendszertelenül a levegőbe repített. Végre remélni kezdett, hogy megtalálta a fonalat, s ma próbát akart tenni. Egy kissé eltért a szentháromság kérdésétől, hogy megtehesse kísérletét.

- Te Sauamyr Asbjörnson Osmund, - kezdé a lelkész lassan és barátságosan, hogy időt engedjen a fiúnak összeszedni magát. - Meg tudnál fiacskám felelni erre az egy kérdésre: Melyek az úgynevezett evangéliumi kegyelmek?

Sauamyr Asbjörnson Osmund egy pillanatig mozdulatlan maradt, azután egyszerre elkezdte, egyhangúan, de biztosan, mindig éneklőbb hangba menve át, - megszakítás nélkül, a meddig ki nem fogyott a lélegzete:

- Ezek a krisztusi igazság, a bűnbocsánat, a választottak kiválasztása, Isten atyai gondoskodása, Istennel való béke, fiúi bizalom, Isten szeretetének édes érzete, Istennel való közlekedés, az imádkozásba vetett hit; a biztosítás Isten kegyelméről, jóságáról és segítségéről a szükségben, különösen pedig oltalmáról a látható és nem látható rossz szellemek ellen, türelméről gyengeségeinkkel szemben és kegyes elnézéséről egész életünkön át; az örök élet előérzete, a szentlélekkel való örvendezés; a szentlélek vezetése, felvilágosítása, ösztönzése és erősítése; megszabadítás a bűn büntetésétől és a zsarnokságtól, Isten haragjától, a törvény üldözésétől és kínzásától, a sátántól, pokoltól és a halál hatalmától, a világias hiúságtól és rossz lelkiismerettől; még a legkeserűbb szenvedésnek is a hívő javára való fordulása, az üdvözülésben való reménység, végül következik a kimondhatatlan örökös örvendezés és dicsőség az egekben mindvégig.

- No lám! - kiáltott fel Sparre esperes győzelmesen, és azonnal felírta jegyzőkönyvébe; - gondoltam én mindjárt, hogy még sem vagy te olyan nagyon gyenge, Osmund, mint állították. Nem fogod ugyan olyan gyorsan fel a kérdéseket, mint a városi fiúk; de mégis tudsz valamit, azt látom, - csak maradj fiam szorgalmas és figyelmes ezután is, és meglátod, hogy minden jól fog menni.

A fiúk csalódottan néztek szét, mert valami jó nevetni valót vártak; az egész hosszú pad előrehajolt és a legnagyobb bámulattal tekintett Osmundra.

Neki magának is nyitva maradt a szája és az esperesre bámúlt. Még ilyen soha sem történt vele; megdicsérték! Igaz, hogy eddig még egyik lelkész sem kérdezte tőle egyetlen nagy bravour-kérdését az evangéliumi kegyelmekről.

Sauamyr Asbjörnson Osmund pedig már sok lelkésznél tett kísérletet, és sok könyvet rongyolt szét. Tizennégy-tizenöt éves kora óta, mikor az első könyvet elővette, hiába kínlódott a kérdésekkel és feleletekkel; csak egyetlen egyszer sikerült agyának hősi munka után ezt a borzasztó kérdést megragadni, és a bámulatos akaraterő, mely ezzel a könyv nélkül való tanulással járt, ezt az egy részletet hiba és ingadozás nélkül bevészte emlékébe; a csüggedés óráiban pedig annyiszor elismételte magában, hogy már el se felejlhetne volna, a nélkül, hogy a szegény Osmund nehézkes feje is áldozatul ne esett volna.

De milyen keveset segítettek neki ezekben a nehéz órákban az evangéliumi kegyelmek!

Mindenki gúnyjára és szülei bánatára évről-évre mint reménytelen confirmálandó lézengett, úgy otthon a faluban, mint most, miután atyja a városba jött a gyárhoz, mint kőműves.

Sehol sem tudott előhaladni. Szegény fiút mindenütt háttérbe szorították, sem a kereskedésben, sem a tengerészetnél nem akartak tudni ilyen rossz vagy ostoba fiúról, a ki még tizen-nyolcz éves korában sincs confirmálva. Nagy teste sem vált hasznára, lábai nagyon gyengék voltak az apja mesterségéhez; különben is milyen bért ígérhetnének neki, mikor még a hajóskapitány sem akarja tengerre vinni addig, míg nem confirmálták.

Sauamyr Asbjörnson Osmund nem volt valami nagyravágyó lélek, és épen nem akart valami magas társadalmi polczra vergődni; úgy látszott, mintha minden út nyitva állott volna előtte, hogy szerény kíváncsalmait kielégíthesse.

E helyett minden ajtót zárva talált; mert csak egy út vezetett az életbe, az pedig a pap előtt vitte el, és minden alkalommal, mikor Osmund egy új lelkeshez fordult, csak újabb gúnyt ért el, és mindig megbukott.

Most végre talált egy kibuvó ajtót; jó darabig ült ott csendesen, s arra gondolt, hogy mit fog anyja mondani, ha megtudja, és ez annyira meghatotta, hogy elkezdett sírni.

Általános derűtséget keltett, mikor észrevették, hogy Goliáth pityereg; Ábrahám is nevetett és az esperes mosolygott.

Ábrahám nagyon örült, hogy ilyen jó viszonyba jött az esperessel; csak attól a reggeltől félt, mikor majd anyja be fog jönni s ő kénytelen lesz őszinte vallomást tenni. Annyiszor elképzelte ezt a jelenetet, hogy néha csaknem azt hitte, hogy az ajtó felnyílik és ő belép, vallatását megkezdeni - mit felel akkor majd neki?

A confirmációra való előkészület még komoly hangulatot sem keltett benne, annál kevésbé gyakorolhatott reá mélyebb hatást; pedig azt tudta, hogy anyja elébe csak tiszta meggyőződéssel állhat; azonnal felfedezné a tettetés legcsekélyebb kísérletét is.

De még csak ősz volt és a husvét messzire.

Ábrahám időközben felfedezte, hogy Broch nagyon jó pajtás; leginkább a felsőbb osztályosokkal és az érettségre készülőkkel tartottak, kik dohányoztak, kártyáztak, és esténként a fiatal leányokat kísérgették.

Volt valami az Ábrahám modorában, a mi fenntartotta tekintélyét, még az idősebb pajtások közt is.

Visszafojtott ellenzékieskedő hajlama a gúnyolódásban és kifigurázásban tört utat magának.

Élczeket csinált komoly vagy szent dolgokra, s a milyen tiszteletteljes, nyugodt volt otthon és az iskolában, olyan kegyetlenül tudott gúnyolódni és bolondot üzni akárkiből vagy akármiből, ha vastag dohányfüst közepette ültek valamelyik barátja szobájában.

Broch majd eldült ilyenkor a kacagástól s ez az elismerés még ösztönözte Ábrahámot, ki mindig erősebben és erősebben üzte tréfáit, utoljára semmi sem volt tiszteletreméltó előtte, mintha azzal akarná kárpótolni magát, hogy lehetőleg vad és féktelen, ha szabadon van.

Még a torzképrajzolásban is próbát tett, és sokáig közkézen forgott az osztályban egy rajz, mely a poklot ábrázolta, hol Borring és Aalbom kölcsönösen rakják egymás alá a tüzet, míg Madvig tanácsos és Pontoppidan Erik vad pas-desdeux-t járnak a lángok közt.

Az iskolában is nagyon jó dolga volt most Ábrahámnak; szorgalmas lett s elsajátította azt a modort, melylyel a tanárokat meg lehetett nyerni. Még Aalbom is elfelejtette szitkozódásait a behizelgő szeretetreméltóság mellett, csak az igazgató táplált még mindig egy kis haragot.

Lövdahl tanár ebben az időben mindjobban közeledett fiához, nagy sétákat tettek vasárnaponként, s úgy bánt vele, mint felnőtt fiatal emberrel.

Mert a tanár mindenáron meg akarta nyerni fiát magának, másrészt pedig oly nyomott kedélyhangulatban volt, hogy jól esett, ha fia vidámsága őt is felelevenítette.

Olyan bizalom fejlődött ki köztük, hogy Ábrahám gyakran olyan dolgokat is elmondott, melyeket más esetben elhallgatott volna.

Így beszédközben - félig akarata ellenére, elmondott egy iskolai történetet is.

Egy ablakot betörték az iskolában s az egész osztály tudta, hogy Kruse Morten tette; de mikor az igazgató kérdezte, senki sem akart felelni; Broch véletlenül éppen beteg volt, és Ábrahám ült legelől.

Pedig semmi sem bosszantotta annyira az igazgatót, mintha daczosságot tapasztalt; mint régi tanító, azonnal tudta, hogy az osztály összebeszélt és nem fogja kiadni a tetteit.

Egyenesen Ábrahámot támadta meg: - Vigyázz magadra, Lövdahl, emlékezzél vissza, hogy egyszer már tapasztaltam ellenszegülést nálad! Akkor megmenekültél, de vigyázz, nehogy másodszor is elkövesd ezt a hibát! Tudod vagy nem, hogy ki tette?

- Természetesen, azonnal megmondtad? - kérde a tanár aggódalmasan.

- Igen, megmondtam, - felelt Ábrahám elfordulva.

- Azt felelted, hogy Kruse Morten volt?

- Igen, mert ő tette.

- Természetesen, ezt kellett felelned. Örültség lett volna még egyszer botrányt okozni az iskolában épen most, mikor confirmációra készülsz. Egyik-másik ugyan előállhat azzal a szokásos phrásissal, hogy az embernek nem szabad a barátját elárulni - vagy más hasonlóval. De ezzel egy cseppet se törődj! Engedelmesség a feljebbvalók iránt az első kötelessége és leghelyesebb eljárása egy fiatal embernek, és minden derék polgárnak. Ha bűnösökkel fogsz kezni, magad is az leszel; míg magadnak és az igazságnak használsz, ha felfedezed a rosszat és a büntetésre méltót.

Egy ideig szóltanul mentek tovább, mikor a tanár mintegy odavetőleg megjegyezte:

- Jobb, ha anyádnak nem mondd el a dolgot, nem érdemes beszélni róla.

Ábrahám nem nézett fel; egy darabig elkerülték egymás tekintetét; érezték, hogy titkaik vannak Wenche előtt; de Ábrahám megnyugodott az atyja ítéletében és nem akart rágondolni, hogy anyja bizonyosan egész másként fogná fel a dolgot.

Wenche különben is oly sajátságos volt az utóbbi időkben, mintha alapjában megváltozott volna a természete; de ehhez Mordtmannon kívül más is hozzájárult. Ideges aggodalma bizonyossággá vált és ez a bizonyosság oly fájdalommal töltötte el, melyet szégyelt és le akart küzdeni.

Wenche nem kétkedhetett többé, hogy újra gyermeke lesz.

XI.

Néhány nap eltelt, a nélkül, hogy Wenche látta volna Mordtmann. Egy délben elment ablaka alatt a gyárból hazajövet. De Wenche visszahúzódott s elrejtőzött.

Mordtmann háttérbe lépett; most már minden gondolatát az foglalta el, a mi előtte állt: hogy újra anya lesz.

Miután Ábrahám világra jött, sokáig kívánt volna még egy kis leányt is; de a mint az évek multak, felhagyott ezzel a reménységgel; azóta pedig nagyon is megváltoztak gondolatai a gyermekekről és gyermeknevelésről, s örült, hogy csak egyért felelős.

Férje sem fog örülni, ha megtudja; erről bizonyos volt.

De a legrosszabb, sőt csaknem tűrhetetlen volt előtte ez a gondolat, ha Mordtmannal való viszonya jutott eszébe. Elpirúlt a szégyentől, valahányszor utolsó találkozásukra gondolt.

Megsókolta, és egyetlenének nevezte! - és ő! - már most mit tegyen?

Nem, nem járhat így tovább, egyedül a bizonytalanság közepette; mit tegyen? - Melyiket válaszszá? - A minnek jönni kell, az el fog jönni; de azután mi lesz?

Leült az esti szürkületben pamlagára, miután megparancsolta szobalányának, hogy senkit se bocsásson be - Mordtmann urat sem. Közel állott a kétségbeeséshez, és egyszerre féltetni kezdte az esztét. Most már le akart számolni önmagával, hogy lássa, hol áll.

De szomorú leszámolás volt ez, és Wenche megijedt attól, a mit látott.

Igen, mindenfelül zavar, mindenütt hazugság vette körül. Őt, a ki olyan büszkén és bátran ment át az életen, a nélkül, hogy hazudott volna, s a nélkül, hogy másoknak megengedte volna a hazugságot, a mennyire rajta állt. Őt, a ki azt hitte és állította, hogy a ki igaz és becsületes, nem érheti baj az életben - bármennyire telve van is az hazugsággal és gyávasággal.

És most ő maga is hazudik; mert melyik viszonyában volt teljesen igaz e perczen, azok közül, melyek legjobban kötik az élethez? Sorban elgondolta, Ábrahámtól kezdve.

Hol hagyta fiát? Mily közel tartotta eddig magához; látta, ismerte lelkének minden egyes mozdulatát, követte és megértette minden gondolatát és kételyét, mely fejében megszületett.

És most hol volt fia - mit tudott róla?

Hiába gondolta, hogy elvették tőle, mert ez sem mentette maga előtt; épen ezt kellett volna megakadályoznia; vigyázni kellett volna rá, magánál tartani az igazság tiszta, átlátszó légkörében; nem kellett volna meghajolni, megfutni vagy elfáradni a mindennapi küzdelemtől.

Pedig hányszor megfogadta ezt magának, mikor még kicsi korában karjaiban hordozta fiát; és most, mire megnőtt, mikor itt volna az ideje, hogy fogadalmát beváltsa, elébe sem léphet ezekkel a szavakkal: - ime itt vagyok, itt van hú anyád.

Bizhatik-e benne fia úgy, mint régen?

- Nem, - mondá Wenche asszony fennszóval s oly szomorúan hangzott az üres szobában, - nem bizhatik.

Úgy az iskolai esemény alkalmával, mint a confirmáció kérdésénél engedett, feladta elveit, megtagadta önmagát, s ezzel eljátszotta fia bizalmát, ki eddig még soha sem látta ingadozni, csak épen ebben a két dologban, a mely fontosabb volt valamennyinél. És alapjában véve mi győzte meg őt? - Istenem, milyen nyomorultnak tündek fel előtte férje összes érvei, ha összehasonlította valódi nagy kötelességével fia iránt.

Nem - nem is ezek ingatták meg szilárdságát - hanem Mordtmann; ő volt az oka, hogy fiát elhagyta, - nem - elárulta!

És ha Mordtmannra és erre a viszonyra gondolt, milyen méltatlannak találta, milyen kevésre becsülte ebben a pillanatban!

Meg akarta vizsgálni szerelmét és kipróbálni erejét; önmagától megkérdezte, vajjon feláldozná-e érte házát, állását, férjét, fiát, nevét - és mikor mindezt szerelmével szembeállította, aggodalmasan látta eltörpülni ezt az érzelmet mellettük. A vizsgálat azzal végződött, hogy már nagyon öreg volt az ilyen meggondolatlan szerelemre, mely vonzó mint az üdv, zsarnoki mint a kötelesség. Sokkal jobban ismerte az életet, semhogy illúziókkal áltatta volna magát, és sokkal becsületesebb és kötelességérzőbb volt, semhogy mások követeléseit figyelmen kívül hagyta volna.

Nagyon szerette Mordtmann, azt tudta és érezte. Néha egészen elragadtatásba hozta az a gondolat, hogy az övé lehetne, egy életet élhetne azzal a férfival, a ki annyira megegyezik vele mindenben, annyira előítélet nélkül való, bátor és nemes minden tekintetben.

Mikor elgondolta, hogy milyen lesz élete ezután férjével, eliszonyodott a sok hazugságtól, és azt hitte, hogy nincs más menekülés számára, mint a szakítás - szakítás ezekkel a kínzó gondokkal és egy új élet - bármilyen legyen is az - a Mordtmann oldalán.

De most már ilyen állapotban nem mehet Mordtmannhoz.

És egy perczre elfelejtette bánatát a keserű részvét mellett, melyet ez iránt a gyermek iránt érzett, kit anyja nem vár vágyó szeretettel, és a kit senki sem fog örömmel üdvözölni, ha világra jön.

Anyának nem jó - gondolá - mert gyermeke nem okoz neki örömet, - nem jó feleség, és nem megbízható barát - senkinek semmije, - nem jobb volna-e, ha eltávoznék az útból?

A halál nem ijesztette; gyakran gondolt arra az eshetőségre, hogy saját akaratából válják meg az élettől, és azt hitte, ha egyszer elhatározta magát, bátorsága sem fog hiányzani a kivitelhez.

Mosolygott az elbizakodottság felett, melylyel legtöbbször az öngyilkosságot gyávaságnak bélyegzik, mert annyira foglalkozott ezzel a gondolattal, hogy tudta, mennyi bátorság kell hozzá, különösen az elhatározáshoz.

Fáradtan az örvénytől, melybe gondolatai bele sodorták, hallgatag, nehéz tépelődésbe sülyedt, gondolkozva, hogy nem volna-e jobb magára és másokra nézve, ha bevallaná életének vereségét és legyőzve eltávoznék, a helyett, hogy tovább is hazugságban éljen, annak a romjain, a miért egész életében küzdött: a teljes tiszta igazságnak, szóban és tettben.

De most már nem volt egyedül!

Egy kis gyermekfejecske tünt fel előtte. Van-e joga más lényt is magával vinni? Kiolthatja-e a világot, mely még fel se lobbant?

Új kérdések, kétségek és kínok! Miért nincs senki és semmi, a mi segíthetne rajta?

Végre megjött a férje nyolcz óra körül, a kit nem várt, bár tudta, hogy ebben az időben szokott hazajönni.

Most átment az előszobán; letette botját. Megszólítsa? Hiszen férje volt, és annak a kis életnek fele az övé, melyet ki akart oltani. A tanár felnyitotta az ajtót és belépett.

- Van itt valaki? - kérdé.

- Én vagyok itt, - felelt Wenche a pamlagról.

- Magadban vagy?

Volt valami a hangjában, mi felriasztotta Wenchét; nem felelt, hanem sietett meggyújtani a függőlámpát; keze reszketett és az üveg hozzáütődött a lámpaborítóhoz.

- Mi bajod, Wenche?

- Talán inkább neked van valami bajod, - felelt Wenche daczosan; mert férje nyugtalanul járkált fel s alá a szobában, szokatlan, gonosz mosolylyal ajkai körül.

- Oh igen, van valami bajom; nem nagy, hanem azért szeretnék veled róla beszélni. De az Istenért, mi történt veled?

Wenche gyorsan azt gondolta, hogy tettetni fogja magát, mintha nem értené, hogy kisírt, sápadt arcát érti kérdésével, és felhasználja az alkalmat, hogy tudtára adja férjének a tényt.

- Mi történt velem? - Azt hittem, hogy már tudod.

- Tudom, - tudom - mit?

- Hát nem vetted észre?

A tanár egyszerre összeszedte magát és figyelmesen nézett feleségére éles doktor szemeivel, aztán elfordult és valamit mormolt magában.

- Mit mondasz, Carsten?

- Én? - csak azt mondtam: lám - lám, - felelt és elsápadt.

- Félek, hogy egyikünk sem várja elég szeretettel ezt a szegény kis teremtest.

- Miféle szegény kis teremtest?

- Gyermeinket, Carsten - a mi szegény kis gyermekünket.

- A mi gyermekünket? - felelt ugyanazzal a sértő mosolylyal, és felesége felé fordult.

Wenche asszony egy pillanatig meglepetten nézett kikelt arczába, a nélkül, hogy megértette volna. Férje megfordult s az ajtó felé tartott.

- Carsten! - tört ki egyszerre Wenche, - mit mondtál az elébb?

Férje visszafordult az ajtóból; az egész ember át volt változva: szürke haja felborzolódott, fogait kivicsorította, szemei dühösen villogtak, mint a vadállaté, mely széttöri kaliczkáját; gyorsan, csaknem fuldokolva dobta neje arczába e pár szót:

- Nem bízom többé benned!

Wenche felsikoltott és felemelt karral rohant utána, de férje kint volt már az előszobában; nem követte, hiszen úgy sem üthetné le a földre, pedig ezt akarta.

Egy pillanatig egész testében remegett, de azután összeszedte magát, behívta szobaleányát és kiadta neki a rendeletet: a tanár nem jön haza ma este, ő maga is elmegy és elviszi a kapukulcsot, senki se várjon reá, feküdjenek le.

Ábrahám Brochnál volt kártázní. Wenche szerette volna látni, de azután azt gondolta, hogy talán még jobb, ha ez sem zavarja elhatározását; felvette bundáját, feltette sapkáját és kilépett az utcára.

Wenche asszony egyenesen Mordtmannhoz tartott; a városban nem volt semmi távol, de mialatt ezt a rövid utat megtette, csak arra gondolt, hogy most már szakított, teljesen szakított férjével, hogy Mordtmannhoz megy, mindent elmond neki és így végre újra tiszta és igaz lesz élete, mint elébb; boldogságra nem sokat számított.

Még soha sem volt Mordtmannál, de tudta, hogy hol lakik; az ablakok az utcára nyitak és világosak voltak; a kapú nem volt becsukva, sem a lakáshoz vezető ajtó. Wenche egyenesen a szoba-ajtón kopogtatott és belépett.

Mordtmann Mihály a szoba közepén állott, kalapban és felső kabátban, égő szivarral szájában; épen le akarta húzni a lámpát, hogy a klubba távozzék.

A szobában a meleg vacsora után gyenge ételszag terjedt el, összevegyülve a finom szivar illatával, melyből még csak az első egy-két szippantást tette meg.

- Jó estét, Mordtmann, - mondá Wenche szomorú mosollyal; - eljöttem magához; csak egy pillanatig várjon, míg összeszedem magam.

Mordtmann valamit dadogott, levetette kabátját és letette a szivart.

Az utóbbi napok kissé lehiggasztották véré; a tanár vészjósló arcza arra a gondolatra hozta, hogy nagyon is komoly talál lenni a dolog. Wenche asszony is sokkal mélyebb érzelmű és becsületesebb, semhogy olyan viszonyt tarthasson fel vele, a milyenre ő gondolt.

És most egyszerre belép hozzá, szobájába, leül pamlagjára e szavakkal: Eljöttem magához. Mi az ördögöt csináljon most, milyen hangot használjon, - hogy értse ezt a dolgot?

És milyen szép volt! Milyen elragadó, a mint sápadtan, csaknem zavartan ült a pamlagon, kissé különös ünnepélyes modorával.

Mordtmann egy pohár bort töltött neki:

- Kedves asszonyom, szóljon, - valami baj történt?

- Nem, - felelt ő, és ismét mosolygott; - azt hiszem, nem fogja bajnak találni azt, a mi által egy pillanat alatt teljesedésbe megy kívánsága.

- Beszéljen, beszéljen! - kiáltá Mordtmann, gyorsan, olyan hangon, mely elragadtatást akart kifejezni.

Wenche nem vett észre semmit; azóta, mióta az egyik férfival szakított, hogy a másikkal kösse össze magát, egyedül csak az foglalkoztatta, a mit el akart mondani.

Ennélfogva nyugodtan kezdte el, mint a ki hosszú történetet fog elbeszélni, s hallgatója türelmét nem akarja kifárasztani.

- Igen, kedves Mordtmann, - elváltam a férjemtől, és magához jöttem; hanem elébb még valami mást is...

- Elvált - a férjétől - ezt nem értem... Egyszerre maga előtt látta, hogy zúdul fel az egész kis város a megbotránkozástól. Lövdahlné asszony megszökött hazulról s az ő garçon-lakására ment éjnek idején!

Wenche asszony összerezsent, gyorsan felnézett és mintegy odavetve mondá:

- Vagyis úgy értem, hogy nagyon heves jelenetem volt a férjemmel, és azért jöttem ide, hogy tanácsot kérjek öntől.

- Oh asszonyom, teljesen rendelkezésére állok; első pillanatban egészen megijesztett. Hanem mégis nagy vigyázatlanság volt öntől, hogy ilyen későn jött hozzám; - és mellé ült a pamlagra.

De a Wenche arcza hideg maradt s ajkai körül két ráncz képződött, mely eddig még sohasem volt ott. Ő, a ki mindig igazat beszélt, nagyon jól fel tudta ismerni az üres, meg nem bizható mondásokat, és ebben a pillanatban teljesen és könyörtelenül keresztül látott ennek az embernek a lelkén.

Hogy már eddig is fel nem ismerte, az volt az oka, mert fejlődő szerelme elnézővé és vakká tette; s azonkívül eddig, - különösen utolsó találkozásuknál, - annyi igaz szenvedélyt vélt felfedezni benne.

De most, alig vetette ki első kételye felébredésénél ezt a kis hálót, Mordtmann azonnal beleakadt. Annyi megkönnyebbülés hangzott ki szavaiból, mikor megtudta, hogy a dolog nem olyan komoly, csak némi félreértés a férj és nő között, - hogy Wenche azonnal tisztán látta, mily közel állott a végső romláshoz, hogy a gyávaság és képmutatásból a leghazugabb csalás karjaiba vesse magát.

Felállt és merően a férfi szemeibe nézett. Ez is felemelkedett, szavakat keresgélt; a mennyire csak tudta, igyekezett ezt a tekintetet kiállani, mely befűrödött lelkébe, de nem volt képes védeni magát ellene.

Pár pillanat múlva kénytelen volt elfordítani szemeit. Mikor újra felnézett, arcza nagyon sápadt volt, és feltartotta kezét, mintha védekezni akarna valami lesújtó csapás ellen.

De Wenche végzett vele; kezét kinyújtotta az asztalon levő pohár után; ebben a kínos pillanatban úgy érezte, hogy nem bírja magát fentartani, és még elájul - itt, nála! de aztán leküzdötte magát, és egyenes tartással távozott.

Addig ment az üres, ember nem járta utcákon, míg kiért a városból; már a gázvilágítás is megszűnt, de ezt csak akkor vette észre, mikor megbotlott s nem látta az utat tovább. Az út szélére nagy kövek voltak felrakva, és mélyen lent a hullámok nehéz robaja hallatszott, a mint a sziklához ütődtek, és csattogva visszazuhanak, - megtépve a szivós tengeri növényt, a mint rajta végigsiklottak.

A világosság keskeny sávokban sugárzott ki a városból az öblön át; de Wenche hátat fordított, leült egy kőre s a sötétségbe bámúlt.

- Szegény kis Ábrahám, - szegény kis Ábrahám! - ismételte magában Wenche félhangosan. Ő volt az utolsó, a kitől elbúcsúzott, ő volt az egyetlen, a ki még az élethez kötötte.

Mert Mordtmannal végzett, - teljesen végzett. Szégyelte magát, mintha megalázta, lealacsonyította volna ez az ember, a ki által oly soká bolondította magát. És nemcsak szerelmét gázolta vele együtt a porba, hanem minden eszményét, legkedvesebb, legmerészebb gondolatait utálatossá tette előtte; semmiben és senkiben nem bízhatott többé, - még saját magában sem.

Azért nem tett magának szemrehányást, hogy férjét elhagyta. Férje minden jó tulajdona, mely miatt eddig becsülte őt, teljesen eltűnt utolsó tette által; épen az a durvaság, épen az a brutális férfi tulajdonság tört ki belőle, melyet Wenche gyűlölt, s melyet férje eddig oly ügyesen el tudott rejtetni előle.

Nem - hozzá nem fog többé visszatérni.

És ez a kis teremtés, a kit magával együtt el akart veszteni, - az sem nyugtalanította többé; most már tisztán és világosan belátta, hogy az utolsó jótétemény, a mire még alkalma van, az lesz, ha kioltja a még fel nem lobbant életet, ha megkiméli ezt a leendő kis lényt az élettől, ettől a kétséges ajándéktól.

És borzasztó elhagyatottságában, legeslegvégső határán életének, melyet eldobni kényszerült - az anyai öröm egy kis sugara jelent meg előtte; mintha síró kis gyermekét már karjaiban tartaná és az örök, nyugalmas álomba vinné magával.

De hát Ábrahám, - az a gyermeke, a ki már él, - annyira elveszett volna számára, hogy lehetetlen visszahódítania?

Újra és újra meggondolta ezt az egy kérdést, s mikor már gyakran azt hitte, hogy megoldotta, mindig jött valami zavaró körülmény közbe.

Nem - az ő élete - a milyen ezután lehetne, - nem használhat fiának semmit, az bizonyos.

Ellenkezőleg azt képzelte, hogy emléke, fiának későbbi éveiben egyszer talán támaszul vagy segítségül szolgálhatna a felemelkedésre, ha valaha meg fogja érteni,- a mit nagyon remélt, - hogy anyja volt az, a ki igyekezett igaznak és becsületesnek nevelni őt, míg a többiek megmérgezték fiatalságát, és gyáva, meg nem bízható emberré tették.

A Wenche feje csakhamar egészen kimerült; csak egy állott tisztán előtte: elhatározása. Kínos leszámolása az élettel eltompította agyát; ezt maga is észrevette; a legközelebbi gázlámpához ment, s megnézte óráját.

Éjfél volt.

Wenche már régen elhatározta, hogy miként hajtja végre tervét, s azokra is gondolt, a kik utána itt maradnak.

Beburkolózott köpenyébe, és a messze öbölre nézett, majd átellenben a kivilágított városra; még egyszer átfutott gondolatban fiatalságán, örömein, boldogságán, még egyszer elvonultak szemei előtt - ingadozó árnyakként - életének napsugaras időszakai és aztán fáradtan, de habozás nélkül a sötétséget választotta.

Gyorsan megfordult s a városon keresztül egyenesen hazatartott.

XII.

Lövdahl tanár általános feltűnést keltett, hogy tíz óra után is a klubban maradt és toddyt ivott.

Mert rendszeren olyan pontos volt, mint egy óra; minden pénteken rendszeren kártyázott a klubban, máskor pontban kilencz órakor hazament. Nagy ritkaság volt ez, hogy ma, szerdán, fent vacsorált és azután à la guerret játszott néhány fiatal emberrel.

Ő maga is nevetett rajta, s igen jó hangulatban volt.

De mikor tizenegy órakor hazajött, nagyon kellemetlenül lepte meg, hogy felesége még nem volt otthon.

Kiszámította, hogy mire ő hazajön; Wenche már aludni fog, vagy legalább is tettetni fogja az alvást. Semmi esetre sem akart újabb beszélgetést kezdeni vele ma este, mikor minden oly frissen, oly elevenen állt előttük.

Most aztán azon gondolkozott, hogy hova mehetett Wenche? Nem volt sok barátnéja, de három-négy családdal elég jó viszonyban állott, hogy késő este is elmehetett hozzájuk bejelentés vagy meghívás nélkül. De fél tizenegykor az ilyen látogatásból mindig haza szokott jönni.

Egy pillanatig sem jutott eszébe, hogy valami különös is történhetett; megnézte, vajjon elvitte-e magával Wenche a másik kapukulcsot, s miután látta, hogy nincs a helyén, a magáét kihúzta a zárból, hogy ő is bejöhessen.

Akárhol volt, azt tudta, hogy a háziak gondoskodni fognak hazakisértetéséről; különben nem is volt veszélyes egyedül járni a kis városban, még késő éjjel sem, különösen olyan jól ismert hölgynek, mint Lövdahl tanárné.

Gyorsan levetkezett és lefeküdt, hogy most már ő tettesse magát, mintha aludnék, mire felesége hazajön. Az volt a fődolog előtte, hogy a felvilágosítások, melyeknek okvetetlen be kell következni, - holnap reggelre maradjanak.

Ma este lehetetlen volt a beszélgetés; ez újra csak heveskedésre és kölcsönös bántalmakra vezetett volna. De reggel minden sokkal kisebb jelentőségűnek tűnik fel; a legélesebb vita-kérdéseket, mint csekélységet lehet megoldani a hűvös reggeli órákban.

Lövdahl tanár jól érezte, hogy túlment a határon és rendkívül megsértette feleségét. Mint korrekt ember, utólag nagyon restelte, hogy olyan indulatot árult el, melyet eltitkolni becsület-beli kötelességének tartott.

De végre is felesége előtt nem kellett szégyelnie magát; hiszen nem komolyan értette gonosz szavait és meg volt győződve róla, hogy egy kis gondolkozás után szintén be fogja látni, hogy a sértő szavak csak első haragjában törtek útat ajkain.

Mert tényleg nagyon kellemetlen felfedezés volt reá nézve egy második gyermek megjele-nése.

Már éveken át hozzászokott ahoz a gondolathoz, hogy egyetlen fia van. Úgy saját tapasztalásából, mint statisztikai tanulmányaiban nagyon sok szomorú következményét látta a gyermekek túlszaporodásának, s ő maga is gyakran élesen írt ellene.

Nem esik-e reá a nevetség árnya, hogy mintegy tizenöt-tizenhat évi házasság után saját elveihez hűtlen lett. Mennyi élczelődést, czélzásokat, félig rejtett rosszakaratú mosolyt kell majd eltűrnie.

Azután milyen zavart okoz az egész házban az a sok kellemetlenség és kényelmetlenség, melyet eltűr az ember, míg fiatal, és a dolog újdonság, - megzavarja és felfordítja az egész házat, mikor már hozzászoktunk a nyugalmas élethez.

Mindez egyszerre zuhant rá, és hozzájárult ahhoz a rossz, izgatott kedélyhangulathoz, melynek egy idő óta rabja volt, mely végre legyőzte az önmagán uralkodni tudó finom embert és oly szavakra ragadta, melyek csaknem elárulták titkát, habár a valóságban távolról sem gondolta azt, a mit mondott, s a mit Wenche a legrosszabb értelemben foghatott fel.

De holnap minden más színben fog feltűnni. Magát a tényt nem lehetett megváltoztatni, de Lövdahl Carsten elég okos ember volt, hogy a kikerülhetetlent a legjobb képpel fogadja. Kész volt bocsánatot kérni és feleségének minden elégtételt megadni, - de csak nyugodtan - és csak holnap.

Eloltotta a gyertyát; legjobb lesz csakugyan elaludni, gondolá; de sehogy sem sikerült.

Ellenkezőleg nagyon is ébren, izgatottan, felhevülten és idegesen feküdt ott - a legcsekélyebb zajra is figyelve; úgy tűnt fel előtte, mintha a csendes éj, mely a városra feküdt, telve volna különös ismeretlen hangokkal, melyekbe néha-néha elhangzó léptek zaja vegyült az utcázáról.

És sajátságos aggodás kelt ki a sötétségből, mind gyorsabban és gyorsabban növekedtek fantasztikus körvonalai, közelebb és közelebb nyomult hozzá, kínosan és szorongva nehezedett lelkére, míg végre azt gondolta, hogy egy negyed óra eltelt és meggyújtott egy gyufát.

Hová maradhatott Wenche? Már elmúlt féltizenkettő. Hátha csakugyan valami baja lett?

Utolsó beszélgetésük, felesége sikoltása, mikor ő elrohant, mert félt a vitatkozás folytatásától - egyszerre minden újra felmerült emlékében. És Wenche, a ki olyan heves és meggondolatlan volt!

Oh ezek a túlzott természetek! Nagyon jól ismerte, hogy mit lehetett tőlük várni. Hol volt felesége ebben a pillanatban? Szédülni kezdett, ha rágondolt, - vajjon kint kóborol az éjszakában, vagy talán már holtteste kint fekszik az öbölben, lassan úszva a nagy sziklák felé.

Felült ágyában és gyertyát gyújtott. Igyekezett megnyugtatni magát, mint egy lázbeteget, - de hiába.

Végre ajtónyílást hallott. Gyorsan eloltotta a gyertyát, lefeküdt és mélyen, egyformán lélegzett, mint a ki már régen alszik. Rendkívüli megkönnyebbülést érzett, s mosolygott előbbi izgatottsága felett.

Wenche asszony belépett, gyertyát gyújtott s levetette ruháját, mialatt figyelmesen vizsgálta férjét, ki mélyen és nyugodtan látszott aludni.

Halkan, vigyázva, hogy meg se csörrent, vette fel férje kulcscsomagját és a gyertyát, s kiment a hálószobából.

Lövdahl észrevette, hogy Wenche kiment, de nem gondolt vele. Csakhogy hazajött és eloszlatta aggodalmát; holnap mindent tisztázni lehet; s a mint így megnyugtatta, az izgatottságtól fáradtan feküdt és tette magát, mintha aludnék, csakugyan elfogta az álom, s néhány órán át mélyen aludt.

De mikor éjjel felébredt, észrevette, hogy a felesége ágya üres és hideg; ijedten felugrott, gyertyát gyújtott és körülnézett. Minden csendes volt; három óra elmúlt; nem látta semmi nyomát annak, hogy felesége bent lett volna, csak ruhája maradt ott, úgy a hogy levetette.

Lövdahl Carsten érezte, hogy szívverése eláll; most már világosan látta, hogy valami nagy baj történhetett, gyorsan összeszedte magát és összes nyugalomával felfegyverkezett, mely természetében állott, s a melyet az élet és orvosi gyakorlata még jobban megerősített és kifejlesztett nála.

Félig-meddig felöltözködött, s vette a gyertyát, hogy megkeresse feleségét.

A szobákon át világosság-sugár hatolt ki elfogadó-szobájából, melynek ajtaja nem volt betéve. Egy pillanatra Lövdahl megállt, s azután megtette azt a pár lépést, mely az ajtótól elválasztotta; már tudta, mi vár rá.

Mindamellett alig bírta fenntartani magát, s a gyertyát csaknem elejtette kezéből.

Nagy karosszékében ott feküdt mereven a Wenche holtteste, mellette az asztalon a gyertya tövig égett, s kezéből, melyet utolsó pillanatban az asztalra kinyújtott, kiesett az orvos kis üvegcséinek egyike, melyet nagyon jól ismert.

A tanár letette a gyertyát, hogy felesége testére dobja magát, de egy másik gondolat, mint a villám megakadályozta s erőt, nyugalmat adott neki: arra kellett gondolni, mitevő legyen, hogy lehetőleg eltitkolja az esetet; itt az ideje, hogy férfiasan viselje magát.

És képes volt leküzdeni érzelmeit, a szokás által megerősített óriási önuralmával; egy kézi tükröt tartott a Wenche ajkai elé, bár jól tudta, hogy a halál azonnal bekövetkezett, a mint a méreg kiürült; felvette az üvegcsét, betette helyére, s a padlóra világított, hogy a dugót megkeresse.

Azután becsukta szekrényét, s a kulcsot zsebébe tette.

Arczát elfordítva lehajolt, felemelte a hullát s átvitte a szobákon át ágyába.

Mielőtt a gyertyát visszahozta a hálósobába, még egyszer gondosan körülnézett; azután kiment a cselédek felkölteni; az egyik azonnal szaladjon Bentzen körorvoshoz: az asszony veszélyesen beteg, élet és halál közt van. De Ábrahámot nem kell felébreszteni.

Mikor a tanár egyedül maradt, még egyszer bement szobájába, és valamit kihozott üvegcséi közül.

- Mindennek vége, kedves barátom - itt nincs többé mit tenni; szívszélhűdés érte s még hozzá oly rögtönösen... - mondá a tanár, a mint Bentzen orvos elé kiment a folyosóra.

- Szegény barátom, - felelt Bentzen orvos, és megszorította Carsten kezét; - tehát már későn jövök? nem segíthetek?

- Ah, nemcsak te - de még én is későn jöttem. Már lefeküdtem és aludtam, mikor Wenche bejött lefeküdni; és oly gyorsan, oly váratlanul érte a szerencsétlenség, mialatt levetkezett, hogy már eszméletlenül feküdt, haláltusában, mire felébredtem.

A tanár kimerítően és hosszan beszélt, mint egy gyilkos, a ki az őszinteség benyomását akarja felkelteni.

- Mosuszt adtál be neki? - kérde Bentzen orvos kissé meglepetten, mialatt a test felé hajolt.

- Igen, mit tehettem volna mást? - felelt a tanár s kezeit lemondóan emelte fel. - Egyedül voltam és kétségbeesésemben azt vettem elő, a mi épen a kezembe akadt. De már kétségkívül halott volt mikor ajkai közé öntöttem. Mindig féltettem Wenchét a szive miatt; de hogy ilyen váratlanul, ilyen...

- Légy férfi, Lövdahl! - Mi annyi ily esetet látunk, hogy erősnek kell lennünk, ha magunkat ér a csapás. Különböztetlek, hogy igyekszel uralkodni magadon; hiszen tudod - Istennek hála - hogy hol találhatsz legjobb és legvalódibb vigasztalást.

Bentzen körorvos mindig talált ilyenkor vallásos mondásokat, habár rendszeren többet emlegette az ördögöt, mint az Isten nevét.

Mikor végre az orvos eltávozott és a kaput becsukták utána, a legrosszabb el volt titkolva s a külszín meg volt mentve, akkor Lövdahl Carsten sem bírta tovább; bezárkozott a halottal, és sóhajtvá rogyott le az ágyra.

Hogy így kellett végződnie házasságának! Nagy küzdelem volt ez reá nézve, melyben minden alkalommal ő volt a vesztes fél - és most is.

Hiába igyekezett feleségétől szerelmén kívül mást is nyerni. Meg akarta tanítani, hogy becsülje, hogy az ő életnézeteit ismerje el igazaknak és hajoljon meg előtte.

Lövdahl Carstennek hiúsága volt a jelleme. Minden körülmény hozzájárult, hogy megerősítse ebben, csak felesége nem akarta megadni magát.

Házasságuk későbbi éveiben kénytelen volt belátni, hogy mindig kevesebb kilátása van rá, hogy felesége saját akaratából beálljon bámulói közé; de ez még csak jobban serkentette a győzelemre.

Remélte, hogy végre is be fog bizonyítani, hogy semmire sem mellet férje segítsége nélkül, és túlzott eszméi le fognak szállani megérdemelt helyükre, a nagy szavak és szép phrasisok közé.

E mellett felesége fenn tudta tartani tekintélyét előtte. Az a semmit nem tekintő őszinteség, az az átható biztos pillantás, melyet magán nyugodni érzett, valahányszor ügyesen egy kis eltérést engedett meg magának az igazságtól nagy társaságokban, - izgatta, nyomta kedélyét, annál is inkább, mert Wenchét soha sem lehetett a maga útjáról letéríteni.

Csak egy pontban győzedelmeskedett felette, a confirmatio kérdésében. De ugyanakkor közbejött az a kegyetlen érzés, mely lerombolta győzelmét, és megsemmisítést hozott létre.

Mert féltékenysége volt az a titok, melyet házasságuk alatt a legnagyobb önuralommal igyekezett elrejtteni, - magába fojtott, emésztő féltékenysége. De úgy, a mint hiúsága nem öltötte fel soha a legtávolabbról sem a dicsekvés alakját, úgy féltékenysége sem tört ki soha elhamarkodott heveskedésben.

Mindig visszaemlékezett fiatalkori olvasmányáiból e szavakra: a féltékeny ember legtöbbször nevetséges, de különösen akkor, ha törrel kezében ront elő.

Már pedig nevetségessé lenni, - ez volt Lövdahl Carstenre nézve az emberi szerencsétlenség netovábbja; ennélfogva megfogadta, hogy soha sem ront elő törrel a kezében.

Különben sem volt ilyen természete; akármilyen mélyen érezte a megbántást, akármilyen gyorsan észrevette a legkisebb sértést vagy mellőzést, még sem borúlt el soha arcza, úgy hogy más észrevehette volna.

Ennélfogva, mióta megházasodott, úgy tett, mintha soha sem látna vagy értene semmit; szeretetreméltó és előzékeny volt a fiatal emberekkel szemben, kik feleségéhez közeledtek, és ha szó volt róluk, elhalmozta dicséretekkel, úgy hogy Wenche maga is megunta.

Egyszersmind, míg udvaroltak feleségének, ő maga kissé háttérbe vonúlt, miáltal lovagias természete még inkább feltűnt; oly gyöngéden és bizalomtelten jött-ment, hogy a fiatal asszony - habár soha sem szerette teljes szerelemmel - mégis mindig ő hozzá tért vissza, valahányszor ilyen udvarlás nyugtalanítani kezdte. Végre is ő benne bizhatott meg leginkább.

De valahányszor Lövdahl Carsten egy ilyen válságot átélt, belátta, hogy mindig nehezebb lesz a következő alkalommal győznie. Ez is egyik oka volt annak, hogy elhagyta a fővárost. Itt a kis városban minden jobban ment.

Csak Ábel tanár járkált és sohajtozott felesége körül, a mi bosszantotta is egy kicsit Lövdahl, bár a dolog nagyon is ártatlan volt. Úgy látszott, mintha kínzó féltékenysége békében akarná végre hagyni, mikor Mordtmann fellépett.

Attól a szerencsétlen ebédétől kezdve, melyet a tanár adott, mert azt hitte, hogy ez kötelessége, és mert Wenche félre nem magyarázható közönyt mutatott Mordtmann iránt, - attól a pillanattól kezdve, mikor a fiatal idegennek megköszönte segítségét a tanítókkal folytatott nagy vitában, - Lövdahl Carsten tudta, hogy mivé fog fejlődni a dolog, - bár sejtelve sem volt, hogy így végződjék.

Azt hitte, újabb megpróbáltatás előtt áll, és elővette régi rendszerét; részvényeket jegyzett az új gyár javára, belépett az igazgatásba, és Mordtmant legszivesebb mosolyával hívta meg magához.

De csakhamar belátta, hogy semmi sem sikerül olyan könnyen, mint régen. Minden nap nehezebben uralkodott magán, mert semmi sem kerülte ki figyelmét, - mindent tudott és mindent megértett, - látta a viszony kezdetét, látta, hogy növekszik akadálytalanul, - látta és tudta, sokkal tisztábban és sokkal előbb, mielőtt Wenche asszony maga sejtette volna.

Végre is felforrt a vére; képtelen volt tovább is játszani a komédiát, míg otthonát komolyan összeomlás fenyegette. A régi rendszer nem segített többé; közbe kell lépnie, vagy az egyik-nél vagy a másikonál.

A kövezetre ütött botjával azon az estén, mikor a kapuban Mordtmannel találkozott, kinek arcán az egész szerelmi jelenet visszatükröződött, úgy hogy a tanár abban a pillanatban leolvasta róla a történeteket; - a kövezetre ütött botjával, s abban a percben érezte, hogy utoljára képes magán uralkodni.

Néhány nap mult el ilyenformán; - végre hazajövet elhatározta, hogy mindent megmond a feleségének, - mindent, a mit az első naptól fogva máig érzett. Nem gondolt többé azzal, hogy megalázza magát; most már ő maga akart panaszt tenni - joga volt hozzá. Vissza akarta hívni feleségét ahhoz a kötelességhez, melyet mint becsületes asszony nem hagyhatott el, nem tagadhatott meg.

És ekkor itthon ezzel a szerencsétlen újsággal fogadták, - mely oly kellemetlenül, oly váratlanul lepte meg, hogy elvesztette oly nehezen fentartott önuralmát és egészen magán kívül dobta az utolsó sértést a Wenche arcába.

Azért jött be egyenesen hozzá, mert meg akarta neki mondani, hogy nem bizik többé benne, hogy kételkedni kezd; figyelmeztetni, kérni akarta, vagy parancsolni is, ha a beszélgetés fonala úgy hozza magával.

De távolról sem akarta megsérteni feleségét; hogy szíve elfordulhatott tőle, azt tudta, és épen ettől félt; de azt is tudta, hogy ha visszavonhatatlanul választott köztük, ő maga fog elébe jönni és maga fogja megvallani neki. Más hűtlenséget egy perczig sem tételezett fel róla.

De legkevésbé hitt rosszat ebben a pillanatban, mikor kínos gondolataival tépelődve, a hideg testre bámúlt.

Oly tiszta, oly nyugodt arczkifejezéssel feküdt ott, - győzedelmesen bevégzett elhatározása után.

Igen, a férfi, ki ott állt mellette, érezte, hogy utoljára is felesége győzött, még pedig véglegesen.

Eddig még mindig becsülte Wenche, azon tulajdonságai ellenére, melyeket ő hazugságnak és gyávaságnak nevezett, mert lovagiassága megegyezett az ő természetével is, és ezt becsülte nagyra benne.

De utolsó együttlétük alkalmával, a legrosszabb oldaláról, a leggyűlöletesebb színben mutatta be magát, és szívében ezzel a képpel vált meg tőle örökre.

Mardosó keserőséggel lelkében emelkedett fel; szerelme első sorban az a vágy volt, hogy tiszteletteljes csodálatra kényszerítse feleségét maga iránt, - mielőtt ő is hajlandó lett volna megadni magát.

Most már helyrehozhatatlanul meg volt ez a vágy semmisítve. Wenche, szívében teljes megvetéssel, hátat fordított neki és örökre eltávozott.

Minden bánata és csalódása, szerelmének minden maradványa, melyet hiúsága még nem nyelt el - gyűlöletté változott Mordtmann ellen. Most már az lesz életcélja, hogy térdre kényszerítse őt maga előtt, s megbosszúlja rajta vereségét. Most már ez lesz életcélja.

De elfelejtkezett fiáról; hiszen Ábrahám még itt van - és ez a gondolat valamit elvett a keserűségből. Az ő bámolatát fogja kiküzdeni, ő fogja szeretetét olyan tisztelettel viszonzni, a milyet a Lövdahl Carsten szíve megkívánt.

Segíteni fog Ábrahámnak a gyászát elviselni - mert az természetes, hogy gyászolni fogja anyját; de azután saját szellemében fogja vezetni, - olyan messze, olyan magasra fogja vinni, a milyen magasan látni kívánja fiát, hogy így ő adja meg azt neki, a mit anyjától nem nyerhetett meg.

A tanár vette a világot és lement, hogy felébreszsze Ábrahámot, és oly gyöngéden, a mennyire csak lehet, tudtára adja, hogy elvesztette anyját.

A cselédek nem feküdtek le újra; türelmetlenül várták a viradtot, hogy kimehessenek az utcára, elterjeszteni a nagy újságot; közben befűtöttek a kályhákba és kávéfőztek.

Ábrahám álmában észrevette, hogy bejöttek hozzá tüzet rakni, és azt képzelte, hogy mindjárt iskolába kell mennie.

És mikor atyja felkeltette, ijedten felugrott; azt hitte, elaludta az időt.

- Már nyolcz óra?

- Nem - fiam - még nincs több hat óránál, hanem azért költelek fel, mert valami szomorú dolgot kell veled tudatnom. Légy erős, Ábrahám - és kérd az Istent, hogy adjon erőt a csapás elviselésére; az éjjel mindketten nagy veszteséget szenvedtünk. Anyád hirtelen rosszul lett...

- Meghalt anyám? - kiáltott Ábrahám kétségbeesetten és megragadta atyja karját.

- Csak nyugodtan - fiam! Látod, hogy én is nyugodt vagyok; neked is férfiasan kell viselned magad, bár még fiatal vagy. Igaz, az Isten nagy megpróbáltatást mért reánk; anyád az éjjel hirtelen rosszul lett, - szívszélhűdést kapott - a mit semmiféle emberi hatalom nem akadályozhat meg, és most - most már nem szenved többé - és mi egyedül maradtunk.

Ábrahámnak még most sem volt egészen tiszta a feje. Gyorsan ruhái után kapott; határozatlan vágy űzte, hogy felöltözzék és bemenjen anyjához.

- Nem - nem, Ábrahám, csak maradj nyugodtan - aludjál tovább; még nagyon jókor van; van még elég időd a bánatra, szegény gyermekem.

- De apa - apa - egészen bizonyos? - Ábrahám keserves zokogásra fakadt, és a párnába rejtette arcát.

Soká ült apja az ágy mellett, és fejét simogatta; de mikor sirása elcsendesedett, felállt:

- Csak feküdj addig, míg megvirad, Ábrahám - vagy a meddig akarsz; ezekben a napokban nem fogsz iskolába menni; nemsokára újra bejövök hozzád.

Oly különös, oly felfoghatatlan volt előtte, - hogy anyja meghalt, - visszahozhatatlanul elment.

- Meghalt, - ismételteté félhangon magában.

Felült az ágyban, és a kályhaajtó nyílásán átlátszó vörös pontra bámult, míg a sírás újra elfogta, és zokogva lefeküdt; csak hogy legalább iskolába nem kellett mennie. Addig-addig sirdogált, míg végre elaludt, és sokáig nem ébredt fel.

Valahányszor közel állott a felébredéshez, érezte, hogy valami borzasztó nyomasztó érzés vár rá; de iskolába nem kellett menni, s így azt a másik érzést lerázta magáról.

Így aztán nem kelt fel fél tizenegy óráig. Bevitték neki a reggelijét, mialatt aludt, de nem tudott enni, félig el volt kábúlva.

Végre felöltözött, és át akart menni szülei szobájába; de az ajtó be volt zárva, úgy hogy a konyhán át kellett kerülnie.

Nagyon meg volt lepetve, mert egy idegen szakácsnét látott lent, a ki csak nagy ebédekkor szokott főzni; a vaskonyhán az üstben húsleves főtt.

Ábrahám a nappalin ment át, hogy a hálósobába jusson; a szobában Bentzenné asszonyt látta és még több hölgyet, a kiket nem ismert; mindannyian fekete ruhában voltak, és az asztalokon, székeken sok fehér szövet feküdt kiterítve; mindenütt erős mosusz-szag érzett.

Csak akkor jött teljesen magához, mikor anyja ágyához ért. Ott feküdt a halott, - most már láthatta.

- Anyám, - szólt halkán. - Anyám! - ismétlé hangosabban.

Úgy érezte, hogy fojtogatja valami! egyszerre megértette a kérlelhetetlen halált, és nem tudott sírni.

Atyja bejött és barátságosan beszélt hozzá:

- Nekünk ezután össze kell tartanunk, Ábrahám; ő nem szenved többé, - nézd, milyen nyugodtan fekszik itt.

Azután gyöngéden kivezette fiát a hálósobából.

Szeretetteljes hangulat és nyugodt, halk tevékenység uralkodott az egész házban. A fehér függönyöket mielőbb fel kellett aggatni, pedig a nagy ház tele volt ablakokkal kétoldalt az utcára.

Csak a tanár szobájába nem lehetett bemenni senkinek; Ábrahám is oda vonult be.

Atyja íróasztalánál sürgönyöket írt; néha-néha félbehagyta és nagyokat sohajtott. Ábrahám az ablak mellett állt és kinézett a kerte, hol az őszi eső sűrűn, zajtalanul szitált.

A tanárt egy sápadt ember zavarta meg, kit Ábrahám jól ismert, hogy a halottkém volt; s mialatt ők együtt beszéltek, újra beosont a hálósobába.

Itt leült és anyjára bámult; nem sírt, csak mereven, mintegy megbénulva nézett a jól ismert vonásokra, melyek mozdulatlanok maradtak mindenkorra. De hátha a többiek tévedtek? - Ha most megfordúlna és azt mondaná: Ábrahám, nem haltam meg.

Az apja csakhamar bejött és ott találta; egy kicsit megint beszélt vele - s aztán újra kivezette a szobából.

A tanár valamit sugott a szép, fiatal rendőrfőnökné fülébe, mikor mellette elment; és pár percz múlva az asszonyka megszólította Ábrahámot, - mintha csak véletlenül jutna eszébe, de ő azonnal észrevette, hogy kinek a megbízásából.

- Nem jönnél ide tartani a létrát, Ábrahám; közben felnyújthatnád a gombostűket is.

A rendőrfőnökné fentállt a konyhalétrán és a függönyöket szegezte. Ábrahám odament segíteni; az asszonyok foglalkoztatták és dicséretekkel halmozták el, hogy milyen ügyes és gyors fiú. Így múlt az idő délig.

Akkor értette meg csak Ábrahám, hogy miért van itt az idegen szakácsné; hosszú asztalt terítettek fel a nagy szobában, mert valamennyi hölgy ott ebédelt.

Ábrahám megtalálta rendes helyét; de mikor feltekintett és látta, hogy Bentzenné asszony ül mellette, s ő osztja ki a levest, hirtelen erőt vett rajta a sírás és elment az asztaltól.

Csak most tört ki először teljesen fájdalma, mely elborította, mint egy tenger; - a legnagyobb, legkeserűbb bánat a fiatal szívben, melyre nincsen vigasztalás; - a heves gyermekbánat, melyről a felnőttek azt hiszik, hogy gyorsan elmúlik, azért mert idővel annyi új benyomás takarja el.

De ez a bánat, melyhez semmi más nem hasonlítható, testet öltött keserűségével, a szív mélyére száll alá s minden, a mi azután benne felfakad, ebből a szent fájdalomból veszi eredetét.

Az élet és a kor megváltoztathatják és meghajlíthatják az embert, de közös fájdalom közös jegye marad meg mindazoknál, kik elég idősek arra, hogy szenvedni képesek, s megértik, hogy a legnehezebb veszteséggel kell kezdeniök az életet, melyet sohasem lehet pótolni.

XIII.

A tél csendesen múlt el. Ábrahám eleinte mélyen gyászolta és nagyon nélkülözte anyját, s nem egy este ült sirdogálva a kályha mellett az üres szobában.

De apja igyekezett minden módon elfoglalni; sétálni vitte, megengedte, hogy Brochot és többi barátjait annyiszor meghívhassa, a hányszor neki tetszett.

Mindenki nagyon sajnálta és az egész város részvéttel halmozta el a szegény kis anyátlant, bár legtöbben magukban, sőt bizalmas órákban egymásnak is megvallották, hogy talán jobb is, ha olyan anya, mint Wenche asszony volt, nincs többé fia mellett.

Hirtelen halála intő példaul szolgált a hívőknek és sokan, akik régóta nem jártak templomba, most mind elmentek, hogy meghallgassák a lelkész beszédjét a hitetlenekről, a kiket a halál vétkeik és makacsságuk közepette ragad el.

Lövdahl tanár rendes helyén ült, és érdekes szomorú kifejezésével, kezeit összetéve hallgatta ezt; Ábrahám is mellette ült, de kénytelen volt lesütni szeméit a sok pillantás elől, melyet reá szegeztek; nem tudta elgondolni, hogy mit tartson anyjáról.

De más érzelem is gyakran felkereste; a megkönnyebbülés gondolata, hogy a confirmatio reggelén anyja nem fog bejönni, és nem fogja gyónásra kényszeríteni.

Annyiszor és oly tisztán elképzelte, hogy lép be az ajtón, hazugságot nem tűrő tekintetével, és ő nem tudna mit felelni neki kérdéseire.

Most már ez az aggodalom eltűnt; szégyelte magát, de tényleg megkönnyebbült, ha rágondolt.

A tanárt, a kit eddig is nagyon szerettek, most valósággal imádni kezdték. Szájáról-szájra jártak a borzasztó éjről szóló részletes elbeszélések, mikor felébredt és feleségét a halállal vívódva találta; mindenki tanulságosnak tartotta, hogy férfias bánatára milyen meghatóan keres a vallásban vigasztalást.

A Wenche utolsó estéjének eseményeit azonban szorgalmasan kikutatták. Vajjon hol lehetett?

A szép rendőrfőnökné csakhamar kitudta, hogy Mordtmannál volt, igaz hogy rövid ideig, de tíz perczet könnyen húsznak lehet mondani, ha egy kicsit megnyújtja az ember. És azonkívül sokat lehet - legalább is beszélni, - ilyen rövid idő alatt. Azt is kitudták, hogy Mordtmann még ugyanazon este elutazott Bergenbe.

A kérdés, a főkérdés már most az volt, hogy hol lehetett Wenche asszony kilencz órától tizenegy utánig; - mert ez volt a legtitokzatosabb a dologban, - annál is inkább, mert a bergeni gőzhajó csak éjfél után indult el.

De végre is úgy Withné, mint Bentzenné asszonyoknak be kellett vallaniok, hogy tudják - egész bizonyosan tudják, saját füleikkel hallották, hogy Wenche asszony az estét az úgynevezett Gottwaldné asszonynál töltötte, kit időnkint meg szokott volt látogatni; - mindig is szerette az olyan embereket, a kiknek nincs rendben a szénájuk. Ez tönkretette a rendőrfőnökné kombinációit, és megakadályozott minden további fürkészt. Gottwaldné még azt is mondta, hogy Wenche asszony nagyon rosszul érezte magát nála egész este.

Azon a szerencsétlen éjszakán Gottwaldné kint volt a temetőben kis fia sírjánál, s mikor visszatért a városba, Wenche asszonyt látta a legutolsó gázlámpa alatt állani, olyan arcz-kifejezéssel, melyet soha sem felejtett el.

Mikor aztán másnap meghallotta, hogy milyen hírek keringenek a városban, egyszerre kezdte sejteni az egész dolog összefüggését, és ügyes kis hazugságát azonnal szélnek bocsátotta boltjából.

Hiszen Wenche asszony volt az egyetlen, a ki nyílt, becsületes barátsággal közeledett hozzá, - meg aztán az Ábrahám anyja is volt.

Hogy a halál valódi okáról semmiféle hír nem szivárgott ki, az onnan eredt, mert ilyen hallatlan állítás igazán nem juthatott senkinek eszébe. És a tanár, Bentzen orvos, a cselédek és Gottwaldné asszony bizonyításai után a kételyre semmi ok sem maradt fenn.

Pedig milyen öröm lett volna a gyors, fáradhatatlan nyelvű, ájtatos lelkeknek, ha legborzasztóbb gyanúsításait kiönthették volna a hitetlen feje fölé, a ki soha sem járt templomba és a szabad gondolkozókkal tartott.

De - hál' Istennek - még így is elég kifogásolni valót találtak rajta, s Wenche asszony hosszú síriratot kapott tőlük, melyből semmit sem felejtettek ki.

Ez a sok beszéd úgy elterjedt a levegőben, hogy Ábrahám maga is többször észrevett valamit; - végre félni kezdett anyja nevének megemlítésétől, mi még jobban zavarta bánatában, - annál is inkább, mert most már a vasárnapon kívül hetenkint kétszer ment az espereshez vallás órára.

Azóta Ábrahám még jobban megváltozott és az igazgatónak is el kellett ismerni, hogy a fiatal Lövdahlra büszke lehet az iskola. Ő is félretette hát haragját, a többi tanárok meg már régen el is felejtették a kis Marius esetét. Szorgalmasan és alázatosan haladt Ábrahám az iskolában előre, Broch Egede János oldala mellé simúlva, és többen azt tartották, hogy ő is épen olyan kitűnő tanuló.

Csak legbizalmasabb barátai körében volt a régi - sőt rosszabb, mint régen; alig néhány hét múlva anyja halála után újra központja lett társaságának.

Minden tanára meg volt ugyan elégedve vele, de főleg Sparre esperes szerette. A mi kis előítéletet táplált a fiatal ember iránt eleinte, az most mind a legkifejezettebb hajlammá változott át.

Épen az ő kedvére való volt a nyugodt, szerény, jó modorú fiú, ki olyan jártas a keresztyéni tudományban, mint kevesen, és ritka tehetséggel volt megáldva, hogy az ő eszméit felfogja.

- Theológiát kell tanulnia, ritka tiszta felfogású fiatal ember, - mondá az esperes a tanárnak.

- Igen, úgy lesz minden, a hogy Isten akarja, - felelt a tanár, ki őszintén szólva, azt találta, hogy a theologia egyáltalában nem a fiának való tudomány.

És az esperes annyira megszerette Ábrahámot, hogy könyveket kölcsönzött neki és meghívta magához vacsorára.

Milyen különös érzelmekkel lépett be Ábrahám ebbe a házba, mely csaknem két évig zárta magába leghevesebb érzelmeinek tárgyát, s a melynek ablakai felé annyi szerelmes sóhajtást küldött.

Még egy egész sereg lány volt odahaza; az ő régi ideálja, a legidősebb, körülbelül egy év óta volt felesége a távirólistának.

Ábrahám a viszontlátáskor meglepetten látta barnás-vörös arcát és megváltozott termetét.

Légvárai összeomlottak. A régmúlt lovagkor, mikor a hú kis Mariussal sétáltak karonfogva, a nevetséges multhoz tartozott, és Ábrahám szégyelte magát miatta. A következő nap pedig Broch Egede János majd eldőlt a nevetéstől, mikor Ábrahám elmondta tegnap estéli látogatását az esperesnél, és a régi kedvest családjával mint csoportképet mutatta be.

Ezalatt a husvét közeledett, s vele együtt a confirmatio napja. Ábrahám előre irtózott ettől a naptól, mintha valami kellemetlen dolgon kellene akkor átesnie, a mi azonban később hasznára fog válni.

A tanár nagyon komolyan vette fia confirmatióját.

Az elhagyatott házban, kínzó gondolatai és emlékei között, szerette volna, ha fiát minél előbb felnőttnek tekinthetné. Az emeleten egy szobát és egy alkovent berendeztetett, bebutoroztatott neki és azt akarta, hogy a templomban mindesetre frakkban jelenjen meg.

Ez nem volt ugyan szokás. A confirmálandók oly fiatalok és kicsik voltak, hogy rendesen rövid kabátban mentek ez ünnepélyre. Ábrahám ennél fogva igyekezett ellenszegülni, mert egy kicsit kellemetlen volt reá nézve a kivételes ruha.

De a tanár megnyugtatta, hogy sokkal idősebb, fejlettebb és magasabb mint a többiek, míg végre Ábrahám megadta magát. Tulajdonképen maga a frakk nem is volt annyira ellenére, különösen mióta arany órát és lánczot is ígért neki az atyja, sőt azt is megígérte, hogy nemsokára megengedi neki az otthoni szivarozást.

És a confirmatio reggelén Ábrahám azt álmodta, hogy az ajtó felnyílik és anyja belép, épen úgy, mint a hogy annyiszor elképzelte.

Ijedten és aggodalmasan ugrott fel. Az első harangszó megkondúlt a templomban; most oda kell mennie, letennie azt a hazug fogadalmat az egész sor előtt, az egész hallgatóság füle hallatára. És azok a szemek - anyja szemei, - melyek úgy a lelkébe hatottak, mindig követték; úgy érezte, mintha anyja visszajött volna, hogy meghallgassa őszinte vallomását.

A frakk, melynek utóbb annyira örült, ott feküdt új selyem bélésével kiterítve; de most bántotta, ha ránézett, és félretette. Arra gondolt, hogy milyen komoly jelentőségű nap ez tulajdonképen. Hogy áll majd Isten színe elé? - igazán el van-e készülve? - nincs homlokára írva, hogy ő méltatlan, képmutató és hazug, mint a hogy anyja mondaná?

Az esperes is oly behatóan intette őket tegnap, mikor a pénzt elvitték neki, hogy komolyan vizsgálják meg és készítsék elő magukat, hogy az Isten színe előtt megjelenhessenek.

Ábrahám elővette a bibliát, és oly gyávának érezte magát, hogy fogai összeverődtek.

Egyszerre meghallotta, hogy atyja kilépett szobájából; gyorsan felugrott és felhúzta frakkját.

A tanár teljesen felöltözve lépett be, széles fehér nyakkendővel és három nagy rendjelével mellén; neki volt legtöbb kitüntetése a városban.

- Jó reggelt, fiam! Isten áldja meg mai napodat, - mondá, és egy nagy ékszerdobozt nyújtott át Ábrahámnak, melyet ez alig mert kinyitni.

- Nyisd fel, és viseld confirmatiód emlékéül.

Ábrahám felnyitotta a dobozt, s az arany óra volt benne lánczostól, és egy medaillon. Mikor Ábrahám ennek is felnyitotta fedelét, önkénytelenül ijedt mozdulatot tett.

A kikerülhetetlen szemek tekintettek onnan is rá, melyek ma reggeli álma óta üldözték.

- Ez boldogult anyádé volt, - mondá a tanár meglepetten, és magához szorította fiát.

Ábrahám köszöntfélét dadogott, és feltette az órát; így már a ruha is jobban állott. Ábrahám magas és karcsú volt, de mint fejlődő fiúknál, az orra még igen nagy és bőre nem volt tiszta.

A tanár büszkén nézett fiára, s mikor észrevette az asztalon nyitva levő bibliát, megveregette a fia vállát.

- Helyes - látom, hogy komolyan veszed a dolgot, Ábrahám.

A husvét április első felébe esett, s ma volt az első verőfényes, kissé melegebb nap is. Az egész város talpon volt, a templom tömve, és sokan kint állottak, hogy a confirmálandók menetét láthassák.

Egynehány merész kereskedősegéd már világos szürke nyári ruhában jelent meg, bő ujjakkal és bő nadrágban, melyet szorosan behúztak a csizmába; de még nagyon is korai volt a dolog és az árnyékos oldalon fagyasztó hideg szél fujt.

A templom előtt levő téren jöttek össze a konfirmálandók valamennyi utczából; elől mentek maguk az ünnepelek, azután a szülők és testvérek.

A lányok vizesen lesimított hajukkal, - vékony sárga hajfonatocskáik erősen megtűzve a tarkójukon, - hosszú, szürke vagy fekete nagy kendőkben, melyeknek csücske a ruha aljáig ért, keskeny vállukkal és lötyögő hosszú szoknyáicskáikban olyanok voltak, mintha most húzták volna ki őket a vízből. Egynehány előkelőbb leány kocsiban érkezett, divatos shawlba burkolva.

De ha a leányok is soványok és kicsik voltak, hát még a fiúk, hogy néztek ki! Új ruhájuk elől-hátul a legérthetlenebb módon vetett ránczokat és nagy kalapjuk minden perczen azzal fenyegetőzött, hogy lecsúszik füleikre, mint egy gyertyaoltó kupak.

Kezeiket zsoltárjuk felett összetéve és szemeiket mereven fényes új csizmáikra szegezve, olyan jámborul és istenfélőn haladtak tova, mintha misem volna könnyebb annál, mint hogy az ördögöt megtagadják minden tetteivel és csábításaival együtt.

De bölcs előrelátás volt ruhájukat úgy készíteni, hogy belenőjjenek, mert másnapra egészen megváltoztak. És ha nem lett volna mindenki ott a templomban és nem hallotta volna, mikor az esperes bebizonyította, hogy milyen mély és komoly változást okoz bennük ez a szent szertartás, nehezen ismerték volna fel a jámbor és istenfélő fiúkat, azokban a félittas gyerekekben, kik másnap büszkén és boldogan töltötték meg az utcákat kiabálásaikkal annak örömére, hogy átmentek a tűfokán és újra megerősítették keresztelésük fogadalmát.

Halk moraj vonúlt át a tömegben, bent és a templomon kívül, mikor Lövdahl tanár fiával megjelent. Ez már szebb látvány volt, mint a többi kis ügyetlen bókabátos gyerek. Ábrahám csaknem olyan magas volt, mint atyja, kinek szürke haja és három nagy érdemrendje túlragyogott a tömegben.

A szent szertartás megkezdődött. Ábrahám állt legelől a kórus mellett; csak egyszer nézett fel, de akkor annyi fürkésző pillantással találkozott tekintete, hogy gyorsan újra lehajtotta fejét, mint a többiek.

A leányok közt a legelsőök halotthalványak voltak és csaknem félájultak az ijedtségtől, hogy nem fognak tudni felelni; az egyik a keresztelési nagy kérdést mormogta magában, a mellette ülő a harmadik cikkelyt kínoztta, mely nagyon bizonytalanul kóválygott fejében.

Mindkét sorban nagy volt a várakozás; egyik-másik istenfélő fiú úgy gondolkozott, hogy az ördögbe is, bár csak már vége lenne az egésznek.

Ábrahám nem félt a feleléstől, mind a mellett nagyon levert volt.

Nem tudott szabadúlni azoktól a szemektől, melyeket álmában látott; ott állt reszketve, és egy csepp vigasztalására sem szolgált, ha végig nézett a soron.

Ha most egy hang, például az anyja hangja - hirtelen félbeszakítaná ezt az egész szemfényvesztést, és kimondaná azt a szót, mely leleplezné az egész komédiát, a mit itt egymásnak játszanak, - ha őt szólítaná meg, ki legelől áll itt a hazugságra készen?

De vajjon ő az egyedüli hazug, ő az egyedüli képmutató az egész templomban?

Majd az egyikre, majd a másikra gondolt a fiuk sorában, és a közönség közt; nem hitte, hogy éppen ő a legrosszabb közöttük, mind a mellett a legkínosabb izgatottságban volt, s egy szót sem értett a zsoldárokból, melyet a többiekkel együtt énekelt.

Ezalatt Sparre esperes lassan közeledett a kórustól, hogy a kérdezést megkezdje. Arcza komoly, gondolkozó volt, és menet közben egy pillantást vetett imakönyvébe, melynek lapjai közé be volt ragasztva egy ív telve nevekkal és számokkal.

Nem volt könnyű a kérdést úgy vezetni, hogy mindegyik a saját kérdését kapja, a nélkül, hogy a hallgatóság közül valaki, vagy a papi székből ülő káplánok egyike észrevenné, hogy nagy ugrásokat tesz.

De mikor Ábrahám előtt megállott, felderült az arcza; itt nem kellett aggódnia, akármit kérdezhet, ennél fogva azt választotta, a mi éppen eszébe jutott.

- Melyik isteni személyben keresed a te üdvösségedet, kedves Lövdahl Ábrahám, - a második cikk értelmében?

- A fiúban, a mi urunk Jézus Krisztusban, - felelt Ábrahám bátran.

Mikor az esperes közeledett, Ábrahám egész testében reszketni kezdett; de a mint az első kérdés felhangzott, kiegyenesítette magát. A felelés mindennapi megszokása elvette a helyzet mély jelentőségét, mely egy pillanatig csaknem uralmába kerítette. Ettől fogva tisztán és biztosan felelt, az esperesre szegezve szemeit.

- Nagy vigasztalás rejlik a Krisztusba vetett hitben?

- Igen, mert nincs senkiben másban üdvösség, mert nem adatott az emberiségnek más név az ég alatt, hogy általa megváltatnék.

- Krisztus minden embert megváltott?

- Igen, saját magát áldozta az emberiség megváltásáért.

- De nem maradtak-e sokan a kárhozatban?

- Igen, maradtak, - felelt Ábrahám habozva és tekintete végigsiklott a lelkész hosszú talárján.

- Mi az oka elkárkozásuknak?

- A hitetlenség és a töredelmesség nélkül való élet.

- Nagyon jól van, barátom, - mondá az esperes elégedetten; most már el akart térni a tan-könyvtől és szokásos kis theologiai csapongásainak egyikét elővenni, hogy tűntessen legjobb tanítványával.

- Mindig rossz és istentelen cselekedetekben nyilvánul valakinek a hitetlensége?

- Nem - nem mindig, - felelt Ábrahám szemeit lesütve.

- Nem mindig, - nagyon helyes, - ismétlé Sparre és szemeit végigjártatta a tömegben, hogy élvezze a csodálatot, melyet tanítványa révén fel kellett ébresztenie.

De az esperes meghökkent; lélekzetvesztett csend volt a teremben, mindenki előrenyújtotta nyakát és Ábrahámra nézett, de nem a bámulat kifejezésével, hanem inkább valami gonosz, kárörvendő kíváncsisággal.

És abban a pillanatban világos lett előtte, hogy most az egész gyülekezet azt képzei, hogy ő Ábrahámot anyja felől katekizálja.

Az esperes első ijedtségében Lövdahl tanárra nézett, azután Ábrahámra; mindkettőn látszott, hogy ők is azt vélik róla. Lövdahl tanár keményen az esperesre szegezte szemeit; Ábrahám csaknem összeesett, arcát zsebkendőjével eltakarta és látszott, hogy szeretne a föld alá süllyedni.

Sparre esperes annyira zavarba jött s annyira szerencsétlennek érezte magát ügyetlensége miatt, hogy csaknem elvesztette a fonalat. Alig gondolhattak volna valami képtelenebbet, jó szándékaival ellenkezőbbet, mint hogy ő kellemetlenséget akarna okozni, legkedvesebb tanítványának, meg akarná alázni a Lövdahl tanár fiát.

Zavarában nem tudott jobb megoldást, mint hogy kezét az Ábrahám vállára nyugtatva, egy dicsérő beszédet kezdett:

- Rendkívüli gyönyörűségemre szolgált, sőt valóságos szívbeli örömet okozott nekem, - kezdé rokonszenvesen, - hogy téged kedves Lövdahl Ábrahám a mai nap szent szertartásához előkészíthettek. Ritkán találkoztam ifjúval, a ki olyan észbeli tehetséggel, és olyan szép szívbeli és lelki tulajdonokkal lenne felruházva. Most mikor belépsz a felnövekedett keresztények közé, remélem, sőt egészen bizonyosan várom, hogy nekünk öregeknek vigasztalásunkra és örömünkre, - a fiataloknak pedig követendő például fogsz szolgálni.

Ez valami hallatlan esemény volt; Martens lelkész, a káplán, egy kicsit elnevette magát a papi szék zöld függőnyeinek mögött, és az egész gyülekezet figyelmesen hallgatott. De a pillantások, melyek Ábrahámra voltak szegezve, mégis megszelídültek egy kicsit. Mindenkinek jól esett az esperes ajkairól hallani a biztatást, hogy az elveszett anya fiának megmentésére remény lehet.

Ábrahám maga sem értette a dolgot; hogy éppen őt dicsérik meg valamennyi között, ez valami hihetetlen volt előtte.

Sparre esperes megtörölgette homlokát és tovább ment a sorban. Első szerencsétlensége kétszeresen vigyázatosná tette, és a vizsgálat még sokkal fényesebben sikerült, mint rendesen.

A káplán előrenyújtotta nyakát, és a legnagyobb meglepetéssel hallotta a legképtelenebb idioták kitünő feleleteit; de majd hátraesett a széken, mikor Sauamyr Asbjörnson Osmund hangosan éneklő paraszt kiejtésével előadta nagy bravour feleletét az evangéliumi kegyelmekről.

Rendkívül soká tartott, míg a két hosszú sort kikérdezték, a shawlos kisasszonyok közül az egyik rosszul lett, ki kellett vinni a sekrestyébe és vizet itatni vele.

A fáradság csakhamar uralomra jutott az Ábrahám nyugtalan, aggódó természete felett is; lassankint biztosabbnak érezte magát, a kikerülhetetlen szemek nem üldözték többé, és csupa jóakarató arcokkal találkozott tekintete. Mikor végre a nagyjelentőségű fogadalomra került a sor, nem is érezte oly nyomasztónak.

- Add szivedet Istennek, nekem pedig nyújtsd kezedet, - mondá az esperes komolyan és jóságosan. Ábrahám kinyújtotta kezét és az esperes lágy, sima tenyerébe fektette, ki melegen, bizalmasan megszorította azt.

Valahára véget ért a szent szertartás is; kilencz órától fogva csaknem háromig ültek a templomban, annyi confirmálandó volt és oly alaposan kérdezett az esperes.

A divatos shawlú, sápadt kisasszonyokat csaknem ölben kellett a kocsiig vinni; a sárga hajú, keskeny vállú parasztleányok most is úgy néztek ki, mintha az utolsó pillanatban húzták volna ki őket a vízből; és a kegyes, istenfélő fiatalok épen olyan ájtatosan szegezték szemeiket új csizmáikra.

A Lövdahl tanárék szakácsnéja kétségbe volt esve; - megesküdött rá, hogy utoljára szerepel confirmatiói ebéd készítésénél. Már háromszor főzte be korán a levest, a kiállított előposták elsietett tudósításai miatt.

A vendégek - kiket meghatározott óra megjelölése nélkül, az isteni tisztelet bevégezése utánra hívtak meg - a kertben és kint a piacon kóboroltak, vagy bent ültek a szobában és Sparre esperes hosszadalmassága ellen néhány jámbor kívánsággal könnyítettek magukon.

Már csaknem fél négy volt, mire az asztalhoz ülhettek a nagy ebédlőben. Ábrahám ült legfelül az asztalnál, jobbról az apja, balról az esperes; azonkívül az öregebb urak és Broch Egede János, mint Ábrahám legjobb barátja volt jelen.

Ott volt a rektor és valamennyi tanár, a polgármester és a többi városi hivatalnok, a főorvos és Lövdahl Carsten néhány kiválasztott barátja és kollégája.

Ábrahám eleinte nem igen találta bele magát szerepébe, hogy ennek az előkelő társaságnak központja legyen; de miután a bor kissé feltüzeltelte, otthoniasabban érezte magát.

Ez volt az első nagyebéd, melyet a tanár felesége halála óta adott, s a vendégek mind nagyon örültek, hogy újra összejöhetek a barátságos fedél alatt. Lövdahl tanár maga is barátja volt a társaságnak, és ilyenkor könnyen felélénkült.

Egyetlen rosszkedvű ember sem volt, annyira illett a társaság egymáshoz; egy hamis hang sem zavarta meg őket, még politikáról is lehetett beszélgetni. Miután az igazgató és az esperes felköszöntöttek Ábrahámot, - a király, királyné, trónörökös, trónörökösne, a királyi család, az egész királyi ház, a haza, az unió és Svédország jóvoltáért ürítettek poharat, általános öröm közepette.

Mindig vígabbak és vígabbak lettek; mindenki koccintott Ábrahámval, ki néha egyet kacsintott Brochra, ha az öreg urak nagyon is jókedvűek voltak. A vakbarát is a sündisznó egymásra mosolyogtak egy üveg ó-madeira mellett, melyet maguk közé tettek és ebéd után Ábel tanár, fiatal barátját egy szegletbe vonta, s egy pohár curaço mellett addig beszélt neki bámulatos anyjáról, míg Ábrahám a meghatottságtól könnyezni nem kezdett.

A társaság elég jókor eloszlott este; ilyen komoly alkalmakkor nem illett volna kártyázni.

Mikor atya és fiú egyedül maradtak, Lövdahl tanár így szólt Ábrahámhoz:

- Most már jó éjt, kedves fiam; - bizonyosan fáradt vagy. Miután mint felnőtt férfi beléptél az életbe, teljes meggyőződéssel mondhatom, hogy meg vagyok veled elégedve. Hogy fog sikerülni életed ezután, az - mint az esperes mondá - az Isten kezében van; de sikeréhez nem kis mértékben járulhatsz hozzá magad is. A természet minden tekintetben jól ellátott; szerencsés társadalmi helyzetben születted; annak idején nagy vagyont fogsz kezedhez kapni - elég nagyot a mi viszonyainkhoz képest; és én - atyád - olyan befolyással bírok, mely javadra fog szolgálni, akármilyen pályára lépsz is. Te azok közül való vagy, a kik nagyra vihetik a társadalomban, és neked nagyra is kell vinned. Csak egy pontot akarok még érinteni, mely remélem utoljára kerül szóba köztünk - csak egy pontra nézve van még mindig némi kis aggodalmam, ez pedig az az irány, mely pár évvel ezelőtt tört ki nálad - magad is tudod, milyen alkalommal. Nos, hála Istennek, a dolog simábban folyt le, mint reméltem volna. Magad is beláttad hibádat, és a mennyire észrevettem, igyekeztél javítani rajta; de engedd meg, hogy ezen a fontos napon még egyszer óvjalak, ha netalán még valami rejlik belőle

véredben. Látod, még a legjobban berendezett társadalomban is van egy elégedetlen elem, a társadalom salakja, egy kis sereg, melynek felét veszedelmes ábrándozók, másik felét gonosz-tevők képezik - olyan emberek, a kiknek nincs lelkiismeretük, nincs hazaszeretetük, nincs Istenük. Akárhol fordúlsz meg az életben, mindig fogsz ilyenekkel találkozni. Rendesen mint az elnyomottak védelmezői lépnek fel, hangzatos mondásokkal ajkaikon az alsók felemelésére és a nagyok lerántására; - épen azért óva intelek az ilyenektől. Látod, ez az osztály az épen, melytől neked különösen őrizkedned kell; mert ez a társadalom mételye, mely megrontja a népet és folytonosan arra törekszik, hogy a társadalmat aláássa. De én - én, atyád - becsület-szavamat adom néked arra, hogy a phrasisok mögött, melyeket ezek az emberek beszélnek, hazugság és rosszaság, büszkeség és hatalomvágy van elrejtve, és ha ezekkel együtt akarsz harcolni, a biztos romlásba rohansz. Most már válaszs az atyád és az - és a többiek között!

A tanár annyira tűzbe jött, hogy csaknem többet mondott, mint a mennyit akart; de Ábrahám habozás nélkül odanyújtotta mindkét kezét e szavakkal:

- Téged választalak, atyám!

Komolyan és meggyőződéssel mondta ezt. Nyugtalan hangulata teljesen eltűnt; a nyilvános dicséret a templomban, a felnőttek társasága, melybe felvették, és végre most atyja beszéde megnyugtatta és felbátorította; a legjobbak közt látta magát, becsülettől és fénytől környezve az életben.

Mikor Ábrahám kiment, Lövdahl Carsten elégedetten nézett körül a szobában. Ábrahám tekintetéből azt a szeretetet, azt a bámulatot olvasta ki, a mire annyira vágyott.

Végre is itt ő maradt a győztes; a fiú fogja kipótolni azt, a mit az anyja elmulasztott, és ez megkönnyítette emlékeinek keserűségét.

Ábrahám felsietett a lépcsőkön; az óraláncza olyan szépen csörgött, ha hozzányult. Előre örült, hogy milyen szép lesz szobája esteli világításnál és hogy óráját felhúzhatja.

De a mint meggyújtotta a lámpát, látta, hogy egy nagy csokor van asztalán a legszebb és legritkább virágokból kötve.

Ábrahám örömmel kapott a virágok közé dugott kártya után; de a másik pillanatban leejtette, mintha megégette volna kezét. Arcza vérvörös lett és elfordult, mintha szégyelné magát.

A kártyára Gottwaldné asszony határozatlan, apró nőies vonásaival ez volt írva: *A kis Mariustól.*